SAYI: 36 FİYATI: 3000 TL. (K.D.V. dahil)

KASIM

EKONOMİ VE POLİTİKADA

Görüş

AYLIK DER[...] [...]M 1989

Osmanlı geleneğinde padişahlık babadan oğula geçer. Babanın ölümüyle padişahlığa yükselmenin adı "tahta çıkmak"tı. Cumhuriyet döneminde meclis çoğunluğuyla cumhurbaşkanlığa geçişin halk arasındaki adı "Çankaya'ya çıkmak" oldu. Bu çıkışın sonunda bir kez daha belli oldu ki ANAP'ın ANAP olarak kalacağı platformlarda demokratik kriterler yoktur.

HAFIZA-İ BEŞER'E BİR DERS
Baskın Oran

FÜTÜROLOGLARA RAĞMEN YARIN
Yalçın Yusufoğlu

"Bugün daha iyi bir dünya" için verilen uğraş, ancak "yarın nasıl bir dünya" sorusunun yanıtıyla muhteva kazanabilir. Tarih, gerçek insan potansiyellerinin insan tarafından gerçekleştirilmesi ve giderek daha insani olarak dışa vurulması sürecidir. Şu halde "bugün daha insani bir dünya" amacı, gerçek insan potansiyellerinin en tam biçimiyle dışa vurabileceği yarınki toplum idealimize sıkı sıkıya bağlıdır.

YENİ GREV TÜZÜĞÜ
Prof.Dr.Ali Güzel

İÇİNDEKİLER

ATIN, ATIN, DURMAYIN!

Fransız Özgürlükler Vakfı ile Kürt Enstitüsü'nün birlikte düzenlediği **Kürt Kimliği** konulu Konferans Paris'te gerçekleştirildi. SHP milletvekilleri Mehmet Ali Eren, Kenan Sönmez, İsmail Hakkı Önal, Salih Sümer, Adnan Ekmen, Mahmut Alınak ile daha önce Kürt sorunu hakkında demeçler verdiği için SHP'den ihraç edilen ve halen bağımsız konumda bulunan İbrahim Aksoy'un konferansa katılması Türk basınında (Türkiye basını ibaresini bilerek kullanmıyoruz, çünkü sözünü ettiğimiz basın gerçekten **Türk** basını) büyük ve dehşetli yankılar uyandırdı. ''Hainler, Kansızlar'' türünden başlıklar gazetelerin yüzünü ''süsledi''. Tercüman yazarı Rauf Tamer ''Devlet Suçu'' başlıklı yazısında ''Böyle devrelerde hep kendi içimizden birilerinin çıkıp, **düşmanla işbirliği edişini** (siyahlar Tamer'e ait) asırlarca görmüşsek bile, kimse cezasız kalmamıştır.'' diyerek savcıları harekete geçmeye çağırdı. Tamer bir yandan da SHP yönetimini ihraç için kolları sıvamaya teşvik ediyordu. Her iki teşvik de muhataplarında olumlu yankılar yarattı. Devlet Güvenlik Mahkemesi soruşturma açtı ve SHP'nin Merkez Yönetim Kurulu Konferansa katılan milletvekillerini Disiplin Kurulu'na sevketti. Rauf Tamer ertesi gün ''Kesin İhraç'' başlıklı yazısıyla 7 kişinin feda edilmesinin SHP'nin sağ kitleyle barışık kalmasını sağlayacağını müjdeledi.

Erdal ve Deniz beylerin hem **sosyal** hem de **demokrat** partisi gerçekten ''tarihi'' bir fırsat yakalamış görünüyor. Sosyal demokrat partiler ailesinin ilk ve tek devlet partisi olmalarının getirdiği ''onur'' daha da pekişecektir böylece. Kenan Evren'in ve Rauf Tamer'in gözünde değerleri yükselecektir. Atın, atın, bu fırsatı kaçırmayın. Gelecek genel seçimler öncesinde milletvekili adaylarını tespit ederken ''ana dili Türkçe olmak, Türk soyundan gelmek'' şeklinde kısıtlama da getirmeyi ihmal etmeyin. Sosyal Şoven Demokrat Halkçı Parti'ye böylesi yakışır.

□

ABD Senatosu Adalet Komisyonu'nun 24 Nisan tarihinin Ermeni soykırımını anma günü olarak kutlanmasını öngören bir karar tasarısını kabul etmesi, Paris Konferansı yüzünden kopartılan kıyamete benzer bir kıyamet daha yarattı. Basında ''Kızılderili Soykırımını Kınayalım'' şeklinde manşetler atıldı. Dışişleri Bakanlığı açıklamaları hiddet doluydu. Türkiye, ABD ile arasındaki Savunma ve Ekonomik İşbirliği Anlaşması'nı tek taraflı olarak feshetme tehdidini, karar tasarısının Senato'dan geçmesi halinde gerçekleştireceğini açıkladı.

Amerikalıları ''siz de Kızılderililer üzerinde soykırım uyguladınız'' diye suçlamak tam da ''tencere dibin kara'' tavrıydı ve Ermeni soykırımının zımnen kabul edilmesi anlamına geliyordu. Bilindiği gibi Türkiye Cumhuriyeti Osmanlı İmparatorluğu'nun devamı olmadığını, Osmanlı İmparatorluğu döneminde işlenmiş insanlık suçlarının muhatabı olamayacağını söylemek yerine soykırımı inkar etme yolunu seçiyor. Herhalde böylesi ''ecdadımızla'' övünmemize olanak veriyor ve Türk-İslam sentezine uygun düşüyor olmalı. Kendileri bilir. Yalnız şu Amerika Birleşik Devletleri bir tuhaf ülkedir. 30 Haziran'ın Kızılderili Soykırımı günü olarak ilan edilmesi önerisini kabul ediverirler, sonra da yanyana biri Ermeniler, diğeri Kızılderililer için iki anıt dikip açılış törenini Başkan Bush ile ''Başkan'' Özal'ın birlikte yapmaları için davetiye çıkarırlar. Pek mahçup olursunuz. Bizden söylemesi.

□

Bundan altı ay önce GÖRÜŞ'ün fiyatı beşyüz lira artmıştı. Herhalde okurlar altı ayda bir 500 lira zam yapmamıza kızmıyorlardır. Bu elinizdeki sayıyı 3000 liraya aldınız. Altı ay sonra yeniden böyle bir açıklama okuyacağınızı da biliyorsunuz. O halde mesele yok. ■

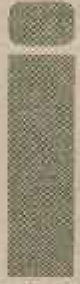
Kapak ve İllüstrasyonlar: Uğurcan Ataoğlu

EKONOMİ VE POLİTİKADA
Görüş
AYLIK DERGİ

▶Sahibi: Şükrü Çelikyapı ▶Yayın Yönetmeni: Çağatay Anadol ▶Yazı İşleri Müdürü: Erdal Şahin ▶Yazışma GÖRÜŞ Nuruosmaniye Cad. 5/2 Cağaloğlu-İstanbul Tel: 527 03 40 ▶Fiyatı: Yurtiçi 3000.-TL Yurtdışı 3 DM. ▶Yıllık Abone Ücreti (12 Sayı): Yurtiçi 27.000.-TL. Yurtdışı 35 DM. Abone bedelleri Yayın-Dizgi Merkezi'nin Yapı ve Kredi Bankası Çemberlitaş Şubesi'ndeki 002846-4 (Yurtdışı havaleleri için Yapı ve Kredi Bankası Çemberlitaş Şubesi döviz tevdiat hesabı No: 616213-5) numaralı hesabına yatırılmalıdır. ▶Dizgi: Yayın-Dizgi Merkezi Tel: 527 03 40 ▶Ofset Hazırlık: Gümüş Reprodüksiyon ▶Baskı: Teknografik ▶Genel Dağıtım GAMEDA

DOĞAL AFET

ANAP yönetimi gibi bir afeti bizlere ihsan eden yüce Tanrının hikmetinden sual olunmaz ama, lûtfun böylesini bu milletin niçin ve nasıl hakettiği meraka değer bir konu.

ngiliz hukukunda bir ''Act of God'' kavramı var. Deyiş, ''Tanrının fiili'' anlamına geliyor. Azgın fırtına, sel baskını, zelzele, vb. durumlarda ihmalden, vb. kaynaklanan zarar ve bu zararın tazmini ile ilgili sorumluluk tesbitinde söz konusu olabiliyor. Birçok hallerde sorumluluğun sınırlandırılmasına ya da hepten kaldırılmasına neden sayılıyor.

Bizdeki karşılığı, sanırım, ''doğal afet''tir.

Geçende anlı şanlı bir T.C. başbakanının kendisi ve partili/partisiz etrafı hakkında bu millete ve hepimize ''Tanrının bir lûtfu'' olduklarına dair sözlerini gazetelerde okuyunca aklıma takılmıştı. Tanrının lûtfuyla ''Tanrının fiili'' birbirlerine tam denk düşmeseler de pek o kadar ters de düşmeyen kavramlar. ANAP yönetimi gibi bir afeti yıllar yılı bizlere ihsan ededuran yüce Tanrının hikmetinden sual olunmaz gerçi ama, lûtfun böylesini ve bu kadarını da bu milletin niçin ve nasıl hakettiği meraka değer bir konu.

Kaldı ki, hepimiz biliyoruz, ANAP yönetimi millete Tanrıdan önce 12 Eylül'ün ve 12 Eylül ''hukuk''unun doğrudan lûtfu oldu. O lûtuf sayesinde hak hukuk, seçmen iradesi, ne de ülke çıkarı tanımaksızın, halkın rızkından kesip yerli-yabancı para mihraklarının ve açgözlü yârânın ceplerini doldura doldura uhdelerine emanet edilen bir misyonu sürdürdüler, devirdikleri çamlar sayısınca işler bitirerek ülkeyi ve toplumu kendi suretlerinde bir hallere getirip koydular. Marifetleri boylarını aştığı için de, şimdi, devraldıkları yetkiye ve yetkeye kimseyi yan baktırmamakta kesin kararlılar. Tuttukları yolda bodoslamadan gidiyorlar.

Gidebildiklerine göre, gerçi, milletin pekâlâ lâyığını bulmuş olduğu düşünülebilirse de, öylesi göz göre göre millete haksızlık. O lâyığı milletin başına saran milletin kendisi değil, millet adına politika yaptıklarını söyleyen sağlı-sollu ''muhalefet'' erbabıdır. Millet kendisi ne gibi bir lûtfa mazhar olmuş olduğunu çok iyi bildiğini yarım yılı anca aşan bir süre önce yine bir seçimde de belli ettiydi. Sorun, milletin adını anmadan sabah kahvaltısına dahi oturmayan muhalif politikacıların önce milletin başına çöken afetle nasıl uğraştıklarından, sonra da milletin oyuna ve seçim müessesesinin ciddiyetine biçtikleri ''değer''den kaynaklanıyor. Habire laf üretip, tavır belirleyip hiçbir iş görmüyorlar. Besbelli, ya Tanrının lûtfunu tepmeye hâşâ cüret edemiyorlar ya da ANAP yönetimini ve onun işbilir, kılınç kuşanır sahibini doğal afet kabilinden başa gelmiş çekilecek bir ''kaza'' sayıyorlar.

Son yılların tarihi bu sorumsuzluğun tarihidir. Milletin tepesine bir ''Act of God'' gibi çöken ''Tanrının lûtfu''ndan milleti esirgemenin gereğini yerine getirmeyi devlet ve politika anlayışıyla bağdaştıramayan bir muhalefetin içler acısı tarihi!

Milletin işinin böyle bir muhalefete kalmış olması T.Özal ve etrafına Tanrının en büyük lûtfudur. Azmin sonu değil, aczin sonu selamet anlayışını şiar edinmiş bir muhalefetin T.Özal'ın cumhurbaşkanı adaylığı konusunda son güne kadar gittikçe artan dozlarda savurduğu kuru sıkı tehditler bu gerçeğin üstünü örtmeye yetmiyor. Tersine, muhalefetlerin millet adına gördükleri işle ettikleri laf arasındaki münasebetsizlikte, altından kolay kalkılamayacak bir suç payı, ülke insanlarının en temel hak ve çıkarlarını hiçe saymayı iş edinmiş kurallaştırmış bir yönetim tarzının sahipleriyle açık **suç ortaklığı** sırıtıyor.

Milletin çıkarlarına da, iradesine de taban tabana ters ve aykırı bir azınlık yönetimin marifetlerine parlamentonun açıktan alet edilmesine yıllardır olduğu gibi Mart seçiminden bu yana da hep göz yumdular, onursuzca figüranlık ettiler. Daha sonra, o yönetimin meşrebi ayyuka çıkmış sahibiyle pazarlığa oturmak istediler. Parlamentonun meşruiyetine toz kondurmama adına ANAP grubunun toz bağlamış ''meşruiyet''ine kefil oldular. Milletin iradesi üzerine şal örtülmesine razı olarak ''birlik/bütünlük'' yutturmacası altında rejimin iktidar realitesiyle **yeni** uzlaşma zemini aradılar. Tüm gayretleri boşa çıkınca da şimdi, ''Onursuzca indiririz'' diyerek topu yine bir ''seçim''e, taa 92'ye ya da Özal'ın takdirine kalmış bir ''erken'' seçime atıyorlar.

Zaten cumhurbaşkanı seçiminin, hele de T.Özal'ın o makama liyakatının aylardır ülkenin politik gündeminin en başına getirilip oturtulması esas gündemin saptırılmasıydı.

Muhalefet, özellikle de muhalefetin ''sosyal demokrat'' kanadı, başta erken seçimin **zamanında ve gerektiği gibi** dayatılması olmak üzere gündemdeki acil demokratik hedefleri hiç kaale almamakta ısrarla diretti; ülkenin hayati çıkarlarına yönelen sistemli saldırıların, tehditlerin, talanın sürmesini görmezlikten gelme, ülke insanlarının günlük hayatında ve gelecek ufkunda yaratılan maddi, manevi tahribata seyirci kalma tavrını sürdürdü; birilerine ''meydanı boş bırakmama'' türünden pestenkerani gerekçeler ya da başkalarının ''yolunu kesme'' gibisinden beyhude taktikler uğruna, muhalefet saflarında her türlü sonuç alıcı işbirliği imkânını engelledi, heba etti; Meclis'ten çekilme konusunda dile getirdiği endişeler ve öne sürdüğü şartlarla politik mücadele anlayışının ne düzeyde olduğunu gösterdi; mücadele kaçkınlığını, ''fazla ileri gidersek asker gelir'' spekülasyonlarıyla kendi kendini ve herkesi terörize etmeye kalkışmaya kadar vardırdı.

Sosyal demokrat politikacılar içi boş tehditlerle süslü niyazlarına, yalvarmalarına T.Özal'ın kulak asıp ''söz dinlemesi''ne umut bağlamışlardı. T.Özal onların bütün uyarılarına kulak tıkayıp burnunun dikine gitmekle şimdi ne yapıyor? Cumhurbaşkanlığı ile ANAP'ın sahipliğini tek elde birleştirmekle onların gözünde en büyük günahı işliyor: Ayaklarının altındaki, rejimle uzlaşma zeminini boşaltıyor. Hem, giden Evren'in yerini kendisi doldurarak, 12 Eylül'ün **kendiliğinden** sözde ''tasfiye''si umutlarını suya düşürüyor; hem de bugüne kadar süregelen ''Evren-Özal'' görüntüsü arasındaki göstermelik politik dengeyi bozuyor. Böyle yapmakla da kendilerinin rejimin gözünde Özal'ın ''yakışıklı'' alternatifi olma hesaplarını altüst ediyor: Onları doğrudan **rejime karşı muhalefete**, 12 Eylül'ün gerçekten **tasfiyesini** hedeflemeye zorluyor. ''Cumhurbaşkanına saygı gereği ile demokrasiye saygı gereği arasında yaratılan zıtlık''tan söz eden SHP Genel Başkanı'nın dilinin altındaki bakla buydu. Bu duruma sokulmaktan büyük üzüntü ve kaygı duyması da elbette ki bundandı.

Tek umutları, sonunda, ANAP meclis grubundaydı. Milleti temsil etmediğini söyleyip durdukları insanlardan iki düzinesinin Özal'ın ''işini bitirmesi'' Tanrının onlara en büyük lûtfu olacaktı!

Olmadı. Tanrı lûtfunu esirgedi!

Emrivaki başbakan, yine emrivaki ile, istediği yeri kaptı. Şimdi sağlı sollu muhaliflere kalan tek umut, yine, ANAP'lı ''milletvekilleri''nde, onların birbirlerine düşerek ANAP'ı dağıtmalarında; o da olmazsa, doğruca **Özal ve etrafında**: İhidayete erip muhaliflere ve millete ''kıyakçılık'' yapmalarında.

Ülke gerçekleri ve ülkenin insanlarının varlık koşulları gözler önündeyken ''ortaya çıkan'' bu durum -aynı hamam, aynı tas, aynı tellaklar!- ülkenin ve toplumun **bütün bir yönetici sınıf** elinde nasıl vahim bir badireye sürüklenmiş olduğunun en göze çarpıcı kanıtıdır.

Ne ki bu durumun ortaya çıkmasında(!) ülkenin işçi sınıfı sosyalistlerine, tümüyle Marksist sola düşen sorumluluk payı üzerine de söylenecek çok şey var.

Tarih çoktan yazmaya başladı bile... □

YENİ-TANZİMATÇILIK ya da "Lumpen-Batılılaşma"

Tanzimattan yüzelli yıl sonra bugün yine benzer koşullar altında bulunuyor, nesnel olarak değişmiş bir konumda Yeni-Tanzimatçı bir dönem yaşıyoruz.

Bir kısım tarihçilerimizin tüm çabalarına rağmen, "Tanzimat" sözcüğü kolektif belleğimizde hoş bir tınlama yapmaktan uzak görünüyor. Sanırım bunun nedeni, bu isim altında özetlenen XIX. yüzyıl Osmanlı değişiminin, başından itibaren çeşitli cephelerden saldırılara uğramış olmasıdır. Başlangıçta geleneksel düzen taraflıları Tanzimat'la başlayan "reform"ları, dinden uzaklaşma, kutsal değerleri yadsıma şeklinde yorumlamışlardı. Bizzat Tanzimat Fermanı'nın içinde yer alan "şeriata dönüş" vaadi ise bu çevrelere bir riyakârlık olarak görünmüştü ve gerçekten de öyleydi. XIX. yüzyıl sonlarında milliyetçiliğin doğuşuyla bu kez Tanzimatçılık, Türklüğün inkârı ve ulusal niteliği "devlet kuruculuk" olan atalarımızın yarattıkları adil ve özgün düzenin taklitçilik yoluyla yozlaşması olarak eleştirildi. XX. yüzyıl başlarında filizlenmeye başlayan sol akımlar da, aynı süreci devletin iktisadi ve siyasi bağımsızlığını yitirmesi, giderek yarı-sömürge statüsüne girmesi şeklinde değerlendirdiler. Elbette gerçekte cereyan eden tartışmalar bu şematik açıklamayla tam bir uyum içinde olmamış ve kimi yazarlar Kemal Tahir'in **Devlet Ana**'da yaptığı gibi, sol gösterip sağ vurmuşlardır. Tanzimatçılığın eleştirisini İslamcılığın ve Türkçülüğün tekelinde gören bazı aydınlarımız da, onu savunmayı "ilerici" bir tutum sanmışlardır. Tanzimatçılığın soldan daha da tutarlı, fakat tamamen farklı bir yöntemle eleştirilebileceğini görmek istememişlerdir.

Gün geçiyor, devrimci güçlerin tam kontrol altına alındığı kanısına varılıyor; işkence çarkları yavaşlıyor; hapishaneler iyice hafifliyor ve tuzak demokrasi yeniden işlemeye başlıyor.

Tanzimat Fermanı nedir? Tanzimat Fermanı her şeyden önce acı bir itiraftır: 1839'da Osmanlı Devleti'nde can güvenliğinin, mal güvenliğinin hatta "ırz ve namus" güvenliğinin bulunmadığının itirafı! Aslında hiçbir ülkenin yönetici zümresi böyle bir gerçeği kolay kolay kabul etmek istemez. Tam tersine söz konusu güvenlikler ya halk ayaklanmaları ya da potansiyel bir ihtilali önlemek için başka yol kalmadığından devlet adamlarının önceden harekete geçmesiyle sağlanırlar. Oysa Osmanlı Devleti'nde tamamen ters bir durumla karşılaşıyoruz. Can, mal ve ırz-namus güvenliğini sağlayacak haklar Sultan tarafından yukardan aşağı verilmekte ve halk buna karşı çıkmaktadır! Fermanı okumak üzere Gülhane bahçesine giden Mustafa Reşid Paşa'nın yakınlarına, korku içinde "belki akşama sağ çıkmam" dediği bilinmiyor mu? Hayret verici bir şekilde halk başta kendinin yararlanacağı haklara isyan etmekte, bunları reddetmektedir. Bu açık çelişki şöyle bir yorumla ortadan kaldırılmak istenmiştir: Aslında Gülhane Hatt-ı Hümayunu'na karşı çıkan, "gâvur"larla eşit statüye gelmeyi hazmedemeyen "bağnaz" Müslüman halktır! Bunlar "artık gâvura gâvur diyemeyecğiz" diye büyük kızgınlığa kapılmışlar ve iktidar çevrelerine korku salmışlardır! Bu "açıklama" iktidar açısından yazılmış resmi tarihimize egemen olan büyük yalanlardan biridir. Bizde devlet yöneticilerinin, sıkıştıkları vakit halkın geriliğini, cehaletini ve yobazlığını ileri sürmeleri bir gelenek haline gelmiştir. Çok yakın tarihlerde de 12 Eylül yönetimleri yaygın işkence uygulamaları karşısında Batı kamuoyu karşısında güç duruma düşünce, bizde bu durumun her zaman olageldiğini, adeta normal sayılacağını söylememişler miydi? Bu teze göre cahil halkı kandıranları, güvenlik kuvvetleri daima "tekdir ile uslanmayanın hakkı kötektir" ilkesiyle yola getirmeye çalışmamışlar mıydı? İşte XIX. yüzyıl başlarında Aydınlanma rasyonalizmi Osmanlı teokratik düzeninin, aslında inanç ve çıkar sömürüsünden başka birşeye dayanmadığını ortaya koymaya başlayınca Osmanlı yönetici zümresi de gerek Batılı ülkelerden gerekse kendi halkından gelen ikili bir baskı altında kalmaya başlamıştır. Aslında ister Müslüman, ister Hıristiyan olsun, Osmanlı halkı "reaya"dır, "sürü" dür ve durumundan asla memnun değildir. Müslüman halk, gayrimüslim unsurlardan ancak onları tefeci, sarraf ve mültezim kılığında ve Müslüman paşalarla işbirliği halinde gördüğü zaman nefret etmektedir. Bunun dışında Hıristiyan-Musevi halkla bir kavgası yoktur. Gerek Müslümanlar gerek gayrimüslimler -bazan özgül durumlarından doğan değişik nedenlerle - birbirlerine karşı değil, iktidara karşıdırlar. Bu karşıtlık potansiyel halde kalsa ve açık eylem biçimlerine dönüşmese bile! Batı'ya gelince, XIX. yüzyılda gelişen kapitalizmin dürtüsüyle sömürgecilik dönemini başlatan Avrupalı ülkeler Doğu'nun "Hasta Adam"ını hır çıkarmadan paylaşamadıkları sürece "reform programı" adı altında ortak bir kontrol altına alma çabasına girmişlerdi. İşte Osmanlı devlet adamları bu iki farklı baskıya, birbirine ters iki ayrı söylem ve eylem demetiyle yanıt vermek zorunda kalmışlardır. Bu manevrayı en iyi başaranlar, yakın tarihimize büyük Tanzimat paşaları olarak geçmişlerdir.

Tarihçi Cevdet Paşa **Tezakir**'de, reform vesikaları için "müphem surette yazılarak Avrupalılar'a bir veçhile ve ehl-i İslama diğer bir veçhile tefsir edilirlerdi" diyerek yöneticilerin esprisini ortaya koymuştu. Gerçekten Osmanlı Devleti'nin sonuna kadar bu durum devam etmiş, Osmanlı "reformizmi" **sarraf-mültezim-paşa oligarşisi**'nin çıkar düzenini kırmak için hiçbir radikal çaba göstermemiştir. Kırım Savaşı'ndan sonra Osmanlı bütünlüğünün "Düvel-i Muazzama"nın garantisi altına alınması büyük bir başarı olarak görülmüş, Osmanlı Devleti borçlarını ödeyemez hale gelince de Osmanlı "Düyun-u Umumiye"si aynı devletlerin kontrolüne girmiştir. Jön-Türkler de "Osmanlıcılık = İttihad-ı Anasır" adı altında Türkçülük yapmışlar, 1789 ilkelerinin ürünü olan bir "vatandaş" statüsünü 1908'den sonra bile yaratamamışlardı. Böylece 1908'in tüm halklar arasında yarattığı coşku kısa zamanda düş kırıklığına dönüşmüş, cuntacılık ve bölücülük İttihatçıların resmi politikası haline gelmiştir. Örneğin dönemin demokratik ideallere sadık kalmış tüm aydınları, 1910'da hiçbir neden yokken Türklerle çok kaynaşmış bir halka, Arnavutlar'a yapılan zulmü şiddetle kınamışlardır.

Tanzimatçı "reformizm" ve İttihatçı cuntacılığın, tarihi uzantıları ile birlikte yüzelli yıllık bilançosunu yaparsak nasıl bir tablo ile karşılaşırız? Kanımca esas olarak olumsuz bir tabloyla karşılaşırız. Olumsuzluk Tanzimatçılığın gerçekten benimsenen ve özümlenmeye çalışılan bir "çağdaşlaşma" hareketi olmayışıdır. Batı yayılma politikasının da sonucu olarak Osmanlı yöneticileri girişimi elden kaçırmışlar ve "Düvel-i Muazzama"nın, iyice nüfuz edemedikleri çıkar çatışmalarının aracı olmuşlardır. Gerçekten bu dönemde Osmanlı devlet adamları ya İngilizcidir ya Fransız yanlısıdır, ya Rusçudur ya da -son dönemde- Almancıdır. Böyle olmayanların da yük-

selme şansı yoktur. Kısaca Tanzimat kendine güveni olmayan, boynu bükük, kompleksli bir yönetici tipi yaratmıştır. Bununla beraber, tâli olarak, Tanzimat tüm Batı'yla temasların ve hızla parçalanma tehlikesinin etkisi ve baskısıyla Batı'dan bölük pörçük bazı kurumların ve fikirlerin alınmasına da yol açmıştır. Fakat burada özümlenmiş bir çağdaşlaşma çabası değil kırıntılar, serpintiler halinde bir Batılılaşma söz konusudur. Daha doğrusu Samir Amin'in "lumpen-Batılılaşma" dediği süreçtir bu. Fakat biz yine de, geleneksel düzen bu çağda yaşama gücünü yitirdiği için, İslamcılar ve Türkçüler gibi bu olguyu "özünü kaybetme" olarak toptan kötüleyemeyiz. Hatta çağdaşlaşma yönünde hayli mütevazi bir adım olarak kabul edebiliriz. Fakat dönemin asıl karakterinin radikal bir sıçrama yapamama ve yarı sömürge statüsüne girme olduğunu da unutamayız. Zaten Tanzimat'tan yüzelli yıl sonra bugün yine benzer koşullar altında bulunuyoruz.

Gerçekten günümüzde de, nesnel olarak değişmiş bir konumda Yeni-Tanzimat'çı bir dönem yaşıyoruz. Türkiye Sevr'den, Lozan'dan ve belli bir bağımsızlık devresinden sonra, çekirdeğini NATO'nun teşkil ettiği yeni bir "Düvel-i Muazzama" patronajında buhrandan buhrana sürüklenip duruyor. Birinci Dünya Savaşı'ndaki Almancıların yerini, İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra Amerikancılar aldı. Artık devlet adamlarımız ve askerlerimiz "vortrag" larla değil, "briefing"lerle eğitiliyorlar. Vergilerimizi Düyun-u Umumiye toplamıyor; fakat Uluslararası Para Fonu'nun -borçlarımızı zamanında ödeyebilmemiz için- empoze ettiği iktisadi politika sistemli bir şekilde zengini daha zengin, fakiri de daha fakir yapıyor. "Demokrasi"miz, biçimsel demokrasi bile değil, **tuzak demokrasi** olarak işliyor. Aslında özgürlüğün olduğunu sandığımız dönemlerde bile, istihbarat ajanları sükunetle fişlerini tanzim etmeye ve dosyalarını tamamlamaya devam ediyorlar. Ve günü gelince bu dosyalar sıkıyönetim mahkemelerine sunuluyorlar. Bunun içindir ki böyle "ara rejim"lerde insanlar yazmış olduklarını unuttukları makalelerden, sarfetmiş olduklarını anımsamadıkları sözlerden yargılanıyorlar. Gün geçiyor, devrimci güçlerin tam kontrol altına alındığı kanısına varılıyor, işkence çarkları yavaşlıyor; hapishaneler iyice hafifliyor ve **tuzak demokrasi** yeniden işlemeye başlıyor. Siyasi jargonumuzda buna "demokrasinin rayına oturtulması" deniliyor. Aslında siyasal rejimimize özgürlük dönemlerinin değil, çekingen bir biçimde "ara rejimleri" diye isimlendirilen cunta dönemlerinin damgasını vurduğunu göremiyoruz. Heyecanımız bunu anlamamıza engel olduğundan, zaman zaman tam bir saydamlık içinde **tuzak demokrasinin** sağlıklı (!) işleyişine yardımcı oluyoruz. Unutmayalım ki Türkiye'de "biçimsel" diye küçümsenen demokrasi dahi hiçbir zaman yürürlükte olmadı. "Destabilisation" dönemlerinin aldatıcı özgürlükleri, her seferinde kana boğuldu.

Çok partili dönemin devlet adamları da yetişme tarzlarının ve içinde bulundukları nesnel koşulların gereği, Cevdet Paşa'nın işaret ettiği ikili söylemin sınırlarını aşamıyorlar. Çok büyük bir kısmında gerici iktidarların egemen olduğu "demokrasi"miz, Ceza Kanunu'muzun ünlü maddelerini hep soğuk savaş esprisi içinde işletti. İttihatçı şovenliğin ve son dönemde canlanan şeriatçı İslamcılığın yarattığı elverişli fon üzerinde, burjuva demokrasilerinde en fazla sosyal-demokrat sayılacak binlerce aydın ve halk çocuğu hapislere atıldı, dayak yedi ve sık sık da mahkûm edildi. Batılı müttefiklerimizin, kamuoylarının baskısı altında görüşmeyi bile reddettikleri yöneticilerimiz, dışarda devamlı düşük bir profil takınırken, içerde, tüm dünyada itibarımızı kıran "terörle savaş" yöntemlerimizi Batı'ya model olarak sunmaktan kaçınmadılar.

Türkiye'de "biçimsel" diye küçümsenen demokrasi dahi hiçbir zaman yürürlükte olmadı. "Destabilisation" dönemlerinin aldatıcı özgürlükleri, her seferinde kana boğuldu.

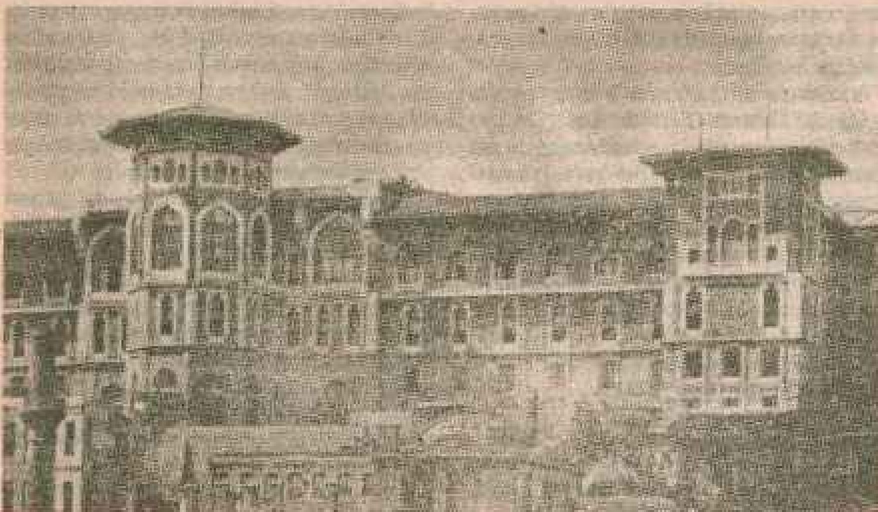
Bugün savunma politikamızı NATO'ya bırakmış bir ülke olarak, kalkınma stratejimiz içinde -umutsuzca- AT'nin kapılarını zorluyoruz. Uluslararası askeri stratejilerin işlevini yitirme sürecinde olduğu, NATO manevralarında -1989 Mayısı'ndaki ünlü Wintex-Cimex manevrasını anımsıyalım- Türkiye'yi kurtarmak için ülkemize (işgal edilmiş topraklarımıza!) atom bombasının bizzat NATO tarafından atılacağının hesaplandığı bir dönemde, yöneticilerimiz susuyor. Ve uşak kalemler bu bombaların "radyasyonsuz"(!) olacağını yazıyor.

AT'ye gelince, bu konuda en güçlü devletin şansöfyesi H.Kohl'ün Avrupa'nın geleceğinden sözederken Prag'ı, Budapeşte'yi, Varşova'yı vb. saydığı, fakat Ankara'yı dilinin ucuna bile almadığı görmezlikten gelindi.

Aslında Türkiye hükümeti gerçekten AT'ye girmek istiyor mu ve istiyorsa hangi amaçla istiyor? Bu amacın demokrasi ve uygarlık terimleriyle ifade edilemeyeceği açıktır. Yurt dışında, Türkiye'de komünist partisinin de kurulabileceğini söyleyenler, yurt içinde neden pişkin bir sükuta gömülüyorlar! Hayır, AT'ye girme çabasının siyasal rejimle, insan haklarıyla bir ilgisi yoktur. Başbakan Özal Yunanistan'ın AT'den aldığı destekleme fonlarını açıklıyarak gönlünde hangi aslanın yattığını dikkatimize sunmadı mı? Ve Alman Tarım Bakanlığı'nın bir araştırmasına göre Türkiye için bu fonların yılda net 6,5 milyar marka ulaşacağını öğrenmedik mi? Borçla ve sübvansiyonla yaşamaya alışmış ve kendi halkını bir kalkınma seferberliğine sevkedecek program ve heyecandan yoksun bir sistem, zorlanınca ne yapar? Yeni borç ve destek kapıları arar. Ne var ki Yeni-Tanzimatçılığın "lumpen-Batılılaşma"sı, halkımızı tahammül kapasitesinin sınırlarına getirmiştir. Yüzellinci yıldönümünde Tanzimatçılık tarihi bir tartışma değildir; güncel bir tartışmadır. ■

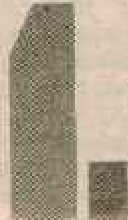
◀ *Tuzak demokrasinin çarkları şimdi daha "rafine": Tanzimat günümüzde güncel bir tartışma. Güya kalkan Osmanlı falakasının yerini modern elektrikli işkence aldı. Haşmetli bir binası olan (altta) Düyunu Umumiye'nin yerini alan IMF ise ortalarda görünmemeyi yeğliyor.* ▼

Tanzimat yüzelli yaşında

AHALİ-İ FAZLIN REİSİCUMHURU'NDAN BUGÜNE

Tanzimat'ın ilanından bu yana siyasal yaşamda bir paşalar demokrasisi egemendir: Büyük Reşit Paşa'dan Mustafa Kemal Paşa'ya, ondan da Kenan Paşa'ya...

Tanzimat'ın yüzellinci yaşında bu olguyu yeniden değerlendirmemiz gerekiyor. Olay önceleri "Vakayı Hayriye" olarak nitelendi. Gün geldi Türkiye'nin dışa bağımlılığının başlangıç noktası gibi kabul edildi. Eleştirildi. Suçlandı. Şimdi bunları arkada bıraktığımız kanısını taşıyoruz. Tanzimat denilen, bir yerde önemli bir toplumsal dönüşüme yönelik ilk adımın atılması biçiminde kabul edilen bu olayı, artısıyla eksisiyle yeniden değerlendirmemiz zorunluluğu kendini daha bir açık gösteriyor. 1939 yılındaki yüzüncü yıldönümünde Tanzimat yeni ve atılgan cumhuriyetin heyecanı ile biraz da suçlanarak değerlendirilmişti. Otuzlu yılların çizgisini çoktan gerilerde bıraktık. Tanzimatın temel değerleriyle günümüz değerleri arasındaki değişimi ya da uyumu, ayağımızı yere daha bir basarak ortaya koyabiliriz.

12 Eylül'den sonra sendika, parti ve derneklerin mallarına el konması, yargılanmadan öldürme, suçsuz insanların TV'de teşhiri gibi işlemler yüzelli yıl önce Osmanlılar'a sağlanan güvencelerin varlığından kuşku duymamıza neden olan olaylardır.

Tanzimat acaba birkaç ileri görüşlü kişinin girişimleri ile mi gerçekleşmişti? İlk bakışta Tanzimat paşaları diyebileceğimiz bir avuç sivil ve askeri paşanın öncülüğünden söz edilebilir. Özellikle Büyük Reşit Paşa'nın bu konudaki etkinlik payı oldukça büyüktür. Ne var ki Tanzimat, Osmanlı'nın tarih doğrultusundaki yolu üzerinde zorunlu ve vazgeçilemez bir duraktır. Osmanlı İmparatorluğu 1839'da olmasa da değişik bir tarihte bu duraktan geçecekti. Batı Avrupa'daki büyük sanayi devrimi ve aydınlanma düşüncesinin getirdiği yeni bilimsel ve kültürel sıçrama karşısında imparatorluğun kapılarını sonuna kadar kapatmak mümkün değildi. Fransız Devrimi'nin rüzgârı İstanbul'a kadar gelmişti. Fakat bütün bunların da ötesinde Mehmet Ali Paşa'nın yönetimindeki Mısır'ın imparatorluk üzerindeki maddi ve manevi baskısı Tanzimat'a yönelişte önemli bir rol oynadı. Özetlersek Tanzimat'ta öncülüğü Reşit Paşa ve, onun gibi düşünen birkaç paşa yapsa da asıl neden Batı etkisinin ve Mehmet Ali baskısının elle tutulur hale gelmesidir.

Tazminat Bildirgesi ilkokullardan bu yana bildiğimiz ilkeleri içerir. Bu ilkelerin temeli de bütün vatandaşların hukuk, yönetim önünde eşit sayılmasıdır. Bu eşitlik Osmanlı İmparatorluğu'nun yönetimi açısından önemli bir adımdır. Bu eşitlikle birlikte Padişah bütün vatandaşlarına can, mal ve onur dokunulmazlığı açısından güvence de vermiştir. Can, mal ve onur güvencesi, düşünülürse bugün bile, vatandaşların tam anlamıyla sahip olamadıkları bir haktır. Oniki Eylül'den sonra sendika, parti ve derneklerin mallarına el koyma, Atatürk'ün vasiyetini yok sayma, terörist takibi vb. nedenlerle yargılamadan öldürme, suçsuz insanların TV'de teşhiri gibi işlemler yüzelli yıl önce tüm Osmanlılar'a sağlanan güvencelerin varlığından kuşku duymamıza neden olan olaylardır.

Tanzimat'a öncülük eden paşalar bir anlamda yiğit kişilerdi. O zamana kadar Osmanlı'nın değer yargıları açısından bütünüyle ters yaklaşımları savunmuşlar, bunları yaşama geçirmeyi başarmışlardı. Hiçbirinin bunları yaparken can güvencesi yoktu. İktidarın ülema ve asker kanadının gericileri, bürokrasinin tutucuları bu işlemlere engel olmak için her şeyi yapabilecek güce sahiptiler. Günümüzde olduğu gibi silahlı kuvvetleri emir komuta zinciri içerisinde arkaya alarak yönetime el koyma gibi bir kolaylıkları yoktu.

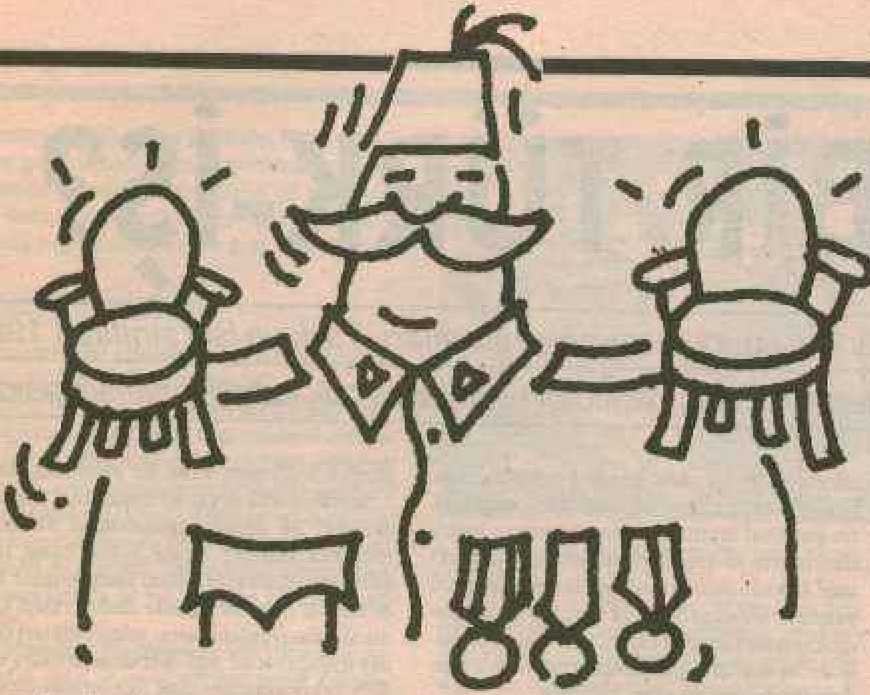
2.

Tanzimat, Osmanlı İmparatorluğu ve hatta Türkiye için bugün de geçerliliği olan kapitalistleşme eğilimlerinin tohumunu atmıştır. O günün koşullarına göre bu doğal karşılanabilecek bir eğilimdir. Çünkü örnek alınan Batı Avrupa ülkelerinde ekonomik düzen kapitalizmin gelişme aşamasından başka bir şey değildir. Batının bilimsel ve teknolojik gelişmeleri, sanayileşmede aldığı yol onun içinde yaşadığı düzenle eşdeğer kabul edilince Osmanlı'nın özlemlerini anlamak daha bir mümkün olmaktadır. Buna rağmen sınırlı birkaç kamu girişimine de bu dönemde rastlanmaktadır.

Fransız Devrimi için son kutlamalarda sık sık söylenen bir değerlendirme var: Devrim bitmedi... sürüyor. Tanzimat için de aynı şeyi söyleyebiliriz. Türkiye yüzelli yıldır belirli bir modernleşme, kapitalistleşme, nihayet çok sık kullanılan sözcükle Batılılaşma kavgası vermektedir. Bu kavgayı bir nevi yeniden yapılanma, düzenleme şeklinde adlandırabiliriz ki Tanzimat sözcüğünün de farklı bir anlamı yoktur.

Tanzimat sermaye birikimi olmayan bir Osmanlı İmparatorluğu'nda yapıldı. Niyazi Berkes'in deyimiyle Osmanlı ekonomisinin temelinde savaşlarda elde edilen ganimetler büyük rol oynamaktaydı. 17'nci yüzyıldan sonra Osmanlı askeri gücü eski başat konumunu kaybedince ekonomi de büyük bir sarsıntı geçirdi. 19'uncu yüzyıl yoksul bir imparatorluk dönemidir. Tanzimat'la amaçlanan sanayileşme, ekonomik gelişme gibi konularda bir şey yapılması olanaksızdı. Bu özlemlerde de ısrar edildiği için Batı'nın ekonomik güçlerinin yörüngesine girmek kaçınılmazdı.

Kapitalistleşmek arzusu, serbest piyasa ekonomisini uygulamadaki ısrar, özel kesime öncülük verme gibi politik tercihler, geride bırakılan 150 yıl boyunca (1930'lu yıllar dışında) gücünü yitirmeden sürmüştür. 1930'lu yıllarda öne çıkan ekonomide kamunun öncülüğü yaklaşımı, kapitalist evreni sarsan, onun temel değerlerine olan inancın yitirilmesine neden olan dünya ekonomik bunalımının adeta kaçınılmaz bir sonucu olarak ortaya çıkmıştır. Nitekim İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra Batı ekonomilerinin, özellikle ABD'nin

ekonomik gelişimi, eski özel sektörcü düşüncelere dönülmesine neden olmuştur.

Aynı süre içerisinde iktisat eğitiminde de kapitalist ekonomi politiğin egemen olduğunu görmekteyiz. Yirminci yüzyılın başında ortaya çıkan ''himayeci akım'', 1913-1918 İttihat ve Terakki iktidarındaki solidarist ekonomi yaklaşımları, fazla iz bırakmamıştır.

Tanzimatçılar, özellikle 1850'li yıllardaki Kırım Savaşı'ndan sonra borçlanmadan korkmamışlardır. Türkiye'nin dış borç alma tutkusu o dönemde başlamış, gene 1930'lu yıllar hariç günümüze kadar değişik hızlarda devam etmiştir. Yabancı sermaye, Tanzimat'tan sonra ülkeye girmiştir. Önce demiryolu, liman vb. ulaşım araçlarında, deniz ulaşımında öne çıkan yabancı sermaye ve yabancı şirketler zamanla faaliyet alanlarını genişletmişler, büyük şehirlerde su, elektrik, toplu ulaşım vb. gereksinimlerine kadar el atmışlardır. Osmanlı'nın ekonomik faaliyetlerinin sınırlı oluşu, metropol ülkelerin ekonomik egemenliğini pekiştirmiştir. Düyun-u Umumiye, bankacılık düzeninin bütünüyle yabancıların eline verilmesi, Osmanlı Bankası'nın bir anlamda Hazine işlevi görmeğe başlaması hep bu döneme rastlamaktadır. Reji'den madenlere kadar geniş bir alandaki yabancı sermaye egemenliği, bağımsızlık savaşının önünde aşılması gereken bir engel gibi durmuştur. Bu engel bağımsızlık savaşından sonra aşılmış, birçok yabancı şirket millileştirilmiştir. Şimdi işe bunun tam aksi bir eğilim egemendir, ulusal kuruluşlar yabancılaştırılmaktadır ve bunun adı da özelleştirme olmaktadır. İnsanın aklına, ikisi de birer Tanzimat Paşası olan Ali Paşa ile Keçecizade Fuat Paşa'nın Padişah Abdülaziz'e hitaben yazdıkları ünlü vasiyetnameleri gelmektedir. O Tanzimat paşalarından sonra gene aynı noktaya gelinmiş, aynı yöndeki ekonomik nasihatlarla karşılaşılmıştır. Oysa bugün ülkemiz ilk sermaye oluşumu açısından çok farklı konumdadır. Türkiye büyük ekonomik bunalımın etkisiyle gücünü kaybeden kapitalist metropollerin etkisinden kurtulduğu 1930'lu yıllar dışında, hangi iktidar döneminde olursa olsun Tanzimat sonrası ekonomik anlayış ve eğilim çizgisini korumuştur.

3.

Tanzimat toplum yaşamımızda da önemli etkileri olan bir olaydır. Özellikle Batı yaşamına özenme, onu taklit etme 1839'dan sonra yaygınlaşmıştır. Gerek saray, gerekse üst bürokraside bu özenmenin izlerini görmekteyiz. O dönem konaklarındaki yaşam bütünüyle bir taklide doğru hızla yol almaktaydı. Mısırlı Kamil Paşa'nın eşi olan Zeynep Hanım'ın konağı Viyana'dan gelen mobilyalarla donatılmıştı. Gene Tanzimat'ın saray yaşamının örnekleri olan Dolmabahçe Sarayı, Beylerbeyi Sarayı ve Yıldız Sarayı ile Boğaz'da inşa edilen birçok yalı gene bu Batı özentisi tüketim tutsaklığının yansımasıdır. Kıyafet olarak redingotun gelişi, kadın giysilerindeki Avrupalı'lık hep bu dönemde ortaya çıkan ve yaygınlaşan eğilimlerdir. Recaizade'nin ünlü **Araba Sevdası**'nda, Mizancı Murat Bey'in **Turfanda mı, Turfa mı** adlı yapıtında bu değişim çok parlak bir biçimde yansıtılır. Altıncı ''Daire-i Beledi''nin kuruluşu ve bunun etkisiyle Pera'nın küçük bir Avrupa kenti gibi gelişimi İstanbul'u iki ayrı kent görünümüne sokmuştu. Bugün Beyoğlu dediğimiz bölümde azınlıkların ağırlıklı olduğu bir Batılı yaşamın kendini gösterdiği görülmektedir. Böylece Osmanlılar üretmeden, ya da ürettikleri ile orantılı olmayan bir tüketici davranışı içerisine sürüklenmişlerdir. Yatırımların azlığı, borçların yatırımlar yerine cari harcamalarla tüketime yöneltilmesi dönemin bariz özelliğiydi. Bugün de benzeri bir tutumun sergilendiğini görmekteyiz. Yüzelli yıl boyunca borç yiğidin kamçısı olmamış, bilakis yeni borçlanmaların kamçısı olmuştur.

4.

Tanzimatın günümüze kadar yansıyan en büyük etkisi kültürel değerlerin değişiminde ve eğitim düzeninde görülmüştür. Reşit Paşa'nın girişimiyle başlayan tercüme faaliyeti, Batı'nın, özellikle aydınlanma dönemi ile sonrasının birçok yapıtının Türkçe'ye girmesine neden olmuştur. Osmanlı aydını, yazarı tiyatro, roman vb. çağdaş anlatım türlerini yakından tanımaya başlamıştır. Müzikte de aynı atılım gerçekleştirilmiştir. Özellikle Mızıka-ı Hümayun'un Donizetti Paşa'nın yönetimine verilmesinden sonra Saray'da birçok (Batı müziği örneklerinden oluşan) konserler verilmeğe başlandı. Bugün İnönü Stadyumu'nun bulunduğu yerin dolaylarında, Kabataş'ta, bir opera binasının olduğu, bu binada önemli opera temsillerinin verildiği de dönemin gazetelerinde yer almaktadır.

Kentin İstanbul yakası da bu Batılılaşma çabalarına yetişmekte gecikmeyecektir. Ramazanlarda Direklerarası'ndaki tiyatrolarda oynanan yapıtlar, söylenen kantolar bu çabaların birer ürünüdür.

Gazetenin, dergilerin bir çeşit kamuoyunun oluşturulduğu merkezler olarak kullanılması da bu döneme rastlar. Şinasi, Namık Kemal, Mizancı Murat ve daha nice Yeni Osmanlı aydını bu gazetelerin ''Rahle-i Tedrisi''nden geçmiştir. Ögrenmişler, yazmışlar, çevrelerini aydınlatmak istemişlerdir. Eğitimdeki ilerleme çabaları da aynı döneme rastlar. İlk Dar-ül Fünûn'un Tanzimat rüzgârı sayesinde kurulduğunu söyleyebiliriz. Bugünün Türkiyeli aydını ne kadar yadsısa da bir Tanzimat çocuğudur, o dönüşümün kültürel uzantısı içerisinde yer alır. Tanzimat ve Cumhuriyet, kültür, yenilikçi düşünce açısından aynı doğrultudadır. Bu olgu Tanzimat'ın bugüne yansıyan en olumlu yanıdır.

5.

Tanzimatın ilanından bu yana siyasal yaşamda bir paşalar demokrasisi egemendir. Tanzimat Paşaları: **Büyük Reşit Paşa, Ali Paşa, Keçecizade Fuat Paşa ve diğerleri... Sonra gelenler Mithat Paşa, Küçük Sait Paşa, Kamil Paşa ve daha niceleri... Meşrutiyet'te** Ahmet Muhtar Paşa, Talat Paşa, Enver Paşa, Cemal Paşa, Sait Halim Paşa... Cumhuriyette ise Mustafa Kemal Paşa, İsmet Paşa, Kazım Karabekir Paşa ve başkaları... Daha sonra Gürsel Paşa, Sunay Paşa, Korutürk Paşa ve de Kenan Paşa. Bunlarla birlikte isimleri bu yazının çerçevesinden taşacak nice paşa. Başlangıçtaki asker-sivil paşalar demokrasisi sonra yerini sadece asker paşalara bıraktı. Yüzelli yıl boyunca bu gerçeği değiştirecek birkaç on yıllık istisna sanırım hiç de önemli sayılamaz. Yüzelli yıllık doğrultuyu değiştiremez...

Bugünün Türkiyeli aydını, ne kadar yadsısa da bir Tanzimat çocuğudur, o dönüşümün kültürel uzantısı içinde yer alır.

Tanzimat iyi niyetle başlamış olan bir yeniden yapılanma hareketidir. Bu yeniden yapılanma süresince Osmanlı'nın kurumları , yönetim kademeleri, idari yapısı değişmiş, yasaları Batı yasalarıyla uyumlu hale getirilmiş, gelecekteki demokratikleşme sürecinin ilk adımı olan yurttaşların eşitliği, mal, can, onur dokunulmazlığı kabul edilmiştir. Tanzimat, Japonya'daki çağdaşlaşma çabalarıyla eş zamanlıdır; Rusya'daki Büyük Petro reformlarıyla eş zamanlı olmasa da büyük benzerliklere sahiptir. Fakat sonuç, Türkiye'de, bir önce sayılan ülkelerden farklı olmuştur. Bunun nedeni mukayeseli araştırmalar sonunda daha bir açık ortaya çıkacaktır. Bundan böyle konuya eğilen bilimadamlarımızın yapması gereken de budur. Böylece Osmanlı'daki, sonra da Türkiye'deki uygulamada nerede hata yapıldığı araştırılmalıdır.

Şinasi, Büyük Reşit Paşa'dan ''Ahali-i Fazlın Reisicumhuru'' diye söz eder. Acaba biz ''Ahali-i Teşebbüs-ü Şahsinin Reisicumhuru''na nasıl eriştik? ■

NASIL BİR TÜRK-İŞ?

Türk-İş'in yapısı ve işleyişi, Türk-İş sendikacılarının tutumları, Türkiye işçi sınıfının 1986 yılındaki durumunun, ülkede demokrasinin olmadığı koşullarda çok kaba bir yansımasıdır.

Türk-İş'in 15. Genel Kurulu Aralık ayında toplanacak. Buna bağlı olarak da, Türk-İş'in nasıl olması gerektiğine ilişkin tartışmalar son haftalarda yaygınlık kazandı.

Bu değerlendirmelerde yaygın yaklaşım (farkında olarak veya olmayarak), işçi sınıfı hareketinin sendikacılarca belirlendiği gibi bir anlayıştan hareket ediyor. Bu yaklaşım, dünyaya tarihsel maddeci bir bakış açısından bakanlarca ileri sürüldüğünde ortaya pek tutarlı bir tablo çıkmıyor.

Tarih, sınıfların ve mücadelelerinin tarihidir. Kahramanlar ve hainler bu süreci etkileyebilirler, ancak belirleyemezler.

İşçi sınıfı tarihini namuslu-kahraman veya hain-korkak sendikacıların belirlediğini düşünmek, işçi sınıfını küçüksemekle aynı anlama gelir. Dünyanın ve ülkemizin geleceğini kuracağına inandığımız işçi sınıfı birkaç hain ve namussuz tarafından aldatılacak ve yönetilecek kadar ilkel, geri, cahil ve bilinçsiz midir? Elbette ki hayır. O zaman, sendikacılık hareketinin bugün içinde bulunduğu sorunları ve önündeki görevleri tartışırken, hareket noktası olarak sendikacıları alan yaklaşım (çok yaygın olmasına karşın), kanımca, temelden yanlıştır.

Sendikacılar işçi sınıfı hareketinin gelişimini etkilerler, ancak kesinlikle belirlemezler. Bir belirleme ilişkisi varsa, tam tersi söz konusudur. İşçi sınıfı hareketi sendikacıların tutum ve davranışlarını belirler.

Sendikaların yapıları ve işleyişleri için de aynı değerlendirme yapılabilir.

Bir dönemler "ben işçiyi sokağa dökmem" diyen Şevket Yılmaz'ın İskenderun'da korsan mitingler düzenlediği hatırlanırsa, Türkiye işçi sınıfının sendikaları ve sendikacıları değiştirme gücünün boyutları kavranabilir.

Sendikaların yapı ve işleyişleri de işçi sınıfının ve sürdürmekte olduğu sınıf mücadelesinin bir sonucudur. Doğal olarak sendikaların yapıları ve işleyişleri de işçi sınıfının mücadelesini etkiler, ancak kesinlikle belirlemez.

İşçi sınıfının yapısı, sınıf bilinci ve siyasal bilinç düzeyi, mücadele kararlılığı, özgücüne güveni, deneyimi geliştikçe, sendikacıların tutum ve davranışları ile sendikaların yapı ve işleyişleri de bir süreç içinde bu değişikliklere uyum sağlar. Sınıftaki değişikliklerin sınıfın sendikal örgütlenmesine yansıması belirli sıkıntılarla ve engellerin aşılmasıyla gerçekleşir. Ülkede demokratik bir ortam varsa, bu yansıma oldukça hızlı ve sancısız olur. Demokrasinin tümüyle rafa kaldırıldığı dönemlerde ise sınıfın durumunun sendikalara yansıması olanağı ortadan kaldırılır.

Türkiye'de 1960'lı yılların sonları ve 1970'li yılların başlarından itibaren, dünyayı değiştirme ve dönüştürme çabasında determinizmin ve volontarizmin rolleri konusunda bazı tartışmalar yaşandı. Toplumların yapıları ve iç dinamikleri yeterince kavranamazsa, volontarizmin rolünün abartılması eğilimleri ağır basar. Nitekim bastı. Bilime inanılıyorsa, toplumların ve sınıfların kendi yapılarının ve iç dinamiklerinin kavranılması temelinde doğru zamanda ve doğru doğrultuda yapılacak müdahalelerle olumlu sonuçlar alınabilir.

Türk-İş'in durumu

Nasıl bir Türk-İş? sorusu bu yaklaşımla değerlendirildiğinde önümüzdeki döneme ilişkin yararlı tartışmalar doğabilir.

Türk-İş'in yapısı ve işleyişi ve Türk-İş sendikacılarının tutum ve davranışları, Türkiye işçi sınıfının 1986 yılındaki durumunun ülkede demokrasinin olmadığı koşullarda çok kaba bir yansımasıdır.

Türk-İş, Türkiye işçi sınıfının kamu kesiminde çalışan kesiminin 1947-1980 dönemindeki durumunun özbeöz ürünüdür. Bu ürün biçimlenirken ABD'nin, TC devletinin, siyasal partilerin önemli etkileri olmuştur. Bu yıllarda sosyalist solun sürekli baskı altında bulunması ve zayıflığı da elde edilen ürünü etkilemiştir. Ama bu yapıda belirleyici olan Türkiye işçi sınıfının bir kesiminin belirli bir dönemdeki özellikleridir.

Sınıfın çıkarları ve sendikalar

İşçi sınıfı homojen değildir. Tabakalardan ve kesimlerden oluşur. Sendikalar da, özellikleri gereği, işçi sınıfının temsil ettikleri kesim veya tabakalarının kısa vadeli çıkarlarını korurlar. Ancak belirli tarihsel koşullarda sınıfın bir kesiminin kısa vadeli çıkarları ile sınıfın bütününün uzun vadeli çıkarları ayrılaşır (bugün olduğu gibi). Sosyalist solun işçi sınıfı içinde ve genelde güçsüz olduğu koşullarda, sendikaların (koşulların gerektirmediği durumlarda bile) sınıfın bütününün uzun vadeli çıkarlarını korumasını beklemek, tarihsel maddeci görüşle herhalde bağdaşmaz.

Sendikaların yapı ve işleyişleri de içinde yaşanılan toplumun kaba bir yansımasıdır.

Sendikalarda örgüt-içi demokrasi uygulanmalıdır. Bu talebi paylaşmamak kesinlikle mümkün değildir. Ama acaba bunu talep eden sosyalistler ve sosyal demokratlar kendi siyasal örgütleri içinde demokrasiyi (sendikalarda uygulanmasını talep ettikleri ölçüde) uyguluyorlar mı? Kendi evlerinde, eşleriyle ve çocuklarıyla olan ilişkilerinde demokratlar mı?

Sendikalarda tasfiyecilik kötüdür ve önlenmesi için her türlü girişimde bulunulmalıdır. Sendikaların kitle örgütü olabilmesinin başka yolu da yoktur. Ama acaba sosyalist ve sosyal demokrat örgütlenmelerde tasfiyecilik ne alemdedir?

Bu soruları sormak, sendikalardaki eksiklik ve hataları mazur göstermeyi amaçlamıyor. Amaç, hayalci olmamak ve neyin ne ölçüde değiştirilebileceğini kavrayarak,ona göre hareket etmektir. Yoksa, anarkosendikalistlere dönülür. Anarkosendikalizm sendikaları dünyayı dönüştürmenin araçları ve gelecek toplumun kapitalizmdeki çekirdekleri olarak görür. Bir anarkosendikalistin "mükemmel" sendikalar istemesi, kendi anlayışı ile tutarlıdır. Ama bir Marksistin kapitalizmde "mükemmel" sendika istemesi, kanımca, imkansızı gerçekleştirme çabasıdır. Hayalci olup imkansızı istemek ve bir sonuç elde edememektense, bilimsel olup gerçekleştirilebilecek olanı amaçlayıp gerçekleştirmek herhalde daha doğrudur.

Bütün bu nedenlere bağlı olarak, "Nasıl Bir Türk-İş?" sorusu, işçi sınıfının bugünkü nesnel ve öznel durumunun değerlendirilmesinden başlamak zorundadır. Sendikacılıkta tüm ülkeler ve tüm dönemler için geçerli olan "**doğru**"lar yoktur. Sendikal yapı ve işleyişler açısından içinde yaşanılan koşullara en "**uygun**" **olanları** vardır.

Sendikanın amacı, temsil ettiği üye kitlesinin hak ve çıkarlarını korumak ve geliştirmektir. İşçi sınıfının siyasal bilinci gelişirse, (günün ekonomik koşulları gerektirmese bile) sendikanın temsil ettiği kesimden sınıfın tümüne, kısa dönemli çıkardan uzun dönemli çıkara geçilebilir.

Sendika, ayrıca, sınıfın en geniş kesimlerini kapitalizmin sonuçlarına karşı birlikte eyleme geçirebildiği (veya en azından ortaya çıkan eylem eğilimini törpülemediği) sürece, işçi sınıfının uzun vadeli mücadelesine de katkıda bulunuyor demektir. İşçi sınıfı, iç örgütlülüğü ve disiplini olan başarılı kitle eylemleri içinde kendi özgücünü kavrar ve geliştirir. Sınıfın gücünün gelişmesi kitle mücadelesiyle olur.

Sendikalar, kapitalizmde gelecek toplumun

nüveleri değildir, ama kapitalist toplumun da bazı pisliklerinden arınmış olması veya en azından bu doğrultuda sürekli bir çaba içinde bulunması gerekir. Bu açıdan özellikle sendika-içi demokrasi konusu önemlidir.

Nasıl bir Türk-İş?

Bu noktalar gözönünde bulundurulduğunda nasıl bir Türk-İş olmalıdır?

Türk-İş'in yapısı henüz Türkiye işçi sınıfının (demokratik hak ve özgürlüklerin çok daha sınırlı olduğu koşullarda) 1986 yılındaki ve hatta 1980 öncesindeki düzeyinin kaba bir yansımasıdır. Halbuki Türkiye işçi sınıfı bugün bilinç, deneyim, kararlılık açısından 1980 ve 1986 yılının çok ilersindedir. Demokrasinin sınırları da üç yıl öncesine göre daha geniştir.

Tabandaki bu ilerleme 1989 yılında sendikaların şube ve genel merkez genel kurullarında yönetimlere bir ölçüde yansıdı. Ancak ülkemizde demokrasinin dar sınırları ve sendikalardaki anti-demokratik uygulamalar nedeniyle bu yansıma tam olarak gerçekleşmedi. Türk-İş'te gündeme getirilmesi gereken birinci talep, Türk-İş'in konfederasyon olarak bağlı sendikalardaki anti demokratik uygulamaları sıkı bir biçimde denetlemesi ve sendikacılık hareketinin bütününe zarar veren davranışları önlemesidir. 1989 yılında Türk-İş'te yönetime gelecekler bir ikilemle karşı karşıya kalacaklardır. Ya eskinin kalıntısı yönetimlerin anti-demokratik uygulamaları karşısında genel kurul kaygılarıyla sessiz kalacaklar; ya da sendikalarda daha demokratik işleyişler için aktif müdahalelerde bulunacaklardır. Türk-İş Genel Merkezi'nin sendikalardaki anti-demokratik uygulamalara müdahalesi, işçi sınıfının yapısına uyum sağlamış sendikal yapı ve işleyişlerin sağlanması sürecini hızlandıracaktır ve bu gerçekleştirilebilir.

Sermayenin işçi sınıfına açtığı savaş sürmektedir. Türkiye'yi önümüzdeki aylarda önemli ekonomik ve siyasal istikrarsızlık ve bunalımlar beklemektedir. Bu koşullar işçi sınıfının farklı tabakaları ve kesimleri arasındaki farklılıkları asgariye indirmiş, birlikte mücadeleyi zorlamıştır. Ancak Türk-İş'in yapısı ve işleyişi, birlikte meşru kitle mücadelesini gerçekleştirebilecek biçimde değildir. Bu yapı ve işleyiş, günün gereklerine göre bilinçli olarak biçimlendirilmelidir.

◀ *İcabında o da sokağa çıkar. Şevket Yılmaz "ben işçiyi sokağa dökmem" diyordu ama...*

▶Türk-İş'in yapısı daha merkezileştirilmelidir. Merkezileştirme, sendika-içi demokrasi ve sendika-içi disiplinin birlikte geliştirilmesiyle olur.

▶Türk-İş, toplusözleşme konusunda sermayenin karşısında tüm sendikaların ortak tavır takınmasını sağlamalı ve gerektiğinde toplu grevler uygulamalıdır. Toplu sözleşme ilkeleri benimsenirken, sınıfın belirli kesimlerine ayrıcalık tanıyan ve böylece sınıfı bölen politikalardan kaçınılmalıdır.

▶Türk-İş, demokrasinin korunması, kollanması ve geliştirilmesi için açık tavır almalı ve gerektiğinde bu amaçla genel greve gideceğini açıklamalıdır.

▶Sendikalar arasındaki dayanışma artırılmalıdır. Bugün artık her grev, işçi sınıfı ile sermayedar sınıf arasındaki bir mücadeleye dönüşmektedir. Türk-İş, sadece lafta kalmayan, etkili dayanışma kampanyaları açmalıdır.

▶Türk-İş, sendikacılık hareketinde oldukça yaygın olarak rastlanan israfın ve yolsuzlukların önlenmesi için çaba göstermelidir; tabandan bu konuda gelecek taleplere sahip çıkmalıdır.

▶Türk-İş, her yöredeki sendika şubelerinin ve sendika üyesi işçilerin yöresel olarak örgütlenmelerini sağlayıcı bir yapıya kavuşturulmalı; 1960 öncesinde var olan il birlikleri canlandırılmalı ve yaygınlaştırılmalıdır.

▶Türk-İş, şube örgütlenmesinin altında ve sendikal örgütlenmenin bir parçası olan işyeri komitelerinin kurulmasını ve bunların sendika-içi demokrasi ve disiplinde önemli bir araç olarak etkili kılınmasını sağlamalıdır.

▶Türk-İş, işçi sınıfının en geniş kesimlerini mücadeleye sokmaya yönelik bir eğitim programı benimsemeli ve merkeziyetçi bir biçimde uygulamalıdır.

▶Türk-İş, sendikasız işçilerin ve işsizlerin örgütlenmesi için kampanyalar açmalı; memur statüsünde istihdam edilen ücretlilerin sendikalaşma mücadelesine destek vermeli; emeklilerin örgütlenmelerini geliştirmelidir.

▶Türk-İş, "birlikte meşru kitle mücadelesi" çizgisini benimsemeli ve kitlelerin gücünü dosta-düşmana gösteren ve bu gücü kullanarak daha da geliştiren bir eylem programını sürekli olarak uygulamalıdır. Türk-İş meşru kitle eylemlerinin gerisinde değil, önünde olmalıdır.

▶Türk-İş, devletten, sermayedar sınıftan ve siyasal partilerden bağımsız kalmalı, işçi sınıfının çıkarlarının gerektirdiği her durumda açık siyasal tavır takınmalıdır.

▶Türk-İş, diğer emekçi sınıf ve tabakaların kitle örgütleriyle iyi ilişkiler geliştirmeli ve eylem birliği yapmalıdır.

▶Türkiye işçi sınıfı hareketi, uluslararası işçi sınıfı ve sendikacılık hareketinin bir parçasıdır. Uluslararası sendikal ilişkiler, karşılıklı saygı, iç işlerine müdahale etmeme ve eşitlik temelinde geliştirilmelidir.

▶Türk-İş sendikal alandaki mücadeleyi tüketim kooperatifleri, yapı kooperatifleri, yardımlaşma sandıkları gibi yan örgütlenmelerle güçlendirmelidir.

Sonuç

Türkiye işçi sınıfının kamu kesiminde çalışan kesimi belirli tarihsel koşullarda Türk-İş'i yarattı ve biçimlendirdi. Ancak 1980 ve sonrasında bu kesimin kapitalizme karşı tavrında bir değişiklik yaşandı. Geçmişte DİSK sendikalarında önemli deneyimler kazanmış işçiler de ağırlıkla Türk-iş'e bağlı sendikalara üye oldular. 1988-1989 yıllarında yaşanan eylemler de Türkiye işçi sınıfı tarihinde önemli bir dönüm noktası oluşturdu.

İşçi sınıfının yapısında ortaya çıkan bu gelişme, sınıfın örgütlenmesi olan sendikalara da yansımaktadır. Bu yansıma hiçbir zaman hemen ve birebir olmaz, ama bir süreç içinde mutlaka gerçekleşir. Ülkemizde verilen mücadeleyle demokrasinin sınırları genişletildikçe, bu süreç hızlanacaktır. Bu yansımanın olmayacağını ileri sürmek, Türkiye işçi sınıfına güvensizliğin ifadesidir. Sendikacılar da bu gelişime ayak uyduracak, ayak uyduramayan zamanla tasfiye olacaktır. Bir dönemler "ben işçiyi sokağa dökmem, ben işçiye kanundışı eylem yaptırmam" diyen Türk-İş Genel Başkanı Şevket Yılmaz'ın 31 Ağustos 1989 günü İskenderun'da Demir-Çelik işçileriyle birlikte korsan mitingler düzenlendiği hatırlanırsa, Türkiye işçi sınıfının sendikaları ve sendikacıları değiştirme gücü ve sendikacıların esnekliğinin boyutları kavranabilir. ■

▲ *Tabandaki ilerleme merkeze de yansıyor. Türkiye işçi sınıfındaki kararlılıktan Türk-İş yönetimi de etkileniyor.*

Prof.Dr. Mesut Gülmez

Sendika özgürlüğü ve Türkiye'deki uygulamalar

AYKIRILIKLARIN SONU GELMEYECEK Mİ?

Örneğin demir-çelik uyuşmazlığında aykırılıktan öte, ciddilikten uzak tutum ve davranışlar görüldü, hükümet toplu pazarlığı siyasal amaçlar için kullandı.

Sendika özgürlüğünün uluslarası ilke ve ölçüleriyle bağdaşmayan uygulamalar yaz ortasından beri iyice yoğunlaştı. Özellikle hükümetten ve işverenlerden kaynaklanan gönüllü ve özerk toplu pazarlığın uluslararası kurallarına aykırı işlem, önlem ve eylemlerin ardı arkası bir türlü kesilmiyor. Bu arada, sözkonusu kurallara ters düşen davranışlara işçi kesiminde de tanık olunabiliyor.

Birkaç örnek

Şendika üyeliği ya da sendikacılık etkinlikleri nedeniyle başvurulan işten çıkarmalar, sendikal haklarla çalışma hakkı ve özellikle iş güvencesi arasındaki yaşamsal bağlantıyı ortaya koydu. Basına da yansıyan iki örnekten biri, Yapı-Kredi Bankası çalışanlarının işten çıkarılma tehdidi altında üyesi oldukları Banks'dan ayrılmaya zorlanmaları, ikincisi de Türkiye Organ Nakli ve Yanık Tedavi Hastanesi'nde çalışan işçilerden kimilerinin Sağlık-İş'e üye olmaları nedeniyle işverence işten çıkarılmaları olayıdır.

Bir başka aykırılıksa, hükümetin gönüllü toplu pazarlık alanını daraltan ve yasal grev hakkını ortadan kaldıran grev ertelemesine başvurmuş olmasıdır. Hükümet, uluslararası hukuka (98 sayılı Sözleşme'ye) aykırı 2822 sayılı yasa çerçevesinde bile dayanaksızlığı açık olduğu halde, grev yasağına eşdeğer bir sonuç doğuran erteleme yetkisini üçüncü kez kullanmıştır. Oysa hükümet, sorgulandığı ve eleştirildiği İLO denetim organları önünde bu yetkisini hiç kullanmadığını savunup duruyordu.

Uluslararası kurallara aykırılıklar iş güvencesi ve gönüllü toplu pazarlık düzeni ile sınırlı değil kuşkusuz. Çok sık rastlanan aykırı uygulamaların bir bölümü de, işçi sendikalarının barışçı toplantı ve gösteri yürüyüşü yapma hakkına getirilen kısıtlamalarla ilgilidir. Bunun son örneklerinden biri, Türk-İş'in düzenlemek istediği demir-çelik işçileriyle dayanışma toplantılarından ikincisine yönetsel yetkililerce izin verilmemesidir.

Aykırı uygulamaların bir bölümü de işçi sendikalarının barışçı toplantı ve gösteri yürüyüşü yapma hakkına getirilen kısıtlamalardır.

Sendika özgürlüğünün ve özerk toplu pazarlık düzeninin yerleşik uluslararası ilkelerine aykırı bu uygulamalar yetmiyormuş gibi, Türk-İş Genel Başkanı sayın Şevket Yılmaz da, sanki 12 Eylül 1980'den bu yana İLO denetim organları önünde dile getirdiği uluslararası ilkeleri unutmuşcasına ve toplu pazarlık özerkliğinin ne olduğunu bilmiyormuşçasına, Kayseri'den sayın Başbakana Demir-Çelik uyuşmazlığına "acil müdahalesini" beklediğini belirten bir telgraf gönderebilmiştir.

Bildiğim kadarıyla sayın Başbakan bu çağrıya doğrudan bir yanıt vermedi ama, başkanı olduğu hükümet bir başka uyuşmazlığa el atarak, Et-Balık Kurumu işyerlerinde Öz-Gıda-İş Sendikası'nca alınan yasal grev kararına "acilen müdahale" edip erteleyiverdi. Öte yandan Devlet Bakanı'nın, Demir-Çelik uyuşmazlığında, toplu pazarlığın yasal tarafı olan işveren sendikasının (MESS'in) devreden çıkarılarak TDÇİ genel müdürünün Çelik-İş temsilcileriyle görüşmelere oturacağını açıklaması ve bunun Başbakanın bilgisi çerçevesinde gerçekleştiğini belirtmesi, bir bakıma bu çağrının olumlu biçimde yanıtlanması anlamına gelmiyor mu?

Kaldı ki bu uyuşmazlıktaki aykırılıkların, hatta aykırılıktan öte ciddilikten uzak tutum ve davranışların bunlarla sınırlı kalmadığını artık kamuoyu da öğrendi. Uyuşmazlığın hem yasal işveren tarafı hem de toplu sözleşmeyi imzalamaya yetkili işçi sendikası yöneticileri devre dışı bırakıldı. Böylece de görüldü ki, sendikacılar toplu pazarlık düzeninin özerkliği konusunda titiz ve hatta titizlikten öte kıskanç davranmadıkları, sorunlarını özgüçlerine dayanarak çözümleme bilincine varamadıkları zaman, masadaki yerlerini başkalarına kaptırırlar.

Öte yandan, başlamasından sona ermesine değin uyuşmazlığın her aşamasında hükümetin özerklik ilkesine aykırı karışmaları yanı sıra, 5. İş Mahkemesi de 2822'ye aykırı olarak uyuşmazlığın tarafı olmayan TDÇİ Genel Müdürlüğü'nce açılan davada, grevin durdurulmasına karar verebilmiştir. Ve nihayet, uyuşmazlığa taraf olmadığı halde işveren taraf gibi davranan Devlet Bakanının anlaşmaya varıldığını belirten açıklamasındaki şu cümle, yalnızca toplu pazarlığın karikatürize edildiğini göstermiyor, aynı zamanda siyasal amaçlar için kullanıldığını da kanıtlıyor. "Sayın Başbakan birinci altı ayda 150 lira olan saat ücretine 50 lira daha ilave yaparak bunu 200 liraya çıkaracaktır."

Sözün özü, hükümetin gönüllü toplu pazarlık düzenine "tarafların özerkliği" ilkesini hiçe sayarak karıştığı ve sonunda, daha çok önemli siyasal sorunların çözümünde yaratılan yapay ve dünyada eşi-örneği bulunmayan kendine özgü çözüm yollarına benzer bir formüle başvurarak sona erdirdiği Demir-Çelik uyuşmazlığı, tarihe geçmeyi haketmiştir.

Uluslararası belgeler

2821 ve 2822 sayılı yasalara dayandırılan tüm bu karar ve uygulamalar, Türkiye'nin onayladığı parmakla sayılacak kadar az uluslararası sözleşmeler çerçevesinde bile, ne sendika özgürlüğünün ne de gönüllü toplu pazarlığın yerleşik ilke ve ölçüleriyle bağdaşır. Gerçekten, onaylanmayanları bir yana bırakarak salt 1950'li yılların başlarında onaylanan iki sözleşme gözönüne alınsa bile gerek sendikal örgütlerin toplantılarına izin vermeme, gerek işçileri sendikal nedenlerle işten çıkarma, gerekse yasal grevleri erteleme ve özgür toplu pazarlık düzenine karışma yolundaki uygulamaların Türkiye'nin hukuksal olarak uymakla yükümlü bulunduğu kurallara aykırı düştüğü hemen görülebilir. Bu belgelerden biri, Uluslararası Çalışma Örgütü'nün 98 sayılı **Örgütlenme ve Toplu Pazarlık Hakkı Sözleşmesi**, öteki de Avrupa Konseyi'nin **İnsan Hakları Avrupa Sözleşmesi**'dir. Her iki belge, ikincisi daha etkili olmak üzere, içerdiği hakların çiğnenmesi ve aykırı uygulamalara başvurulması durumunda harekete geçirilebilecek bir denetim mekanizması da öngörmüştür.

Ne yazık ki işçiler ve sendikalar, otuzbeş yılı aşkın bir süre önce onaylanan bu sözleşmelerin güvenceye aldığı haklardan gereğince ve yeterince yararlanabilmiş ve bu amaçla da öngörülen denetim sistemini işletebilmiş

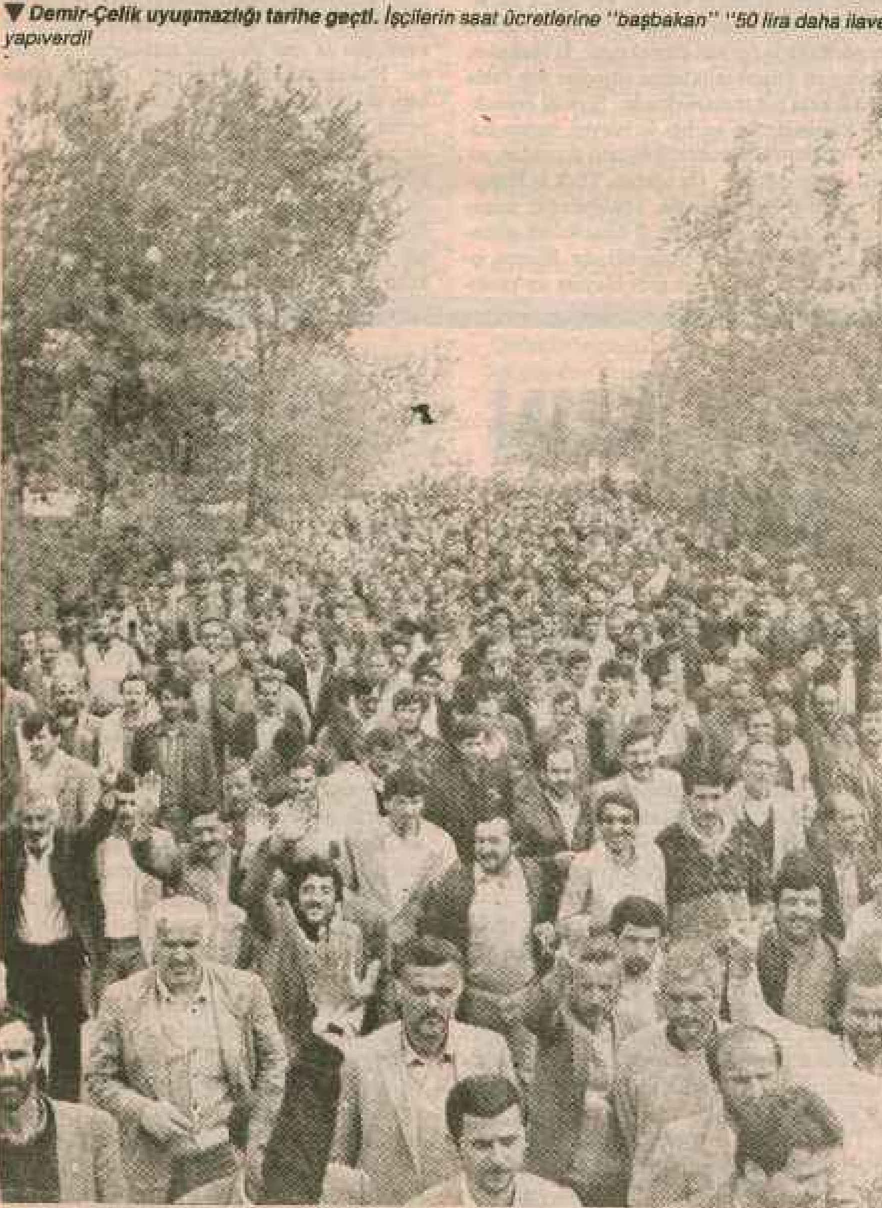
değildir. Ancak 12 Eylül'ün ardından gelen aşırı anayasal ve yasal kısıtlama ve yasaklardan sonradır ki, uluslararası hukukun sağladığı bu olanaklardan yararlanılmaya başlanabilmiştir. Ne var ki bunun da yeterli düzeyde olduğu söylenemez. Çünkü bu alandaki çabalar, ulusal düzenlemeler bu sözleşmelerin uygulanmasına ilişkin yerleşik karar ve içtihatlara inerek ayrıntılı biçimde ve özenle değerlendirilmediğinden belirli konularla sınırlı kalmış, çok açık aykırılıklar bile aradan uzun yıllar geçtikten sonra saptanabilmiştir. Temelde bilgi açığından ve yetersizliğinden kaynaklanan bu eksiklik giderilemedikçe, uluslararası hukuktan doğan hakların kullanılması ve ulusal hukukun bu doğrultuda düzenlenmesinin sağlanması kuşkusuz ki beklenemez.

Güvencelerden kimileri

98 sayılı Sözleşme, salt hükümete tanınan grev erteleme yetkisinin bağdaşmadığı gönüllü toplu pazarlık ve tarafların özerkliği ilkesini güvence altına alan bir belge değildir. 98, aynı zamanda işverenden gelebilecek ayrımcı eylemlerle karışma eylemlerine karşı işçileri birey olarak koruyan, kısacası **örgütlenme hakkını** güvenceye alan bir belgedir. Özellikle işverenlerin özgürce seçtiği bir sendikaya üye olduğu ya da sendikacılık etkinliklerinde bulunduğu için işten çıkardıkları işçilere **"eksiksiz bir koruma"** sağlar. İLO denetim organlarının yerleşik ilke kararlarına göre, bu koruma salt ödence (tazminat) yaptırımı ile sağlanamaz. 2821'in yaptığı gibi ödence ile yetinen bir yasal düzenleme, tam koruma ilkesini gerçekleştirmiş sayılmaz. İşçinin sendikaya üye olduğu ya da sendikal çalışmalarda bulunduğu için işten çıkarılmadığını **kanıtlama yükümlülüğünün de işverene düşmesi** gerekir. Ayrıca, işçiye ancak yeniden **işine geri dönme** olanağının tanınması durumunda 98'in öngördüğü tam koruma "gerçekten" sağlanabilir. Türk-İş ve sendika hukukunun sendika özgürlüğünü zedeleyen ayrımcı eylemler için öngördüğü güvencenin bu düzeyin çok gerisinde olduğu, dolayısıyla sözleşmeye aykırı düştüğü açıktır.*

İnsan Hakları Avrupa Sözleşmesi de onaylanarak iç hukukla bütünleştirilmiş olmasına karşın, temelde geleneksel hakları içermesi ve bireysel başvuru yolunun 28.1.1987 tarihine değin açılmamış olması nedeniyle, sendikal haklar alanında anımsayıp yararlanmayı düşündüğümüz bir belge olmamıştır. Oysa Avrupa Sözleşmesi, toplantı, dernek ve sendika haklarını yalnızca bir maddede ve günümüz ölçüleri çerçevesinde ileri sayılamayacak bir düzeyde tanımış olmasına karşın yararlanılabilecek bir belgedir. Gerek Türk-İş'in İskenderun'da düzenlemek istediği toplantıya Valilikçe izin verilmemiş, gerekse geçtiğimiz 1 Mayıs'ta kimi sendikaların başvurusunun geri çevrilmiş olması, kanımca bu sözleşmenin ortak güvence düzeni içine aldığı barışçı toplantılar düzenleme hakkının çiğnenmesinden başka bir şey değildir. Yine, Dernekler Yasası'nın içerdiği birçok kısıtlama ve yasaklar dolayısıyla sözleşmenin ilkece "herkes"e tanıdığı "dilediği dernekleri kurma ve onlara üye olma hakkı"ndan yoksun kalanların da bu temel haktan sözleşme çerçevesinde yararlanması olanaklıdır. Ayrıca Avrupa Sözleşmesi'nin, iç hukukta yasaklayıcı bir kuralın bulunmadığı kamu görevlilerinin sendika hakkının hukuksal dayanağı olarak taşıdığı önem de unutulmamalıdır. Kısacası ulusal hukukun ve uygulamanın toplantı, dernek ve sendika hakları önüne çıkardığı engeller ve bu hakların denetim organlarınca belirlenen çerçevede kullanılmasını önleyen saldırılar, koşulları yerine getirilerek bireysel başvuru yoluyla İnsan Hakları Komisyonu önüne götürülebilir.

▼ *Demir-Çelik uyuşmazlığı tarihe geçti. İşçilerin saat ücretlerine "başbakan" "50 lira daha ilave" yapıverdi!*

Sonuç

Kuşkusuz, uluslararası sözleşmelere aykırı düzenleme ve uygulamalar konusunda, öngörülen dış denetim ve koruma yollarını harekete geçirmek gerekli, ama tek çözüm yolu değildir. Bir yandan bu yolu denerken, öbür yandan da aykırı uygulamalara ilişkin uyuşmazlıklarda özellikle "onaylanan" sözleşmeleri ve bunlara ilişkin yerleşik karar ve içtihatları yargı organları önünde dile getirmek, savunmayı ulusal yasalarla sınırlı tutmamak gerekir. Anayasa'nın onaylanan uluslararası sözleşme kurallarını "kanun hükmünde" tutarak yürütmeyi ve yargıyı bağlayan bir hukuksal değer kazandırdığı, bunlara karşı anayasal yargı yolunu kapatarak ulusal yasalara üstün saydığı unutulmamalıdır.

Ne yazık ki işçiler ve sendikalar uluslararası sözleşmelerin güvenceye aldığı haklardan gereğince ve yeterince yararlanabilmiş değiller.

İLO Anayasası'nda ve sözleşmelerinde belirtildiği gibi uluslararası kuralları iç hukuka yansıtmanın biricik yolu yasalar değildir. Özellikle yargı organlarının, gerek Türkiye'yi bağlayan uluslararası kurallara aykırı uygulamaları önlemede, gerekse geri olduğu alanlarda ulusal hukuku uluslararası ilke ve ölçüler düzeyine çıkarmada öncülük etmesi gerekir ve kanımca bu, bir anayasal yükümlülüktür. ■

* *Mesut Gülmez, Sendikal Hakların Uluslararası Kuralları ve Türkiye* (UÇÖ / İLO Sözleşme ve İlkeleri), TODAİE Yayını, Ankara, 1988, s.342 vd, s.452-453

Prof.Dr.
Ali Güzel

Yeni Grev Tüzüğü üzerine:

''TEHLİKELİ''(!) GREV NASIL ÖNLENİR?

Yeni tüzük, grevin uygulanmasını güçleştiriyor; anayasa ve yasaya aykırı düşüyor.

Grev hakkının kullanılmasına, anayasa ve yasanın da ötesinde, kimi yeni sınırlamalar getiren Grev Tüzüğü Türkiye'de sanayi ilişkileri sisteminin temel özelliklerini de gözler önüne sermektedir. Sendika özgürlüğü, toplu sözleşme özerkliği ve grev hakkı gibi sosyal haklar, aynı zamanda endüstri ilişkilerinin demokratik özünü oluştururlar. Hukuk normu, öteki alanlardan ayrıcalıklı olarak, endüstri ilişkilerinde demokratikleşme sürecini başlatan birer araç işlevini üstlenir. Anılan ilişkilerin devlet karşısında özerk bir alanı vardır; bu özerkliği demokratik bir temele dayandırmak, sosyal ilişkilerde demokrasiyi güçlendirmek, demokratik hukuk devletinin kaçınılmaz bir özelliği ve çağdaş uygarlığın da temel bir simgesidir. Sosyal hakları geniş boyutları içinde kavramayan, bu hakları yaşama geçirmeyen bir toplumun ve onun hukuk düzeninin çağdaş niteliklerinden söz edilemez.

Ülkemizde, demokrasiye geçiş olgusu, öteden beri endüstri ilişkileri sistemindeki demokratikleşme sürecini yaşama geçirmekten uzak kalmış; iş hukuku, otoriter bir bakış açısını, boğucu bir merkeziyetçiliği yansıtmakta, dahası, devletin ''paternalist'' müdahalesini kurumsallaştırmakta, işçilere ve sendikal örgütlere ancak çok sınırlı bir özerk alan tanımaktadır. 1982 Anayasası, sosyal haklar açısından öngördüğü sınırlamalarla bu çemberi daha da sertleştirmiştir. Siyasal demokrasinin varolan kurum ve kurallarının işleyişi, endüstri ilişkilerindeki bu otoriter görünümle paralel gitmektedir. İş Hukuku, toplumun demokratikleşme sürecine pek fazla bir katkıda bulunmamaktadır. Siyasal demokrasi kurumlarının varlığı ve işleyişi, yalnız başına toplumun demokratikleşmesi açısından yeterli olmamaktadır. Öz olarak, Türk İş Hukuku, içerdiği kurumlarıyla, yönlerdirdiği uygulamalarıyla otoriter, giderek demokratik olmayan bir yapıya sahip bulunmaktadır. Bunun, işçilerin temel hakkı olan grev olayına da yansıması doğaldır. Çünkü, endüstri ilişkilerinin demokratikleşmesi, sendikaların demokratik işleyişe sahip olması, toplu sözleşme ve grev haklarının çağdaş boyutlarıyla değerlendirilmesi, demokrasinin temel ve kaçınılmaz unsurlarıdır. Unsurlardan birinin eksikliği, oluşturduğu sisteme ayrımlı bir içerik kazandıracaktır.

Grev işçilere, hak ve çıkarlarını korumak, çalışma ve yaşam koşullarını daha insanca ve hakça bir yapıya kavuşturmak amacıyla tanınmıştır. Önceleri, klasik kamu özgürlükleri içinde yer alırken, sonraları temel ekonomik ve sosyal haklar kategorisine dahil edilmiş ve çağımızın vazgeçilmez hakları arasında sayılmıştır. İşçilerin topluca kullandıkları bir hak niteliğinde olması nedeniyle, hukuk normunun durağan ve katı düzenlemesine bırakılmak istenmemiştir. Batı ülkelerinin çoğunda ve uluslararası belgelerde, grev hakkının ayrıntılı düzenlenmesi yerine, yargı kararlarının ve pratiğin doğal akışına terkedilmiştir. Grev hakkı, devlet otoritesinin en azından çekimser kalmasını ve yaptırım uygulamamasını varsayar. Olası bir müdahale, olumlu yönde, yani işçilerin bu hakkını genişleten,etkin kılan, onu işverene ve üçüncü kişilere karşı koruyan özellikler taşır. Grev olayının temeli ekonomiktir. İşvereni toplu pazarlığa ve anlaşmaya zorlayan ekonomik bir baskı aracıdır. İşverene ekonomik yönden baskı yaparken, ona kimi zararlar da verecektir. Üçüncü kişilerin ve kamunun da grev olayında zarar görmesi olasıdır. Hukuk düzeni işçilere grev hakkını tanırken, şiddeti de yasaklamaktadır. Grev olayı, işyerine, makinaya ve genel olarak üretim araçlarına zarar vermek amacı taşımaz. Çalıştıkları işyerine bağlı olan, işyerindeki çalışmalarını daha iyi koşullarda yürütmek isteyen işçiler greve başvurur. Dolayısıyla hukuk normu, işverenin tek yanlı olarak uygulayabileceği yaptırımlara karşı da işçileri korumak durumundadır. Bu ko-

Şükran Ketenci

GREVİ SAVUNANLARIN DİKKATİNE SUNULUR...

Tüzük, kısıtlı hakları bile çok gören bir anlayışı sergiliyor.

Resmi Gazete'nin 5 Ekim 1989 tarihli sayısında yayınlanan "Grev ve Lokavtlarda Mülki ve idari Amirlerce Alınacak Önlemlere İlişkin Tüzük'' kamuoyuna yansıyan bir-iki eleştiri dışında önemli bir tepki almadan yürürlüğe girdi.

Kamuoyunun dikkati cumhurbaşkanlığı seçimlerine yönelmişken grev tüzüğü çoğu kişi için, teknik bir konu, sınırlı kitleleri ilgilendiren, sınırlı bir sorun olarak gözükebilir. Oysa yasadan hemen sonra çıkarılması gereken, ancak Mayıs 1984'te yürürlüğe giren 2822 sayılı Toplu Pazarlık Grev ve Lokavt Yasası'ndan 6 yıl sonra çıkarılabilen tüzük, içeriği, sonuçları ile sanılanın çok ötesinde bir öneme sahip. Öncelikle daha önce çıkarılıp kısa bir süre uygulandıktan sonra yargının usul bakımından iptal ettiği tüzüğün antidemokratik kimliği olduğu gibi alınmış. Hatta biraz daha da fazla antidemokratik, grev hakkı ve özgürlüğü ile çelişen içerik kazandırılmış.

Tüzük Anayasa'da zaten çok ağır olan yasaklı düzenin yasada aşılması gibi, yasada daha da ağırlaştırılmış yasaklı düzene, yeni yeni ek yasaklamalar getiriyor. Yasaklamalarda hukuğun temel ilkelerine aykırı olarak yasanın Anayasayı aşması gibi, tüzük de yasayı aşıyor. Hakka, hukuğa aykırı olarak tüzük grev hakkına yasada var olandan da daha ağır yasaklamalar, kısıtlamalar getiriyor. Bu anlamda muhalefet partilerinin ve özellikle SHP'nin, kamuoyuna açıkladığı üzere, grev tüzüğünün iptali için üzerine düşen görevi, sorumluluğu, bir an önce yerine getirmesi, dava açması gerekiyor.

Tüzük sadece grev haklarını kullanacak işçileri ilgilendirmiyor. Tüzük Türkiye'de demokrasinin, temel insan haklarının yerleşmesini isteyen herkesin duyarlı olmasını gerekli kılacak içerik ve önemde. 6 yıllık bir sivil iktidar uygulaması, demokrasiye geçiş sürecinin içinde, hâlâ yürürlükteki yasaklı, çok ağır, kısıtlı hakları çok görebilen bir anlayışı sergiliyor. Tüzük'te Özal Hükümeti'nin ANAP iktidarında yaşanan her uygulama, her yeni yasal düzenlemede olduğu üzere, ''hakları biraz daha nasıl budarız? Nasıl kullanılamaz hale getiririz?'' arayışı egemen olmuş. Siyasi iktidarın değil demokrasiye geçiş, aksine demokratik temel hakları kullandırmama anlayışının tipik bir yeni ürünü. Sürekli, halk çoğunluğu, işçi sınıfı aleyhine uygulamaların, anlayışın sergilenişi. Sadece ve sadece bu kimliği nedeni ile, demokrasiyi savunan, işçi haklarını isteyenlerin şiddetle karşı çıkmalarını, duyarlı olmalarını zorunlu kılacak bir içerikte.

Tüzük grev yapan işçileri, işveren karşısında güçsüz olan ve grev haklarını kullanarak hak aramaya çalışan işçileri, adeta devletin ve düzenin düşmanı olarak görüyor. Böyle bir anlayışla, her an suç işleyecekleri gözü ile bakılan grevci işçilere karşı polisi ve askeri çıkarıyor. Bütün maddeleri ile grev yerinde yasaklar uygulamaya yönelik Tüzük'ten, örnek olmak üzere bazı bölümler aktaralım:

▶ (Madde 2'den) Mülki idare amirleri, grev ve lokavt uygulanan işyerlerinde emniyet, inzibat, koruma ve sağlık işlerini düzenlemek, grev ve lokavtlarda halkın günlük yaşamı için zorunlu ihtiyaçların karşılanmasında ve hizmetlerin yürütülmesinde ortaya çıkabilecek aksamaları gidermek için gerekli önlemleri al-

ruma, üçüncü kişileri ve kamu otoritelerini de kapsar. Siyasi iktidarın yasal bir greve müdahalesini ve grevin uygulanmasını güçleştirici engellerden kaçınmasını zorunlu kılar.

Tüm bu yönleriyle grev, günümüzde sosyal yaşamın bir parçası biçiminde algılanmakta, toplum düzenini bozucu ve sosyal uyumu kesintiye uğratan bir olay gibi değerlendirilmemektedir. İşte, grev hakkını bu anlam ve boyutlarıyla algılamayan hukuk normu, çağın gereklerine ters düşen sonuçlar doğurmaya koşulludur.

Grev tüzüğü ve yaslandığı temel düşünce

1982 Anayasası 54. maddesinde grevi temel bir hak olarak tanımakta, fakat demokratik bir toplum düzeninin ve grev hakkının özüyle bağdaşması olanaksız sınırlamaları da beraberinde getirmektedir. Anayasanın ışığında hazırlanan 2822 sayılı Toplu İş Sözleşmesi, Grev ve Lokavt Yasası da bu sınırlamaların ayrıntılarını düzenlemektedir. Yasanın 50.maddesi uyarınca yeniden yürürlüğe konulan (daha önce 4.9.1986 tarihli Resmi Gazetede yayımlanan tüzük, Danıştay İdari Dava Daireleri Genel Kurulu'nun 12.6. 1987 gün ve 1986/45-31 sayılı kararıyla iptal edilmişti) "Grev ve Lokavtlarda Mülki İdare Amirlerince Alınacak Önlemlere İlişkin Tüzük" (R.G., 5.10.1989, 20303), daha da ileri giderek, grev hakkının uygulanmasını fiilen olanaksız kılmaktadır. Söz konusu Tüzük, grev olayını çağdaş anlamından soyutlamakta, yasal grevi, toplum düzenini bozucu, tehlikeli ve zararlı bir olay biçiminde algılamaktadır. "Tehlikeli" saydığı bir olayı, polis ve gerektiğinde jandarma komando birliklerinin yardımıyla "tehlikesiz" bir hale getirmek istemektedir. Mülki amirin yetkileri belirlenirken, grev olayını bir savaşla eşdeğer kabul etmekte, çıkan bir savaşta düşmana karşı uygulanacak taktiklerin, alınacak önlemlerin benzerlerini içermektedir. Bu yönüyle, grevin uygulanmasını güçleştiren çok sayıda hüküm içermekte ve bu içeriğiyle de anayasa ve yasaya açıkça aykırı düşmektedir. Ayrıca, Türkiye'deki endüstriyel ilişkilerin otoriter, baskıcı özelliğini de gün ışığına çıkarmaktadır.

Yasama erkine müdahale...

Anayasa, yürütme organına, yasaların belirlediği alanla sınırlı olmak üzere norm koyma yetkisi tanır. Gerçekten, anayasanın 115. maddesine göre, yasanın uygulanmasını göstermek veya emrettiği işleri belirtmek üzere Bakanlar Kurulu tüzük çıkarabilir. Şu halde, tüzüğün konusu, yasanın çizdiği çerçevede teknik ayrıntıların düzenlenmesidir. Yasada öngörülmeyen konularda yürütme organının düzenleme yetkisi söz konusu olmaz. 2822 sayılı yasanın 50. maddesi mülki amiri grev veya lokavt uygulanan işyerlerinde gerekli emniyet, inzibat, koruma ve sağlık işlerini düzenlemekle görevli kılmıştır. Ayrıca, halkın günlük yaşamı için zaruri olan ve aksaması muhtemel hizmet ve ihtiyaçları karşılayacak tedbirleri almak yetkisi tanınmıştır. Yasa, halkın günlük yaşamı için alınması zorunlu önlemlerin niteliği, kapsam ve uygulanış biçiminin bir tüzükle belirtileceğini emretmektedir.

Şu halde, çıkarılacak tüzük, yasal greve katılan işçilere yönelik değil, sadece halkın günlük yaşamı için zorunlu olan önlemleri düzenlemek durumundadır. Yasa bununla da yetinmemiş, alınacak önlemlerin yasal bir grev veya lokavtın uygulanmasına engel olucu nitelikte olmaması gerektiğini vurgulamıştır. Buna karşın, yürütme organı, grevci işçilere yönelik, yasada bulunmayan yeni kurum ve yükümlülükler öngörmüş, yasama organı gibi davranmıştır. Söz gelimi, 3. maddede öngörülen danışma kurulları ve bunların yetkileri konusunda bir yasada bir açıklık bulunmamaktadır. Tüzük bu kurulları geniş yetkilerle donatmıştır. 4. madde, işyerlerinde alınacak önlemlerin planlanmasını zabıta makamlarına bırakmakta; 2822 sayılı yasanın 39. maddesi uyarınca greve katılmayacak işçiler tarafından yürütülecek işler, zabıtanın denetimine verilmektedir. Tüm bu yönleriyle, Yürütme Organı, yasal düzenlemeyi aşarak ve hatta ona farklı bir içerik kazandırarak grev hakkına yeni sınırlar getirmiştir.

Yasanın amacı aşılmıştır...

Yasanın (m.50) temel amacı, yasal grevin uygulanmasını sağlamaktır. Mülki amirlerce alınacak önlemlerin, yasal bir grev veya lokavtın uygulanmasına engel olamayacağı vurgulanarak, bu hakların etkisiz kılınması açıkça önlenmek istenmiştir. Tüzük içerdiği hükümlerle bu amacı aşmış, yasal bir grevi uygulanamaz duruma sokmak istemiştir. Halkın günlük yaşamı için zorunlu önlemlerden çok, emniyet güçlerinin yetkileri düzenlenmektedir. Grev ve lokavtlar için ayrı bir "hazır kuvvet"in bulundurulması, güvenlik ve inzibat noktaları"nın kurulması, jandarma komando birliklerinin kullanılması, işyerinin bulunduğu alandaki topluluklarının dağıtılması, tedbirlere uymayanların etkisiz hale getirilmesi, işyeri ve çevresindekilerin üstünün ve araçlarının aranabilmesi, girişilen eylemler ve ilgililerle yapılan görüşmelerin ses alma araçlarıyla, fotoğraf veya filmle tespit edilmesi vb. hükümler, grev olayını bir suç niteliğinde algılamakta ve bu doğrultuda gerekli düzenlemeleri yapmaktadır. Grevci işçi ile emniyet güçleri karşı karşıya getirilmektedir. Tüm bu önlemler alındığında, yasal grevin uygulanması hemen hemen olanaksız hale gelebilecektir. Bu ise, 2822 sayılı yasanın m.50/II hükmüne açıkça aykırı düşmektedir. ■

makla görevlidir.

▶(Madde 3'de) - Grev ve lokavt danışma kurulları: Kurullarda, il merkezlerinde il emniyet müdürü, il jandarma alay komutanı, Çalışma Bakanlığının görevlendireceği yetkili, sağlık müdürlüğü ile valinin uygun göreceği birer yetkili, ilçe merkezlerinde ilçe emniyet müdürü veya emniyet amiri, ilçe jandarma bölük komutanı, resmi tabip ile kamu idare kurum ve kuruluşların yöneticileri bulunur.

Grev ve lokavt danışma kurulları, grev ve lokavt sırasında çıkabilecek olayları, ihtiyaçların karşılanmasında ve hizmetlerin yürütülmesinde görülebilecek aksamaları, bunlara karşı alınması gerekli önlemleri görüşür. Uygulamaları izleyerek gerekirse yeni önlemler belirler.

▶(Madde 4'ten) - Grev ve lokavt kararı alınan işyerlerine ilişkin önlemler planı, vali ve kaymakamlarca kendisinden yardım istenebilecek en yakın askeri kuvvet komutanına, ilçelerin grev ve lokavt kararı alınan işyerlerine ilişkin önlemler planı kaymakamlarca valiliğe gönderilir.

▶(Madde 7'den) - Grev ve lokavtlarda, gerektiğinde kullanılmak üzere, ayrı bir güvenlik kuvveti sürekli olarak hazır bulundurulur.

▶(Madde 9'dan) - Kuvvetlerin kullanılmasında öncelik sırası, a) mahalli güvenlik kuvvetleri b) jandarma komando birlikleri.

▶(Madde 1'den) - İşyerinin bulunduğu alanda bir topluluğun meydana gelmemesi için önceden gerekli güvenlik önlemleri alınır. Gerekliyse trafik akımı için yeni düzenlemeler yapılır. Buna rağmen bir seyirci topluluğu meydana gelmiş ise, olay yerinden uzaklaştırılır. Kamu düzenini bozacak toplumsal hareketlerin ortaya çıkabileceği yerlerde yaya veya motorlu devriye görevlendirilir.

Grevlere katıldıkları veya lokavta uğradıkları halde işyeri veya çevresinden ayrılmayanlar veya topluluk oluşturanlar ayrılmaları ve dağılmaları için uyarılır. Uyarıya uymayanlar, Toplantı ve Gösteri Yürüyüşleri Kanunu'nun toplulukların dağılmasıyla ilgili hükümleri uygulanarak dağıtılır.

▶(Madde 13'ten) - Grev ve lokavt uygulanan işyerine ateşli silahların, patlayıcı, yakıcı, aşındırıcı, yaralayıcı, zehirleyici ve benzeri maddelerin, taş, sopa, demir veya lastik çubukların, boğma teli ve zinciri gibi boğucu ve bereleyici veya kesici ve delici araç ve gereçlerin, gazların sokulması önlenir.

Grev ve lokavt uygulanan işyerine alkollü içkilerin sokulması önlenir. Üzerinde "bu iş yerinde grev vardır", "bu iş yerinde lokavt vardır" ibaresi dışında yazı bulunan afiş, pankart, döviz, resim ve levha ve benzerlerinin, suç işlemeye kışkırtan söz ve görüntü içeren elektronik araç ve gereçlerin grev ve lokavt uygulanan işyerine sokulması önlenir...

Tüzük işte böyle bir anlayışla 26 maddelik yasaklamalar zinciri içinde devam ediyor. Sayfaları daha fazla işgal etmeden, ilgi duyanların 5 Ekim tarihli Resmi Gazete'yi okumalarını önererek, grevin işçi için başarısız, moral bozucu olması anlamında düşünülebilecek her şeyin düşünüldüğünü vurgulamakla yetinelim. Grev gözcülerinin zorunlu ihtiyaçları için, sendikanın her ne türde olursa olsun baraka, çadır, barınak yapması yasağı, yapılırsa yıktırılması hükmü de unutulmamış elbet. Hele de yasa boşlukları kullanılarak, süretimin sürdürülmesi için kapsam dışı, grev dışı personelin, çırakların işveren lehine istenildiği gibi iş yerine sokulup çıkarılması ile ilgili önlemler eksiksiz düşünülmüş. Grevi kırabilme, grev hakkını kullandırmama anlamında alınabilecek her önlem özenerek bulunmuş. Grev hakkını savunan, kullanılmasının önemi ve zorunluluğuna inananların dikkatine sunulur.. ■

▲ *Çok görülen sahne.* *Yeni tüzükte grevi kırma, grev hakkını kullandırmama yolunda alınabilecek her önlem özenerek bulunmuş.*

1989 yılında Türkiye ekonomisinde gelişmeler

BAŞARISIZLIK KANITLANDI

Tüm veriler, 1989 yılında büyüme hızının durduğunu, temel mallarda üretimin azaldığını, yatırımların gerilediğini, işsizlik oranının yükseldiğini gösteriyor.

1989 yılı henüz tamamlanmamış olmakla beraber, tüm veriler Türk ekonomisinin her yönüyle başarısız bir yıl geçirdiğini ortaya koymaktadır. 1989 yılında büyüme hızı durmuş, temel mallarda üretim azalmış, yatırımlar gerilemiş, fiyat artışları hızlanmış, işsizlik oranı yükselmiş, bütçe ve dış ticaret açıkları büyümüş, cari işlemler fazlası cari işlemler açığına dönüşmüştür.

Türk ekonomisi 1988 yılının ikinci yarısından itibaren durgunluk içinde enflasyon (stagflasyon) sürecine girmiştir. Gerçekte durgunluk içinde enflasyon (stagflasyon) terimi de Türk ekonomisinin içine girdiği bunalımı tam olarak yansıtmamaktadır. Belki de bazı ekonomistlerin kullandığı çöküntü içinde enflasyon (slumpflation) terimi, Türk ekonomisini daha iyi betimlemektedir.

▼Sayıları çığ gibi artıyor. *1989'da işsizler ordusunun sayısı 3 milyonu aştı, işsiz manzaraları ekonomi politikaların başarısızlığını iyice göze batırıyor.*

1989 yılındaki ekonomik gelişmeleri, mevcut verilere dayanarak sayısal olarak ortaya koyalım:

▶Ekonomide büyüme hızı durmuştur.

Devlet İstatistik Enstitüsü (DİE) nin 1989 Eylül ayında açıklanan ilk ulusal gelir tahminine göre 1989 yılında gayri safi milli hasıla artış hızı, diğer bir deyişle ekonominin büyüme hızı binde 16'dır. DİE'ye göre 1989 yılında tarım kesiminde büyüme hızı eksi % 10,04 olmuş, diğer bir deyişle tarım kesiminde yaratılan katma değer bir önceki yıla göre en az % 10 oranında azalmıştır.

Sanayi kesiminde ise büyüme hızı % 1,52 olarak tahmin edilmiştir. Alt sektörler itibariyle, madencilik ve taş ocakçılığında % 11,45, imalat sanayiinde % 0,14, elektrik, gaz ve su faaliyet dalında da % 7,61 oranında büyüme hesaplanmıştır.

Hizmetler sektörüne ilişkin büyüme tahmini ise % 3,1 dir. Büyüme hızları inşaat sanayiinde % 2,61, toptan ve perakende ticarette % 4,48, ulaştırma ve haberleşmede % 2,15, mali kurumlarda % 2,27, konut sahipliğinde % 4,60 olarak tahmin edilmiştir. Serbest meslek ve hizmetler alt sektöründe ise binde 42 gerileme beklenmektedir. DİE'nin söz konusu tahminine göre, tarım, sanayi ve hizmetler sektörleri toplamı, 1988 yılına göre binde 42 düşüş göstermektedir. 1989 yılında büyüme ise devlet hizmetlerinden kaynaklanmaktadır. DİE'ye göre 1989 yılında devlet hizmetlerinde reel büyüme % 6,80'dir.

Yukarıdaki rakamların ortaya koyduğu gibi 1989 yılı için ortaya konulan binde 16'lık büyüme hızı zorlamadır. 1989 yılında Türk ekonomisi küçülmüştür denilemediği için, zorlama bir büyüme rakamı açıklanmıştır.

DİE'nin tahminleri arasında yer alan madencilik ve taşocakçılığı alt sektöründe % 11,45, elektirik, gaz ve su alt sektöründe % 7,61'lik büyüme hızları abartmadır. Türkiye'de devlet hizmetlerinin nicelik ve nitelik itibariyle gerileme gösterdiği bir dönemde, devlet hizmetleri için % 6,80 reel büyüme hızı tahmini yanıltıcıdır. Türkiye'de üretken kesimlerde reel düşüşler olurken, hizmetler kesiminde % 3,1 oranında büyüme olması da hemen hemen olanaksızdır.

DİE'nin ilk tahmininin gerçekçi olduğu bir an için kabul edilse dahi, 1989 yılında kişi başına ulusal gelir, nüfus artışı dikkate alındığında % 2'den fazla azalmış, Türkiye fakirleşmiştir.

▶Fiyat artış hızı yükselmiştir.

DİE'nin fiyat endekslerine göre, toptan eşya fiyatları genel olarak yılın ilk dokuz ayında % 50,7 oranında artmıştır. Bir önceki yılın eş döneminde artış hızı % 45,6 idi. Yıllık artış hızı ise, Eylül 1989 - Eylül 1988 dönemi itibariyle % 75,5'tir. Bir önceki yılın eş 12 aylık döneminde ise toptan eşya fiyatlarında artış oranı % 71,7 dir.

Tüketici fiyatlarında artış hızında ise 1989 yılının ilk dokuz ayı ile 1988 yılının Ocak-Eylül dönemi arasında belirgin bir fark bulunmamaktadır. 1988 yılının ilk dokuz ayında tüketici fiyatları % 46,8 oranında artmış iken, 1989 yılının eş döneminde bu hız % 45,5 olmuştur.

▶Parasal gelişme 1989 yılında hızlanmıştır.

Merkez Bankası'nın 22 Eylül 1989 tarihli durumuna göre, 1989 yılının ilk dokuz ayında dolanıma 3,6 trilyon TL çıkarılarak dola-

nında bulunan banknot miktarı 8,1 trilyon TL'ye yükselmiştir. İlk dokuz ayda dolanıma çıkarılan banknot miktarı % 82 oranında artmıştır. Bir önceki yıl ise tüm bir yıl olarak dolanıma 1,5 trilyon TL'den daha az banknot çıkarılmış ve banknot miktarında artış oranı % 48,6'da kalmıştı. 1989 yılında hızlı parasal gelişme, enflasyon üzerindeki etkisini gelecek aylar içinde daha belirgin olarak gösterecektir.

▶Bütçe açıkları büyümüştür.

Ocak - Ağustos dönemi itibariyle 1989 yılında bütçe açığı, bir önceki yıla göre % 70,7 oranında artarak 2,5 trilyon TL olmuştur. Bir önceki yılın eş döneminde ise bütçe açığı 1,5 trilyon TL'den daha az idi, bütçe açığında bu tempo, 1989 yılının en azından 7 trilyon TL dolayında olacağını göstermektedir.

▶İşsizlik oranı yükselmiştir.

1988 yılından itibaren Türkiye'de işsizlik oranı yeniden yükselmeye başlamış, % 15,2 ye ulaşmıştır. Türkiye'de açık ve gizli işsiz sayısının 1988 yılı sonunda 3 milyon kişiye yaklaştığı hesaplanmıştır. 1989 yılında yatırımların duraklaması nedeniyle işsiz sayısının 3 milyonu aşacağı ve işsizlik oranının da % 16,0 dolayında olacağı tahmin edilebilir.

▶Dış ticaret açığı büyümüştür.

1989 yılının ilk yedi ayında dışsatım, bir önceki yılın eş dönemine göre % 2,7 oranında azalarak 6.130 milyon dolara inerken, dışalım aynı dönemde % 1,6 oranında artarak 8.389 milyon dolar olmuştur. Türkiye, 1988 yılının ilk yedi ayında 1.955 milyon dolar dış ticaret açığı verirken, 1989 yılının Ocak-Temmuz döneminde dış ticaret açığı % 15,5 oranında artarak 2.259 milyon dolara yükselmiştir.

▶Cari işlemler dengesi açık vermeye başlamıştır.

1988 yılında Sayın Özal'ın ve onun destekçilerinin en çok övündükleri konu, Türkiye'nin cari işlemler dengesinin fazla vermiş olması idi. Ne yazık ki bu fazla da 1989 yılının ilk altı ayında negatife dönüşmüş, cari işlemler yine açık vermeye başlamıştır. Yılın ilk 6 ayında cari işlemler açığı 48 milyon dolar gibi ufak bir rakam olmakla beraber büyüme eğilimi göstermektedir.

1989 yılı için belki söylenebilecek tek olumlu gelişme, Türkiye'nin dış borç stokunun bir önceki yıla göre azalmış olmasıdır. Gerçekten 1987 yılı sonunda 38.3 milyar dolar olan Türkiye'nin dış borcu 1989 yılı ortalarında 35.3 milyar do olarak gözükmektedir. Ancak dış borçlar a bu azalış tümüyle kur değişikliğinden kaynaklanmaktadır. Türkiye'nin dış borçlarının yaklaşık % 40'ı dolar, % 60'ı da diğer yabancı paralar cinsindendir. Dolar değer kazandıkça, Türkiye'nin dış borçları azalmış gözükmektedir. Dolar değer yitirmeye başladığı an, dış borçlardaki bu olumlu görüntü de değişecektir.

Türkiye'de on yıldır sürdürülmeye çalışılan bir ekonomik politikanın başarısızlığı, alınan sonuçlarla sayısal olarak kanıtlanmıştır. Gelir dağılımının bozulmasına, geniş kitlelerin refah düzeyinin düşmesine karşın, Türkiye iç birikimini, yatırımlarını | artırarak bir atılım yapamamış, tersine fakirleşmiştir. Fakirleşen dengeleri daha da bozulmuş bir Türkiye'de sorunların çözümü, kuşku yok ki daha zorlaşmakta, daha fazla beceri, bilgi ve iyi niyete gereksinme göstermektedir. ■

Kürt sorunu uluslararası platformda

Paris Kürt Enstitüsü'nün Fransa Özgürlük Vakfı ile birlikte düzenlediği **"KÜRTLER: İnsan Hakları ve Kültürel Kimlik"** adlı uluslararası konferans 14-15 Ekim'de Fransa Dışişleri Bakanlığı Konferans Salonu'nda yapıldı. B.Britanya Parlamentosu İnsan Hakları Grubu Başkanı Lord Avebury'nin yönettiği birinci oturumda, Prof.Maxime Rodinson "İslam'da Ulus ve Azınlık", Kürt Enstitüsü Başkanı Kendal Nezan "Kürt Tarihine Genel Bir Bakış", Hollanda Lenguistik, Coğrafya ve Etnografi Krallıyet Enstitüsü'nden Dr.Martin Van Bruisessen "Geleneksel Kürt Toplumu ve Devlet", Paris Üniversitesi Kürt Dili Profesörü Joyce de Wangen "Dil ve Edebiyat" konulu tebliğlerini sundular.

Danielle Mitterrand'ın yönettiği ikinci oturumda bağımsız milletvekili İbrahim Aksoy "Türkiye'de Kürtler'in Durumu", öldürülen İran KDP lideri Kasemlu'nun eşi Hélène Kasemlu "İran'da Kürtler'in Durumu", Irak Kürdistan'ı Sosyalist Partisi Genel Sekreteri Mahmud Osman "Irak'ta Kürtler'in Durumu", Lozan'da yaşayan tarihçi, avukat İsmet Şerif Vanlı "Suriye'de Kürtler'in Durumu", SSCB Bilimler Akademisi'nden Prof.Nadir Nadirov "SSCB'de Kürtler'in Durumu", İsveç Emigrasyon Bakanlığı danışmanı Lars Erikson "Avrupa'da Kürtler'in Dağılımı" ve Avukat M.Ali Aslan "Türkiye ve İran'daki Kürt Mültecilerin Durumu" üzerine konuşmalar yaptılar, ilk günkü çalışma, yapılan konuşmalar üzerine tartışma bölümüyle sona erdi.

İkinci gün, Fransa devlet bakanlarından Bernard Koucher'nin yönettiği sabah oturumu, Irak rejiminin Kürtler'e karşı kimyasal silah kullanması başta olmak üzere, yapılan baskılar üzerine tanıklıklara ayrılmıştı. Bu oturumda, İnsan Hakları Uluslararası Federasyonu Genel Sekreteri Patrick Baudouin, Fransa Özgürlük Vakfı Genel Sekreteri Raphael Doueb, geçmişte Irak ve Suriye'de ABD Büyükelçisi olarak bulunmuş William Eagleton, ABD Senato Dış İlişkiler Komitesi'nden Peter Galbraith, Belçikalı Toksikoloji Uzmanı Prof.Dr.Reindryx, İngiliz gazeteci Gwinne Roberts, ABD Helsinki Gözleme Komitesi Direktörü Jerry Laber, Uluslararası Tıbbi Yardım'dan Dr.Florence Veber, Dünya Doktorları'ndan Dr.Bernard Garndjon konuştular. Tanıklar Saddam Hüseyin rejiminin Irak Kürdistanı'nda halka karşı kimyasal silah kullandığının kesinlikle doğru olduğunu kanıtlarıyla sergilediler. Server Tanilli "Türkiye'de Kürt Sorunu ve Demokrasi", Kemal Burkay "Kürtler ve Türk Hukuk Sistemi", Ali Akbaba "Türk Hapishanelerinde Durum" üzerine konuştular. Irak hükümeti adına söz hakkı isteyen bir Iraklı'ya, divan söz verdiyse de, Celal Talabani'nin "Burada katilleri konuşturtuyorsunuz" diye yaptığı sert itiraz, salondan güçlü bir destek görünce, Irak sözcüsü konuşamadı ve salonu terketti.

Fransa eski Dışişleri Bakanı Claude Cheysson'un yönettiği son oturumda uluslararası platformda Kürt sorunu tartışıldı. Bu bölümde, Danille Mitterrand, Lord Avebury, eski Fransız bakanlardan Meniau, Uluslararası Af Örgütü eski Başkanı İsveçli Hammerberg, ABD Senato Dış İlişkiler Komitesi Başkanı Pell, İspanya Dışişleri Bakanlığı İnsan Hakları Bölümü Direktörü Mercedes Rico söz aldılar. Toplantıya davet edildiği halde gelemeyen Andrei Sakarov'un eşi kocasının gönderdiği mesajı okudu.

Toplantı sonucunda yayınlanan bildiride:

Kürtler'in, değişik ülkeler tarafından bölüşülmüş bir halk olduğu, kendi kültürel kimliklerini korumak ve yaşadıkları ülkelerde meşru siyasal haklarını savunmak isteği karşısında trajik bir durum içinde bulundukları belirtilerek:

Bu konferanstaki çalışmaların, Kürtler'in İnsan Hakları doğrultusunda tüm demokratik ülkelerin parlamenterlerine açık, kalıcı bir çalışmaya dönüştürülmesi dileği vurgulandı, bu kapsamda, Fransa Özgürlük Vakfı'nın:

Tüm Kürt topluluklarının temsilcilerinin Avrupa Parlamentosu ve Avrupa Konseyi'nde konuşabilmelerini,

Kimyasal silah yapımının ulusal yasalarla yasaklanması, kimyasal silah uygulayan devletlere karşı ekonomik ve diplomatik ambargoların uygulanmasını,

Birleşmiş Milletler Genel Kurulu'nun, Kürt temsilcilerini de içeren bir gözlem komitesi kurmasını,

Prof.Sakarov'un BM Genel Sekreterliği nezdinde girişimiyle, Kürt sorununa ayrılmış özel gündemle bir Genel Kurul toplantısının yapılmasını,

Kürt mültecilerin içinde bulundukları dramatik durum karşısında uluslararası planda onlara insani yardımların yapılmasını ve Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği'nin bu konuda çalışma yürütmesini,

Kürtler'in göçe zorlanması konusunda, ilgili devletlerden uluslararası hukuk kurallarına saygılı olmalarını,

Topraklarından edilen ve edilecek olan Kürtler için resmi ve gayrıresmi kuruluşların, BM Genel Kurulu'nun 8 Aralık 1988 tarihli ve 43/131 sayılı kararına uygun davranmalarını istediği belirtildi.

Gelecek yılki Konferans'ın Temmuz'dan önce Stockholm'de toplanması niyeti dile getirildi.

□

Yukarıda içeriğini kısaca özetlediğimiz konferans Orta Doğu'daki Kürt topluluklarının sorunlarının ilk kez bu kapsamdaki bir uluslararası platformda ele alınması bakımından önem taşımaktaydı.

Türk basınının özellikle bazı gazeteleri konferansa karşı küfürlü bir kampanya başlattılar. Ne var ki, TC'nin bu konudaki resmi görüşünü paylaşan sadece basın değildi, ana muhalefet partisi durumundaki sosyal demokrat nitelikli parti de, kendisine mensup davetli milletvekillerinin konferansa katılmalarını yasakladı, buna rağmen SHP'li 6 Kürt milletvekili, SHP'den aynı nedenden ihraç edilmiş İbrahim Aksoy'un yanı sıra konferansa katıldılar.

Gerek merkezi otoritenin, gerek basının, gerekse muhalif-muvafık partilerin Kürt sorununda hemfikir ve yekvücut olmaları, 20. yüzyıl sonu dünyasında insan hakları açısından Türkiye için son derece yüz kızartıcı bir durumdur. Başbakan kapalı kapılar ardında Amerikalı politikacılara "Ben de Kürdüm" diyecek, fakat Türkiye'nin resmi politikasında Türkiye'de Kürtler'in varlığı kabul edilmeyecek, her türlü insanlık dışı uygulama pervasızca aynı başbakanın temsil ettiği rejim tarafından sürdürülecek, ulusal demokratik hakların zerresine bile tahammül edilemeyecek... sonra da bu ülkenin demokratik bir ülke olduğu iddia edilecek.

Ama çağımız ulusların da, halkların da özgürleşmesi doğrultusunda akıyor. Ulusların kendi geleceklerini, sosyal, ekonomik, siyasal sistemlerini ve yönetimlerini kendilerinin belirlemeleri ilkesi, toplulukların, toplumların en vazgeçilmez hakları arasında yer alıyor. Bu gidişin önüne hiçbir gücün geçebilmesine olanak yoktur. ■

Af Örgütü'nden Helmut Oberdiek:

''HUKUKDIŞI İNFAZLARI ARAŞTIRIYORUZ''

Suç işlediği varsayılan kişinin mahkemeye çıkmadan öldürülmesi, idamın doğrudan infazı anlamına gelir.

Uluslararası Af Örgütü adına önceden de çeşitli defalar ülkemize gelip, siyasi davaları izleyen, işkence ve insan hakları ihlâlleri konusunda incelemeler yapan Helmut Oberdiek şu sıralarda **hukukdışı infazlar** konusunu araştırıyor. Oberdiek bu konuyla ilgili sorularımızı güzel Türkçesiyle şöyle cevaplandırdı:

▶Araştırdığınız konuyu kısaca tanımlar mısınız?

Uluslararası Af Örgütü düşünce suçlularına sahip çıkmakta, yani onların derhal koşulsuz serbest bırakılması için uğraşmakta, bütün siyasi tutukluların adil bir şekilde yargılanmasını talep etmektedir. Bunun dışında, koşulsuz olarak yani sözkonusu kim olursa olsun, işkence ve idama karşıdır. Mahkemeye çıkmadan, yani mahkemece verilmiş bir idam kararı olmadan öldürülme, dolayısıyla bir anlamda bir idam kararının infazı sözkonusu olduğunda karşı çıkmamız, bizim koşulsuz olarak idama karşı olmamızdan kaynaklanıyor. Böyle bir infaz uluslararası anlaşmalarda ''hukukdışı infaz'' terimi ile anlatılıyor.

▶Böyle bir olayı araştırmaya nasıl başlıyorsunuz? Nereden yola çıkıyorsunuz?

Değişik kaynaklardan gelen iddialar var, başta basında yayınlananlar var. Onun dışında bazı kişilerin akrabaları, avukatları da bize başvuruda bulunmaktadır. Son zamanlarda zaten Türkiye basınında da genişçe yer almış bazı olaylar örneğin Silopi olayı var. Dokuz gerillanın öldürüldüğü yahut ölü olarak ele geçirildiği haberinin akabinde bunların altısının hiç de savaşan peşmerge, gerilla olmadığı, köylüler olduğu savı ortaya çıktı. Şimdi değişik iddialar var. Hükümetin resmi açıklamaları var. Bir de köylülerin, tanıkların anlattıkları var. Tabii bunları ayrıntılı olarak bilmek gerekiyor. Yoksa Af Örgütü salt birisi bir şey söyledi diye harekete geçmiyor, o açıdan bütün bunları biraz daha ayrıntılı olarak araştırmak gerekiyor.

▶Araştırırken neyi kıstas alıyorsunuz?

Savaş durumunda veyahut savaşa benzer iç savaşlarda ya da herhangi bir yerde çatışma çıktığında, yani bir soygun sonrasında polisle çatışmaya giren kişiler de olabilir, ya da sık sık burada olan durum, ''dur'' ihtarına uymayıp da kaçan kişiler de vurulabilir. Bizim aradığımız kıstas emniyet güçlerinin durumu. Bu tür idam infazlarını birçok ülkede gayrıresmi ama hükümetin desteğiyle çalışan ölüm mangalarının yerine getirdiğini de biliyoruz. Yani klasik anlamda, bir insanın onların elinde olması ve ondan sonra öldürülmesi diyebiliriz. Bir değişik ifade şöyle olabilir: Yakalanması mümkünken yakalamayıp, yahut gözaltına almayıp doğrudan öldürmeye teşebbüs etmeleri de bu konuya girebilir. Bu Latin Amerika ülkelerinde bilinen bir durum: Orada ölüm mangaları doğrudan bir kişinin evine gidip öldürme maksadıyla giriyorlar. Gözaltına alıp veya bir yere götürüp infaz etmiyorlar da, doğrudan doğruya evinde ya da sokak ortasında öldürüyorlar. Yani, insanın savunmasız bir şekilde ve herhangi bir yargı merci önüne çıkarılmadan öldürülmesini biz hukukdışı infazlar olarak nitelendiriyoruz.

▶İnfaz 'gerekçe'si sizi ne kadar ilgilendiriyor?

Gerekçe bizi hiçbir şekilde ilgilendirmiyor. Baştan söylediğim gibi biz koşulsuz olarak işkence ve idama karşıyız. Hiçbir insana işkence yapılmaması, hiçbir insanın idam edilmemesi gerekir. Bu düşünceyi savunuyoruz. Dolayısıyla adamın hırsız olması, katil olması ya da çok insan öldürmüş olması olayı değiştirmiyor bizim açımızdan. Bir insanın sadece düşüncesinden ötürü öldürülmüş olması elbette çok kötü bir olay, ama biz bunu diğer bir kişinin öldürülmesiyle eş anlamda değerlendiriyoruz. İnsan yaşamına olan saygımızdan dolayı böyle. Adam yargılanır, cezalandırılabilir, cezaevine konabilir değişik suçlardan. Ancak mahkemeye çıkmadan öldürülmesi doğrudan bir idamın infazı anlamına gelir.

▶Resmi açıklamalarda çatışma olarak geçen olayları da araştırıyor musunuz?

O kişi çatışmada ölmüşse tabii o zaman bizim ilgi alanımıza girmez. Ancak silah üzerinde olabilir, ama kullanmaz, ya da çatışmaya girecek durumda değildir. İşte buna rağmen öldürülüyorsa bunun herhangi bir gerekçesi olamaz, bu bir insanı idam etmektir. Şunu da eklemek lâzım: Biz temelde şiddete karşıyız. Bugün Güneydoğuda kendini savaş durumunda düşünen peşmergeler köyden insanları toplayıp, köyün dışında öldürüyorsa bu da aynı suç demektir. Onları da aynı şekilde kınıyoruz.

▶Araştırmanın boyutları hakkında bilgi verebilir misiniz?

Şu anda kesin bir şey söylemek mümkün değil, bu konuda araştırmaya yeni başlıyoruz. Rakam olarak bir şeyler söylemek gerekirse Ağustos 1984'ten bu yana Güneydoğuda 1400 civarında insan öldürülmüş, bu resmi rakam. Bunun içerisinde 500 kadar da sivil halktan olan var. Bu sivillerin öldürülmesi illaki yargılanmadan idam infazı anlamına gelmez, yani orada çatışan gerillaların da birçok sivili öldürdüğünü biliyoruz. Diğerlerinin nasıl öldüğünü bilmek olanaksız. 12 Eylül'den başlayacak olursak çatışmada ölen, ''dur'' ihtarına uymadığı için ölü olarak ele geçirilen - buradaki basının kullandığı tabiri kullanacak olursak- aslında binin üzerinde insan var. Bunların yüzde kaçı yakalanabilirdi ama yakalama durumuna girilmeden öldürüldü, bilmek olanaksız. Araştıracağım olaylar az değil tabii, ama sonuçta bu tür iddiaların ciddi olduğu olayların sayısının ne kadar olacağını kestirmek güç. Araştırma sonucunda şu da ortaya çıkabilir: Bu tür olayların karanlıkta kalanları daha çoktur. Nasıl işkenceyle ilgili birçok olay bize intikal etmiyorsa, öğrenemiyorsak ve işkence sonucunda öldürülenlerin isimlerini tam olarak öğrenemiyorsak bu da öyle olabilir. Bunlar bir aysberg gibi olaylar, su yüzüne çıkan olay sayısı çok az. Aslında işin boyutu daha geniş de olabilir, ama şu anda net bir tablo vermek durumunda değilim.

▶Son olarak, Türkiye'de insan haklarının bugünkü durumu üzerine bir değerlendirme yapar mısınız?

Biz insan hakları ihlâlleri konusunda nitel olarak bir değişiklik olmadığı görüşündeyiz. Bu şu demektir: Nicel bir fark olabilir, bugün daha az sayıda insan gözaltına alınıyor, dolayısıyla daha az sayıda insan düşüncesinden dolayı hapiste yatıyor, daha az sayıda insan işkenceye uğruyor olabilir. Ancak içeriye düşen herkesin, özellikle siyasi nedenden dolayı içeriye alınan herkesin polisteki gözaltı süresinde işkence görme tehlikesi çok büyük. Hemen hemen her siyasi insan işkenceye uğramaktadır, hâlâ uğruyor. Ve diğer konulara gelince, düşünce suçlarıyla ilgili bir yasa değişikliği yoktur, idam cezası henüz yasalardan kalkmamıştır, araştırdığımız gibi mahkemece verilmemiş idamların infazı konusu kamuoyuna yeni yeni yansıyor. Şunu söylemeliyim: Türkiye benim gibi bu konuları araştıracak kişilere kapılarını açıyor. Yani engel konulmuyor, gelebiliyoruz, girebiliyoruz, ama her gelişimde onca olayla karşılaşıyorum ki, sonuçta Türkiye hakkında bol bol rapor çıkıyor. Ortada her zaman insan hakları ihlâlleri bolca mevcut. Bazı iyi niyet belirtileri ve yasa değişiklikleri ne zaman kararlaştırılacak, ne zaman yürürlüğe girecek, henüz fazla bir ipucu yok. Uzun yıllardır duyduğumuz endişe maalesef hâlâ bugün için de geçerlidir. ■

SOSYALİST DEMOKRASİDE ÇOĞULCULUK

Sosyalizmde ne burjuva partilerine gerek var ne de dinci partilere. Şayet bu tür partiler, toplumda maddi temelleri bulunmadıkları için olamıyorlarsa, olmamalıdırlar. Ama yasaklanarak değil. Çünkü sosyalist demokrasi, yasaksız demokrasi olmalıdır.

Sorun, hem "sosyalizm"den hem de "çoğulculuk"tan ne kastedildiğine bağlı. Bugün "sosyalist ülkeler"den bahsediyoruz, ama görüyoruz, bu ülkelerdeki düzenler hem birbirlerine benziyorlar, hem de yekdiğerinden oldukça ayrılıyorlar. Kimilerinde siyaset sahnesinde tek parti var, kimileri ise çok partili. Ama bu çok partili sosyalist ülkeler de aslında tek partili. Komünist partisi dışındakiler, ister bir "cephe" örgütü şeklinde, isterse "ittifak" halinde, iktidarı fiilen elinde tutan komünist partisinin, tabir caiz ise "dümen suyunda" gidiyorlar. Bu açıdan bu partilerin siyaset sahnesindeki rolü, şekli demokrasiye aksesuar olmaktan pek ileri gitmiyor. Bir başkalaşım süreci yaşayan Polonya ve Macaristan dışında, sosyalist ülkelerde siyaset, isimleri ne olursa olsun komünist partilerin tekelinde.

Bu bir **anomali**dir. Elbette böyle olmasının, hem dünyamızın yaşamakta olduğu kapitalizmden sosyalizme geçiş döneminin işleyiş sürecinden kaynaklanan, hem de ülkelerin tarihi, sosyal, kültürel özgüllüklerine bağlı çeşitli nedenleri vardır. Bütün bunlar olsa olsa tek parti anomalisinin gerekçeleri -veya mazeretleri- olabilirler, ama gerçeğin adının ne ise öyle konması sorunların doğru analiz edilebilmesinin ön şartıdır. Ve işte bu anomali sosyalist ülkelerdeki rejimlerin, sosyalist demokrasi açısından bir hayli eksiklikli ve kusurlu olmalarının başta gelen nedenlerinden birisidir. Hemen belirteyim ki, sosyalist ülkelerdeki partilerin tüm halkın çıkarlarını yansıttığı ve bunları uyumlaştırdığı, dolayısıyla birden fazla partiye ihtiyaç olmayacağı türünden görüşleri pek ikna edici bulmuyorum. Her kararın "oybirliği"yle alındığı, her organın "oybirliği"yle seçildiği bir yapı, kendi içindeki bu demokratik işleyiş **yokluğuyla**, farklı toplum kesimlerinin değil, olsa olsa politbüro üyelerinin görüşlerini uyumlaştırmaya yarar.

Tek partinin varlığında, toplumdaki çeşitli görüşlerin ve çıkarların kendilerini değişik yollardan ifade etmeleri mümkün olamaz mı? Elbette siyasetin biricik aracı parti değildir. Örneğin sendikalar, dernekler, kulüpler vb. aracılıklarıyla da bir ölçüde siyaset yapılabilir. Ancak böylesi imkanlar sosyalist siyasi demokrasinin eksikliğini pek gidermezler. Siyasi demokrasi demek, her türlü görüşün eşit haklarla siyaset sahnesinde yer alabilmesi ve yarışması demektir. Sosyalist demokrasi bunun istisnası olamaz. Ben bu nedenle sosyalist demokraside "**çoğulculuk**"tan, siyaset sahnesinde birden fazla partinin bulunmasını anlıyorum.

"Sosyalizm"den kastettiğim ise, yalınca, sömürünün son bulduğu, insanın insan tarafından sömürülmediği bir toplum. Tabii bu kadarı sosyalist düzenin sadece bir veçhesi, ama bence çok belirleyici bir veçhesi. Gerçi aynı tanım komünizm için de geçerli. Ben ise burada kapitalizmi ~~aşan~~, ama komünizme öngelen düzeni kastediyorum. Ve tartıştığım konunun mahiyeti açısından bu yalın belirlemeyi yeterli buluyorum.

Bunun yanı sıra, bir de sosyalizme ilerleyen süreçte karşımıza çıkan **emekçiler demokrasisi** diyebileceğimiz, üretim araçlarının bir bölümünün özel mülkiyette bulunduğu, az da olsa belirli sayıda işçi çalıştırmaya izin verildiği bir geçiş dönemi düzeni var. Bu düzendeki "siyasi çoğunluk" sorununu yeri geldiğinde kısaca ele alacağım.

Sömürünün son bulduğu bir düzende, besbelli ki sermaye sahibi sınıf, yani burjuvazi de bulunmaz. Ancak bu, üretim araçlarının tümüyle özel mülkiyet konusu olmaktan çıktığı anlamına gelmez. Özellikle tarım ve hizmet sektöründe, aile ya da kooperatif işletmeleri şeklinde özel mülkiyet bulunabilir. Bu tür işletme sahiplerinin oluşturduğu toplum katmanının çıkarlarının işçi sınıfınınkilerle bir ve aynı olmayacağı bellidir. Dolayısıyla bunların kendi çıkarlarını savunmaları, bu çıkarlar için örgütlenmeleri ve bunu siyaset sahnesine aktarmaları en doğal haklarıdır. Onların da emekçi karakterli olmaları nedeniyle işçi sınıfıyla aralarındaki çelişkinin antagonist türden olmadığı, dolayısıyla tek bir partinin -komünist partisinin, yani işçi sınıfı partisinin- herkesin çıkarlarını uyumlaştırabileceği, bu durumda özel mülkiyet alanında kalanların ayrı bir parti oluşturmalarına gerek kalmayacağı türünden itirazlar bana makul gelmiyor. Bu noktada karar sahibi olması gerekenler bu tür insanların bizzat kendileridir. Ve onların kendi çıkarlarını savunmalarına karşı çıkılmadıkça, ayrı bir parti içinde örgütlenmek hakları reddedilemez. Reddedilirse bu sosyalist demokrasi olmaz.

Öyle durumlar olabilir ki, üretim araçlarının tamamı özel mülkiyetten çıkarılabilir. Bu durumda üretimde yer alan herkesin işçi statüsünde olacağı açıktır. Böylesi bir toplumda yine siyasi plüralizme gerek var mı?

Bence var. Çünkü ücretli olsa bile değer yaratmayan geniş bir çalışanlar kesimi bir süre için varlığını koruyacaktır. Dolayısıyla bunlarla işçiler arasında antagonist türden olmasa da bazı çelişkiler bulunacaktır. Ayrıca kafa ve kol emeği arasındaki çelişki de hemen ortadan kalkmayacaktır. Şimdi bu çelişkiler temelinde bana göre siyasi örgütlenmeler pekala mümkündür. Bir başka deyişle, "işçi sınıfının birliği onun siyasi örgütlenmesinin de tekliğini zorunlu kılar" türünden gerekçelerle böylesi bir alternatif reddedilemez. Evet, "işçi sınıfının birliği" bir gerçekliktir, ama bu birlik, diyelim sömürücü güçlere karşı verilen mücadelede **kritik** bir işleve sahiptir. Ama böylesi durumlarda bile "illâ tek parti" olur diye bir kural yoktur. Aslolan ortak hasma karşı mücadelede güçleri birleştirmektir. Beraber davranmanın da bilinen çeşitli yolları vardır. Sosyalizmde ise söz konusu sömürücü güçler bulunmadığı için eskiden farklılıkları ikinci plana iten birlik güdüsü kaçınılmaz olarak işlevinden şu veya bu ölçüde kaybeder. Tabii dış sömürücülere karşı ortaklaşa saf tutmak, sosyalist inşayı elbirliğiyle en rasyonel biçimde ilerletmek, vb. faktörler -üstelik geçmişe kıyasla çok daha yetişkin insan malzemesinin de katkısıyla- sınıfın birliğini yine işlevli kılarlar. Ancak burada da birlik, çeşitlilik platformunda sosyalizmin daha geliştirilip pekiştirilmesi amacına yönelik dostça bir yarışma içinde şekillenebi- ▶▶

Sömürünün son bulduğu düzende burjuvazi de bulunmaz. Ancak, böyle bir düzende, aile ya da kooperatif işletmeleri şeklinde özel mülkiyet bulunabilir. Bu tür işletme sahiplerinin oluşturduğu toplum katmanları çıkarlarının, işçi sınıfınınkilerle bir ve aynı olmayacağı bellidir. Bunların da kendi çıkarları için örgütlenmeleri en doğal haklarıdır.

lir. Ve buna karar verecekler, bizzat işçilerin, öteki çalışanların kendileri olmalıdır. Yani sosyalist demokraside hiç kimse "hazır bir parti varken ötekilere ne lüzum var?" demek hakkına sahip olmamalıdır.

Kaldı ki "farklı siyasi örgütlenmelerin temelinde illâ farklı toplumsal çıkarlar ve çelişkiler bulunur" diye bir kaide aramayı da yerinde görmüyorum. Belki son tahlilde böyle bir sonuca varılabilir, ama örneğin sosyalizmin geliştirilip yetkinleştirilmesi sürecine ilişkin farklı görüşler ve yaklaşımlar bulunabilir. Bunların ayrı partiler vasıtasıyla sosyalizmin ilerletilmesi sürecinde yarışmaları, belki de toplum açısından çok yararlı bir dinamizm getirebilir. Aynı konuda bir başka örnek, "Batı"da azımsanmayacak popülarite kazanan **çevreci akımlardır.** Ben sosyalizmde bu tür partilerin de olmaması için bir neden göremiyorum.

Ücretli olsa bile değer yaratmayan geniş bir çalışanlar kesimi bir süre için varlığını koruyacaktır. Dolayısıyla bunlarla işçiler arasında antagonist türden olmasa da bazı çelişkiler bulunacak, kafa ve kol emeği arasındaki çelişki de hemen ortadan kalkmayacaktır. Bu çelişkiler temelinde siyasi örgütlenmeler mümkündür.

Burada bir adım daha ileri gidiyor ve diyorum ki, sosyalist bir demokraside, dünya çapında -örneğin Birleşmiş Milletler'de- **insanlık suçu** olarak kabul edilen **ırkçılık, faşizm, savaş kışkırtıcılığı** ve benzerleri dışında tüm siyasi akımların toplumda kendilerini ifade etmek imkanları bulunmalı, dileyenler bu görüşler etrafında siyasi örgütlenme hakkına sahip olmalıdırlar. Sosyalist demokraside, örneğin bir burjuva partiyi, ya da dini akideleri esas alan bir parti yasak olmamalıdır. Biliyorum bu sözlerim pek çoklarına aykırı gelecek. Burjuvazini bulunmadığı bir düzende, burjuva partilerinin maddi- toplumsal temelinin bulunmadığı ileri sürülecek, sömürüyü hortlatmak isteyenlere, ya da insanlık tarihinin gelişme çizgisinde ileri bir aşamadan daha geri olanlarına dönülmesini amaçlayanlara bu hakların neden tanınacağı türünden sorular sorulacak. Dikkat edilirse ben bu tür partilerin varlığını değil, onların **yasaklanmamasını** savunuyorum. Bana kalırsa sosyalizmde ne burjuva partilerine gerek vardır ne de dinci partilere. Ve şayet bu tür partiler, toplumda maddi temelleri bulunmadıkları için olamıyorlarsa, olmamalıdırlar. Ama yasaklanarak değil. Çünkü sosyalist demokrasi **yasaksız** demokrasi olmalıdır. Yahut da insanlık suçu sayılanlar dışında hiçbir şey yasak olmamalıdır. Sosyalizm kapitalizmi aşkın bir düzense onun demokrasisi de burjuva demokrasisinden kesinlikle **daha az yasakçı** olmalıdır.

Burjuvazinin bulunmadığı bir toplumda, varlığını sürdüren kapitalist ülkelerin etkileri, geçmişe özlem vb. nedenlerle, kapitalizmin sosyalizmden daha üstün olduğunu düşünen insanların bulunması bir ihtimaldir. Bu insanlara, kapitalizmi geri getirmeyi amaçlayan siyasetlerin, o bir sömürü düzeni olduğu için yasak edildiğini söylemek bir anlam taşımaz. Çünkü Marx'ın keşfi olan artıdeğer sömürüsünün burjuva dünya görüşleri açısından bir geçerliği yoktur. Dolayısıyla burjuva siyasetin yasaklanması onun peşinde olan insanlar için demokratik bir hakkın kısıtlanması anlamına gelir. Dinci siyasetler için de aynı durum geçerlidir.

Burada hemen hatırlatayım ki, dini esaslara dayanan siyasetlerin sosyalizmde yasak olmasını öngörmek, örneğin TCK'nın 163. maddesinin -ya da aynı mealde bir ceza kanunu maddesinin- sosyalist düzende geçerli olacağını öngörmekten başka anlama gelmez. 163. madde burjuva demokrasisi ile bağdaşmıyor ama sosyalist demokrasi ile bağdaşıyor!.. Bu olmaz. Olmaz, çünkü bu, burjuva demokrasisine hiç de haketmediği bir paye vermek, onu sosyalist demokrasiden -şeklen de olsa- daha geniş kapsamlı göstermek demeye gelir. Benzeri bir durum 141. ve 142. maddeler için de geçerlidir. Sosyalizmde burjuva partilerinin yasaklanması gerektiğini savunanların tutarlı kalabilmeleri için sosyalist demokraside 141 ve 142'nin -veya **özde aynı** ceza kanunu maddelerinin- varlığını öngörmeleri kaçınılmazdır. Çünkü sosyalizm altında burjuva siyasetini güdenler işte tam da şimdi "**bir sınıfın başka sınıflar üzerinde tahakkümü**"nü -ki böylesi bir suçlama, tüm ulusun yararına özgürlükçü demokrasiyi savunduğuna inanan burjuva siyasetçisi indinde düpedüz bir haksızlıktır- savunmuş olurlar. Dolayısıyla sosyalizmde burjuva partilerini yasaklayabilmek ancak "sosyalist" 141 ve 142'lerle mümkündür. Bu nedenle sosyalizmde burjuva partilerinin yasak olmaları gerektiğini savunanlar bugün 141 ve 142'ye "anti demokratiktir" diye karşı çıktıklarında açmaza girmiş olurlar. "Sen beni yasaklıyorsun, bu demokrasiyle bağdaşmaz. Ben mi? Evet, ben seni yasaklayacağım!" Bu, sosyalist demokrasinin burjuva demokrasisine kıyasla eksikli olduğunun itirafından başka bir şey değildir.

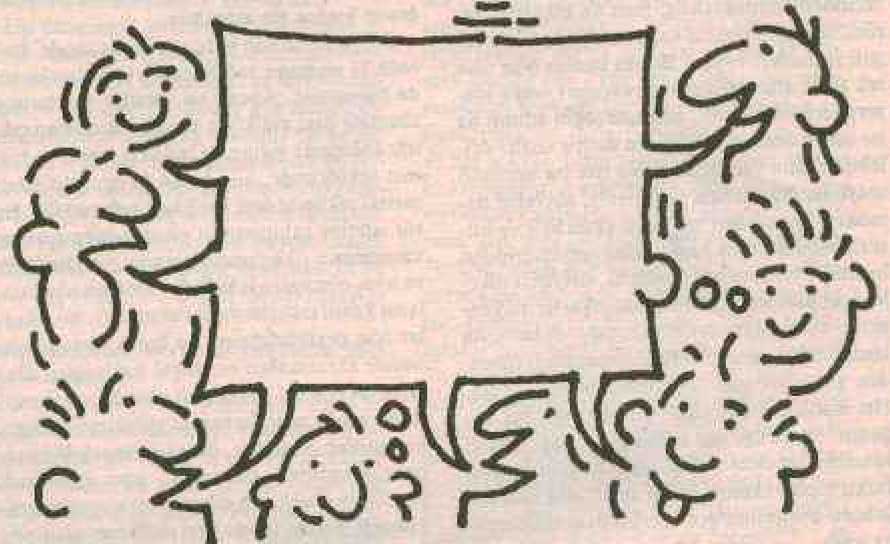
Denebilir ki, burjuva ya da dinci partileri yasaklayacak olan -bunlar sosyalizm düşmanı oldukları için- çıkarı sosyalizmde olan emekçi halkın bizzat kendisidir. Buna bir diyeceğim olmayabilir. Şayet nüfusun çoğunluğunun kararı, demokratik işleyiş sonucu böyle tecelli ediyorsa, emekçilerin iradesi böyle istiyor demektir. Ama böyle gerçekleşen yasaklamayı, sosyalist demokrasi açısından yine de yakışıksız buluyorum ve böyle bir yasaklamanın gerekli olduğundan kuşkuluyum. Çünkü nüfusun çoğunluğu burjuva partilerini toplum için zararlı görüyorsa, ya o toplumda artıdeğer sömürüsü kamu vicdanında mahkûm edilmiş demektir, bu durumda aykırı birileri kalkıp da burjuva siyasetini savunmaya cesaret edemezler; ya da böyleleri çıksa bile emekçiler onlara rağbet etmeyecekleri için toplumda marjinal kalmaktan ileri gidemezler. Benzeri durum dinci partiler için de geçerlidir. Diyeceğim, emekçilerin büyük çoğunluğu burjuva ve dinci partilerin sosyalizmle bağdaşmadıklarını müdriklerse, onları yasaklamaya gerek kalmaz. Ayrıca bunun pratik bir yararı da vardır: Sosyalizmin demokratik değil "totaliter' bir rejim olduğunu dillerinden düşürmeyen yeminli sosyalizm düşmanlarına devamlı geveledikleri bir sakız verilmemiş olur.

Burjuva ya da dinci partiler yasaklanmadıkları takdirde ya marjinal kalmazlar da toplumda gelişerek restorasyon tehlikesine yol açarlarsa?

Böylesi risk elbette vardır. Ne ki bu riskin başa gelmesi için çalışan halkın çoğunluğunun mevcut düzenden soğumaları gerekir. Sosyalizm hakkıyla rayına oturmuşsa, yani emekçiler gerçekten kendi kendilerinin efendisi haline gelmişlerse, bizzat onlar yönetimde ve üretimde fiilen söz sahibi iseler, karşı devrimci bir darbe olmadıkça restorasyon tehlikesi söz konusu olamaz. Yasaklanmamış burjuva partileri vasıtasıyla restorasyon olabilmesi için bu partilerin çalışanların çoğunluğunu kazanmaları gerekir.

Böyle bir ihtimal gerçekleşme şansına sahipse, sömürünün bulunmadığı bir düzenden vazgeçip bile bile sömürülmeyi seçtiğine göre emekçi kendi çıkarının nerede olduğundan bihaber demektir. Bu durumda onun çıkarını kollamak gerekmez mi?

Bence konunun en can alıcı noktası da bu. Evet, emekçinin çıkarını kollamak gerekir de, **buna kim karar verecek?** Emekçinin bizzat kendisi mi, yoksa emekçinin çıkarını kollamayı kendine misyon edinmiş "bilinçli önderler" azınlığı mı? "Azınlık" diyorum, çoğunluğun burjuva partilerine teveccüh etmekte olduğunu farzediyoruz. Ben ahlâki, bilimsel, ilerici, devrimci vs. hangi gerekçe ile olursa olsun, birilerinin çıkarları adına bir başkalarının karar vermelerini, üstelik o "biri-

lerinin" kendi seçişlerine rağmen "başkaları"nın böyle yapmalarını sosyalist demokrasi ile bağdaştıramıyorum.

Dahası, bu bir tür **neoplatonizm** bana gayri insani geliyor. Görüyoruz, böylesi politikalar pek de kâr etmiyor. İşsizlikten kurtulmuş, sömürülmeyen Alman Demokratik Cumhuriyeti yurttaşları, sömürülmeyi ve işsizliği bile bile göze alarak Batı Almanya'ya akın ediyorlar.

Kaldı ki pratik gösteriyor, emekçi halkın çıkarını kollama adına yapılan yasaklamalar sınır da tanımıyor. Örneğin grev SSCB'de yasak olmaktan yeni çıktı. Üstelik bir hayli sınırlı ve eksikli. Besbelli grevin yasaklanmasıyla işçinin çıkarının kollandığı düşünülmüş. Ama yine besbelli, bunu işçiler adına bir başkaları düşünmüş. Çünkü bu yasaklamayı işçilerin kendileri istemiş olsaydı bu düpedüz abes olurdu. Grevi fiilen işçiler yapacağına göre, herhalde kendi yararlarına olmayan bir işe girişmezlerdi, dolayısıyla da yasağa gerek kalmazdı.

Bu konuda bir ilginç örnek Sovyet dergileri **Sputnik** ve **Moskova Haberleri**'nin bir süre önce Küba'da yasaklanması. Gerekçe, bu dergilerde **kapitalizmin** "teşvik" edildiği. Bu gerekçe pek inandırıcı gözükmüyor, ama velev ki öyle, çare bir sosyalist ülkede, bir başka sosyalist ülke yayınının yasaklanması mı? Besbelli ki bu karar halkın çıkarı adına alınmış. Tipik bir **elitizm**: "Halk yeterince bilinçli değildir, kendi çıkarının nerede olduğunu görmekte güçlük çeker. Söz konusu dergileri okursa iğfal olabilir." Diyelim bu tür mantık yürütmede bir gerçeklik payı var, çare illâ yasaklamak mı? Sen de, söz konusu yayınlarda neyi doğru bulmuyorsan, neyi yanlış ve zararlı görüyorsan eleştirirsin, doğrusunu gösterirsin ve seçişi **insanın kendisine** bırakırsın.

Bu Küba örneği bir hayli tipik, çünkü sözü edilen dergiler "burjuva propagandası" yapmakla itham ediliyorlar. Biliyoruz bu itham, sosyalizmin tarihinde cümle yasaklamaların en **harc-ı alem** gerekçesi yapılmıştır. Sanırım sosyalizmde siyasi plüralizmi savunan, ancak bunu emekçi partileriyle sınırlayan kimilerimize göre burjuva partilerinin yasaklı olmaları yerindedir. Ne ki bu kadarı siyasi plüralizmin ipini çekmenin kapısını aralamaya yeter. Çünkü istendiğinde en ufak görüş ayrılıklarının temelinde "Marksizm-Leninizm"den sapmaların kolayca bulunabildiğinin ve bunların da burjuva ideolojisinin uzantıları olarak lanetlenip, faillerinin aforoz edildiklerinin nice örneklerini yaşadık.

Amacım sosyalist uygulamaları tu kaka etmek değil. Zaten dünyamızın kapitalizmden sosyalizme geçiş dönemi üzerine yazdıklarımda da genellikle geçiş sürecini kavramaya çalışıyorum. Bu sürecin başta gelen olumsuzluklarından birisi - bence birincisi- sosyalist demokrasinin, kısa süren bazı uygulamalar dışında alabildiğine eksikli olduğu. Böyle olmasında tarihi, ekonomik, sosyal, kültürel vb. çeşitli maddi sebeplerin yanı sıra yanlış uygulamaların da rol oynadığını biliyoruz. Bütün bunlardan ders çıkarmamız gerekiyor.

Benim çıkardığım en önemli ders, insanlar kendi kendilerinin efendisi durumuna gelemiyorlarsa sosyalist demokrasi de demokrasi olamıyor. Onun için de sosyalist demokrasi projemizin temeline bu olguyu yerleştiriyorum: Öyle bir proje çiziyorum ki, orada halkın çıkarının nerede olduğuna elit bir azınlık karar vermesin, toplumun ve devletin yönetiminde herkes söz ve hak sahibi olsun, bu anlamda yöneten yönetilen farkı kalmasın. Açık ki bu projede siyasi yasakların bir gereği yok.

Projenin "ideal" olduğu, bu yüzden uygulama şansının bulunmadığı söylenecektir.

Evet, hemen bugün uygulama şansının olmadığı apaçık. Ama şartlar ne olursa olsun sosyalist demokrasi projemiz bir anlamda **ideal** yapılmalıdır. Bunun nedeni şu: Bizim demokrasi projemiz mutlaka ve mutlaka en gelişkin burjuva demokrasisinden hem nitel hem de nicel anlamda farklı olmalıdır. Bunun da şartlarından biri, sosyalist demokrasinin siyaset sahnesinde yasak bulunmamasıdır.

"Uygulama şansı" olmayan projeler yapmanın anlamı ne?

Sosyalizm olacak ise, onun demokrasisi de **"ideal"** projedeki gibi olmak zorunda. Bu "ideal" projenin uygulama şansı yoksa sosyalizme hiçbir zaman varılamayacak demektir. Bunu kabul etmiyorum. Ben insanın kendi kendisinin efendisi olduğu, kendisinden başka efendinin bulunmadığı bir düzeni pekala mümkün görüyorum. Bu toplumun insanının bu günden başlayarak -ki çoktan başlanmış ve yol da alınmış- yaratılabileceği kanısındayım. Ve sözünü ettiğim sosyalist demokrasi projesinin, bu insanın yaratılmasında tayin edici rol oynayacağını sanıyorum.

Hayat ideal bir yol izlemiyor. Onun için bizler de ummadığımız sürprizlerle karşılaşıp, ideal sosyalist demokrasi projemizi, istemeden deforme etmek zorunda kalamaz mıyız?

Kalmamalıyız. Diyelim hareketimiz, sosyalist demokrasi projemizi uygulayacak yetkinliğe erişememişken ülke çapında derinleşen bir kriz sonucu devrimci durum oluştu, bugünlerin hızla eğittiği insanlar saflarımıza katıldı ve halkın çoğunluğunun katılımıyla siyasi devrim gerçekleşti. Eğer devrime çoğunluğun katılımı sağlandıysa -gerçek bir devrim için böylesini öngörmek zorundayız- "ideal" dediğimiz sosyalist demokrasi projemizin uygulanması için önemli bir avantaja sahibiz demektir. Çünkü devrime katılan insan kendi kendinin efendisi olmak yolunda hatırı sayılır bir adım atmış demektir. Bundan sonrası, tarihten çıkartılacak derslerle de, emekçilerin yönetimde söz ve hak sahibi olmalarını mümkün kılacak mekanizmaların yaratılmasına bağlıdır.

Biliyorum, bu noktada bu kadarının yetmeyeceği söylenecek ve eski düzenin hakim güçlerine karşı ne gibi tedbirlerin alınması gerektiği ve proletarya diktatörlüğünün zorunluluğu üzerine Lenin'den dünya kadar alıntı yapılarak ideal sosyalist demokrasi projesinin uygulanabilirliği görüşüm "çürütülecektir".

Ben bu kanıda değilim. Her devrimin kendine göre zorlukları olur. Proletarya diktatörlüğü mutlaka yasakçı olmak zorunda değildir. Hele devlet bizzat emekçilerin katılımıyla yönetiliyorsa, yasağa başvurmaya hiç lüzum kalmayabilir. Ben proletarya diktatörlüğünün sadece karşı devrimci komplolara, sabotajlara ve benzeri cürümlere karşı işlev görmesinden yanayım. Böylesi cürümleri yasaklamak, onları işleyenleri cezalandırmak emekçi devletinin en doğal hakkıdır.

Gene de **nahoş** tedbirler almak zorunda kalınıyorsa ne olur? Bir örnekle somutlarsam, devrim günlerinde saflara kazanılmış, nispeten daha az yetişkin emekçiler devrim sonrasının sıkıntıları sonucu, aradıklarını bulamamanın hayal kırıklığıyla yalpalamaya başladıklarında, bunların yeniden burjuva siyasetlerin etkinliğine girebilecekleri kaygusuyla bir takım yasaklamalara başvurulamaz mı?

"Devrim elden gidiyor" gerekçesiyle olsa bile başvurulmamasından yanayım. Çünkü kendi çıkarının nerede olduğunu göremeyen insanlar adına -istenildiği kadar iyi niyetli olsun- başkalarının karar vermesi yetkisinin yolu bir kere açıldı mıydı, bunun sonu gelmez. Ve böylece olan da sosyalist demokrasiye olur. Tabii bu kadarla kalmaz, sosyalist demokrasideki her eksiklik, **siyasi devrimin** sosyal devrime dönüşmesini köstekler. Bunun da bedeli, günümüzde sosyalist ülkelerde dramatik örnekleri yaşanan bunalımların kanıtladığı gibi mutlaka ödenir.

Yazının başlangıç bölümünde değindiğim "emekçiler demokrasisi" diyebileceğimiz düzen için de durum farklı değildir. Biliniyor, böyle bir aşama şimdiye değin Türkiye sosyalistlerinin asgari programatik hedefi idi. Ben, emekçi iktidarını öngören bir parti programında ilk adımda sadece büyük üretim araçlarının özel mülkiyetten çıkarılmasını hâlâ daha yerinde ve yeterli buluyorum. Bu takdirde emekçi demokrasisinde besbelli ki küçük ve orta boy sermaye sahiplerinden oluşan bir zümre, bir süre için de olsa bulunacak. Ben bu kimselere ikinci sınıf insan muamelesi yapılmasını, yani onlara "senin varlığına izin vereceğim, ama siyasete burnunu sokmaman şartıyla!" denmesini, burjuva demokrasisini aşkın bir demokrasi olan emekçi düzeni ile bağdaştıramıyorum. Üstelik böylesi bir yasaklama, bugün sosyalistleri siyaset yapmaktan menetmeye çalışanların haklıymış gibi gözükmelerinden başkasına hizmet etmez.

Sosyalist demokrasideki her eksiklik, siyasi devrimin sosyal devrime dönüşmesini köstekler. Bunun da bedeli, günümüzde sosyalist ülkelerde dramatik örnekleri yaşanan bunalımların kanıtladığı gibi, mutlaka ödenir.

Bu yazıda şimdiye kadarki örnekler böyle olduğu için, bilerek, siyasi devrime dayanan bir dönüşümü örnek aldım. Ancak bu ihtimallerden birisi. Üstelik de günümüz dünyasında kısa ve orta vadede gittikçe zayıflayan ihtimallerden birisi. Neyin nasıl olacağını kestirebilmemiz için vakit çok erken. Önümüzdeki dönemde başlıca hedefimiz, olabildiğince çok işçiyi, emekçiyi, aydını sosyalizm davasına kazanmak. Bunun da sınırı yok, çünkü çalışan insanlar nüfusun ezici çoğunluğunu oluşturuyorlar.

Son bir nokta: Umarım plüralizmden, sosyalizmde burjuva ve dinci partilerin **varlığını savunduğum** anlamı çıkarılmaz. Bu partiler olmamalıdırlar ve olmamaları, varsalar yok olup gitmeleri için azami çabayı göstermek hepimizin, sosyalist demokrasiyi yaşatan tüm emekçilerin görevidir. Bunun da yolu bu tür partilerin toplumdaki maddi temelini -geçmişin mirasının toplum üzerine çöken heyulası ve bir kısım insanların yanlış şartlanmaları dahil- ortadan kaldırmaktan geçer... ■

Baskın Oran

HAFIZA-İ BEŞER'E BİR DERS

▲ Doğrusu tutarlıydı. *Sözleri, tehditleri, sanatsal yorumları zaman zaman acaip karşılansa da herkese ders(!) oluyordu.*

"Hainleri ihbar edin, yılanın başı küçükken ezilir" diyen bir devlet başkanının ülkesinde lise müdürlerinin öğrenci M.Ç.'leri ihbar etmelerine şaşmamalı.

İyi anımsıyorum, Sayın Kenan Evren'in, dikkatleri ilk ve alabildiğine yoğun biçimde çeken sözü "Evvela asker, sonra doktor" olmuştu.

En azından bendenizin dikkatini pek çok çekmişti, çünkü 1975'te Kırkağaç'taki dört aylık yedeksubaylığım sırasında bu sözün uygulamasının nasıl olabileceğini oldukça yakından gördüğüm için, üstümde ne kadar kıl varsa diken olmuştu.

1975'teki olayı size de anlatayım da, ne demek istediğim kolay anlaşılsın.

Bir gün yorgun argın talimden gelmişiz, bizim yedeksubay bölüğü revirin hemen bitişiğinde, arkadaşlar aradaki geçidin başında toplanmışlar, bir şeyler fısıldaşıyorlar. Yaklaştım:

"Aman revire gitme!" dediler. Neden gitmeyeyim, sordum.

"Aman gitme, çok tatsız bir manzara var. Dün hırsızlıkla suçlanan eri, astsubay okulundan yeni gelenlerden biri söyletmek için bacağından tavanın kirişine asmış, sopayla bir bacağını kırmış, vücudunda sigara söndürmüş, her tarafı mosmor, gidip bakma çok kötü olursun, bizim midemiz bulandı" dediler.

Askerlik yapıyorsak, asker de değiliz ya. Böyle bir durumda normal yaşamımızda ne yapacaksak onu yaptık. Gidip bizim bölüğün sorumlusu subaya durumu anlattık.

"Gidip lütfen durumu alay komutanımıza yansıtın" dedik.

Karşılığında, sıkı bir nasihat dinledik. Böyle durumlar normaldi. Yapan şikayet edilmezdi. Disiplin kalmazdı.

Sonrası, daha kötü. Alay doktoru bir üsteğmendi. Alay komutanı Albay Baha Metin kendisini çağırdı, söz konusu erin yaralarının, artık geçmiş gün, iyi anımsamıyorum, ya talimde yaralanarak ya da merdivenden düşerek oluştuğunu içeren bir rapor yazdırttı.

O zaman, "Haa" demiştik, "askerlik buymuş".

İsterseniz, olayın sonu böyle noktalanmıyor, olayın sonu bir başka, onu da anlatayım bitsin.

Terhis olduk. Herkes bir tarafa dağıldı. Bir gün, terhisten bir yıl kadar falan sonraydı, bizim bölükten birine rastladım. Laf arasında:

"Biliyor musun o revirdeki oğlan ne yapmış?" dedi.

"Ne olmuş?" diye merakla sordum.

"Terhis olmuş, Karadenizli'ymiş, memleketine gitmiş, tabancasını almış, Kırkağaç'a geri dönmüş, görüş günü görüşçü gibi girmiş, o astsubayı öldürmüş" dedi.

Kenan Evren derken lafı uzattık, olayın bir sonu daha var, İzmir'deki Tariş işgali olayı ne zamandı, işte o tarihte, galiba 1979'da, gazeteler askeri kıtaların olayı kanlı biçimde bastırdıklarını yazdılar.

Baktım, komutan bizim Albay Baha Metin'di.

□

Evet. İşte Kenan Evren'in bu sözü bana belki askerlik anımdan dolayı çok koymuştu. Ama daha sonra, önceki anılarla desteklenmemiş daha neler dinleyecektik ve daha çok koyacaktı. Demek ki mesele anılarda değil, Kenan Evren'in sözlerindeydi.

Daha darbeyi yapmadan, "Komutan kendi emrindeki mahkemeye bile söz geçiremiyor" demişti (28.7.1980, Ankara).

Bu sözü dinlemiş bir Diyarbakır askeri savcısının "İşkenceyle ölüm yok, kendini yakmayla var" demesi (Şubat 1986) ve Erzincan 3. Ordu 2 Nolu Sıkıyönetim Mahkemesi'nin: "Bir an için işkence yapıldığı kabul edilse bile, işkence, sanıktan doğru cevap almak için yapılmaktadır" (24 Ocak 1984, Esas No. 982/160, Karar No. 984/5) diye İspanyol engizitörlerden direkt kopya çekmesi çok doğaldı.

"Allah'ın işine bakın ki, hava bize müsaade etti. Bakın şimdi Allah adını söyledim. Bazı gazetelerde Allah adını ağzına aldı, laikliğe aykırıdır derler. Elbette Allahımıza inanıyoruz" (9.3.1988, İncirliova) diye kürsülerden ilan eden, bir çıkışta gene miting kürsüsünden Gaşiye, Bakara, Sad, Nahl, Rad, Maide ve Enam surelerini (8.7.1986, Iğdır) güldür güldür okuyan kişi, Rabıta kararnamesine tabii ki imzayı atacak, okullara din derslerini tabii ki zorunlu yapacaktı.

Artık hangi psikolojiyledir bilinmez, kendini "Biz orta gelirlilerin, fakir kişilerin karşısında değiliz, olmamıza da imkân yoktur" (14.10.1980, Diyarbakır) sözünü etmek zorunda hissetmiş, "Mülkiyet duygusu leyleklerle kırlangıçlarda da var" (4.11.1982, Eskişehir) demiş bir kişinin işçi sınıfını bugünkü haline getirmesi, Yüksek Hakem Kurulu'nu icat etmesi, bankalarda grevi yasaklamaya kadar varan bir işçi düşmanlığı ortamı yaratması, "DİSK yöneticileri hepsinin hesabını vereceklerdir" (3.4.1982, Bursa) diyerek mahkemeyi etkilemeyi amaçlaması doğaldı.

"Benim elime geçen 40 bin lira, şef garsonun eline geçen net 47 bin lira" (16.1.1981, Adana) diyen bir "Devlet Başkanı"nın, kendi yerine geçmek isteyen bir başbakanın icad ettiği "12 Eylül'e Vefa Yasası" gereğince, emekli maaşının, 14 milyonun yüzde 75'ine çıkarılması önerisine yarım ağız karşı çıkması hiç yadırganmadı.

"Ulu önder Atatürk'ün hayatında 19 rakamının büyük önemi olmuştur. 19 Mayıs 1919'da Anadolu'ya ayak bastı ve ne garip tecellidir ki 3 tane 19'un toplamı olan 57 yaşında hayata gözlerini yumdu" (13.2.1981, Ankara) diyen bir insanın, kendi yaşgününde şunları söylemesi, hayret yaratmamalıydı:

"Bugün 17 Temmuz. Benim doğum günüm. 7 rakamının hayatımda çok önemli bir yeri vardır. 17 Temmuz 1917'de doğdum. Yani 1917 yılının 7. ayının 17'nci günü. 7 yaşında okula başladım. 17 yaşında Harp Okulu'na girdim. 27 yaşında evlendim. 227.Alayın 57. Bataryasında görev yaptım. 12 Eylül, cumhuriyetimizin 57. yılına tekabül ediyordu. Türkiye Cumhuriyeti'nin 17. Genelkurmay Başkanı ve 7.Cumhurbaşkanı oldum. 7 Aralık 1983'te ilk defa TBMM'de hitap ettim. Kaldığım Tandoğan Apartmanı'nın numarası da 17 idi" (17.7.1987, İstanbul).

"Hainleri ihbar edin, yılanın başı küçükken ezilir" (17.7.1984, Çanakkale) diye ilan eden bir devlet başkanının ülkesinde lise müdürlerinin öğrenci M.Ç'leri ihbar etmelerine acaip gözüyle bakılmamalıydı.

Polonyalı Jan Dubkowski'nin 1. Asya-Avrupa Sanat Bienali'nde birincilik kazanan resmini müstehcen bularak "Bu resim derhal kaldırılsın" (5.5.1986, Ankara) diyen, gittiği karikatür sergisinin kapısında "Burada açık saçık karikatür yok değil mi? (9 Eylül 1986, Ankara) diye sormadan girmeyen bir kişinin, Picasso için şöyle demesi tam anlamıyla vaka-i adiyeden sayılmalıydı:

"Diyelim ki, şuraya bir siyah fırça vurmuş, yanına yuvarlak yapmış. Burada da bir siyah, aralar beyaz. Burada bir siyah, arada yuvarlaklar. Baktım, baktım, dedim ki, 'Ben Türkiye'ye gittiğim zaman resme başlayacağım. Ben de yaparım bunu'. Herhalde Picasso olduğu için öyle pahalı bunlar" (3.7.1988, uçakta).

Bütün bunlar normaldi. Tutarlıydı. İşte tutarlı olmak da bir noktada çok saygıdeğer bir olaydı.

□

Ama.

Aması var. Hem de çok fazla.

Sanat için bütün bunları söyledikten sonra, 10 Ocak 1989 tarihinde, yani sona beş kala "Çok sanat dallarını ayıp ve günah kabul etmekten dolayı kendimizi tanıtmamışız" (Çankaya Resepsiyonu) demesi çok acaipti.

"Biz, 'Neden idamı kaldırdınız' diye o ül-

kelere soramıyorsak, onların da bize 'Siz neden idam ediyorsunuz' diye sormaya hakları yoktur'' (1.5.1981, Erzincan) diyen, ''İdam insan haklarına aykırıdır diye hayat boyu hapishanelerde mi besleyeceğiz?'' (28.4.1985, Antalya) diye bağıran bir insanın, 19 Ekim 1988'de F.Almanya'da ''İdamlara karşıyım'' demesi çok düşündürücüydü. Hele, bu sözün gerekçesi olarak, ''Nasıl olsa Meclis onaylamıyor'' diye eklemesi çok önemliydi.

Üniversitede ''temizlik'' konusu için, ''Konseyimiz, üniversitelerde 147'ler olayını hiçbir zaman düşünmemiştir'' (23.7.1981, Erzurum) diyen birisinin YÖK belasını Türk biliminin başına tebelleş etmesi ibret alınması gereken bir olaydı.

1982 Şubatı'nda Bulgaristan'daki soydaşlarımızın Türkiye'ye göç etmesi yolundaki Bulgar önerisini reddeden Evren'in, Kapıkule sınır kapısında 27 Haziran 1989'da şunu demesi bilmem nasıl yorumlanmalıydı:

''Bütün soydaşlarımızı da gönderseler, kabul edeceğiz. Sayıları ister 300 bin olsun, ister 2 milyon olsun''.

''Atatürk demiştir ki, komünizm her görüldüğü yerde ezilmelidir demiştir'' (17.1.1981, Gaziantep) diyen, DİSK için ''Komünizm eğitimi yaptıracaklardı, komünizm!'' diye haykıran (16.1.1981, Ankara), ''Kişi başına gelirimiz 10 bin dolara yükselirse, o zaman komünist partisine müsaade ederiz'' sözünü eden, Kutlu-Sargın'ın dönüşü üzerine ''Kanunlarımız enselerine yapışacaktır. Komünist partisi kurulamaz'' diye mahkemeleri etkileyen kişinin, F.Almanya'ya giderken (17.10.1988) ''Bizde de Komünist Partisi kurulması gereklidir'' demesi, bunun gerekçesi olarak sonradan ''Kurulsun da, kim komünist ortaya çıksın'' (22 Ekim 1988) ve ''Komünist Partisi ancak yüzde 5 oy alır'' diye konuşması tutarlılık açısından ''ilginç''ti.

Batılılara yaranmak için uçakta yapılan, bir yıl sonraki cumhurbaşkanlığı seçiminde acaba sürem uzatılır mı diye yapılan, hiçbir şey olmasa, giderayak imajını sevimlileştirmek için yapılan bu tutarsızlıklardan sonra, ''Biz 12 Eylül'ü makam sahibi olmak için yapmadık'' (25.5.1981, Ankara) deyip, sonra da ''Yeniden seçilmem konusunda takdir tamamen yüce Türk milletinin'' (23.10.1988) diye ilan ederek son ana kadar bir şeyler umması, doğrusu bu, hafıza-i beşer'in nisyan mekanizmasıyla fevkalbeşer bir biçimde alay edilmesi oldu.

Güle güle Kenan Paşa. Bu da hafıza-i beşer'e ders oldu. Seni kolayına unutmayacağız.

▲Komünist Partisi kurulmalı mı? Evren'in Almanya'ya giderken ''komünist partisinin kurulması gereklidir'' sözleri, komünizmin her görüldüğü yerde ezilmesi gerektiği düşüncesiyle çelişiyordu.

İlhami Soysal

HADİ GÜLE GÜLE!..

Bay Kenan Evren, tarihin hakkınızda vereceği hükme katlanabilecek misiniz?

Nasıl da geçip gitti koskoca dokuz yıl göz açıp kapayıncaya kadar değil mi? Dokuz yıl bu, dile kolay... Her biri 365 günlük tam dokuz yıl...

Ama geçti gitti işte... Hem de bir rüya gibi, hülya gibi, göz açıp kapayıncaya kadar... Ne demiş eskiler? Bu dünya Sultan Süleyman'a bile kalmaz! Size de kalmadı, kalmayacak bay Kenan Evren!

Şimdi sizin için güç günler başlıyor bay Kenan Evren, güç günler...

Elbette kolay değil bunca iktidar, bunca güç, bunca debdebe, bunca şan, şöhretten sonra bir kenara çekilip oturmak, bir emekli yaşamı sürmek. Alışmak zor, hatta kahredici... Ama görünen o ki başka çareniz de yok. Katlanacaksınız, alışacaksınız, insanoğlu nelere alışmaz, nelere katlanmaz ki?

Siz gene dua edin, paranız var, pulunuz var, oturacak yazlık kışlık evleriniz, dolar karşılığı kiraya verip gelir sağlayacağınız akarlarınız, yüksek bir emekli maaşınız ve eski bir devlet başkanı olarak altınıza verilmiş sıra sıra makam otomobilleriniz, koruma polisleriniz, hatta yaverleriniz bulunacak. Bunlarla avunmaya çalışınız bay Kenan Evren!

Ama korkarız ki bu ülkede demokrasi geliştikçe size rahat vermeyecekler. Durmadan eski defterleri karıştıracaklar, sizin yüce divana verilmenizi, yargılanmanızı, geçmişin kimi olaylarının hesabını vermenizi isteyecekler çıkacaktır. Sizi sürekli tedirgin edecekler.

Her ne kadar, pek çok darbeden sonra olduğu gibi, pek çok darbecinin yaptığı gibi siz de bütün bu gelecek suçlamalara karşı önlemler aldınız, 12 Eylül sonrası Milli Güvenlik Konseyi karar ve uygulamaları için soruşturma ve kovuşturma açılamaması için yasalarda, anayasalarda değişiklik yaptınız kendinizi sütten çıkmış kaşık kadar ak ve pak gösterme yollarını hazırladınız ama acaba bütün bunlar yetecek mi? Bakın komşumuz Yunanistan'da yakın bir geçmişte cunta liderlerinin başlarına neler geldi? Çoğu hâlâ sonradan yapılan yargılanmalarının sonunda zindanlarda yatıyor. Aynı durum Şili'de, Arjantin'de de söz konusu. Daha dünyanın pek çok ülkesinde benzer durumlar var. Korkarız size de böyle akıbetler biçmek isteyenler olacaktır.

Daha dünlere kadar çevrenizde fır dönen, bir gülücüğünüze muhatap olmak için bin takla atan nice kişinin birden etrafınızdan kaybolduğunu göreceksiniz. Bir tek selamınız için canlarını feda edeceklerini söyleyenlerden pek çok ama pek çok kişinin, en yakınlarınızdan saydıklarınızın size sırtlarını dönüverdiklerini, yüzünüze tanımaz gözlerle baktıklarına tanık olacaksınız.

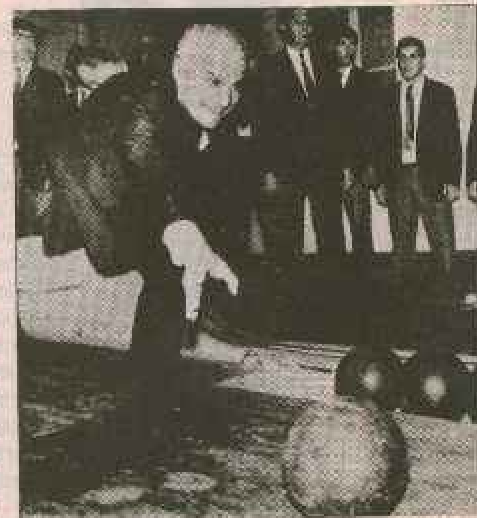
Bütün bunlara kendinizi hazırlayınız bay Kenan Evren!.. Şöyle tek başınıza sokağa çıkabilirseniz, sizinle karşılaşmamak, sizi selamlamamak için yolunu değiştirenler göreceksiniz bay Kenan Evren!.. Kulaklarınıza zaman zaman alışmadığınız kem sözler, çevrenizde dostça olmayan bakışlar görmeye de hazır olun bay Kenan Evren!

Ama bilin ki bütün bunlar da gelip geçicidir bay Evren. Tıpkı iktidarınız gibi, tıpkı o sonu gelmeyecekmiş sandığınız saltanatınız gibi. Şunun şurasında 71 yaşındasınız, dileriz ki yüz yaşına kadar yaşayasınız ama, hayat dediğiniz, ömür dediğiniz de günün birinde tıpkı iktidarlar gibi geçip gidiyor. Eninde sonunda sizinki de bitecek. Bitti mi de çileniz de biter. Ama bu kere de başka bir çile başlayacak. İsteseniz de istemeseniz de adınız Türk demokrasi tarihine yazıldı. Sizin için asıl hükmü tarih verecek. Tarihin hakkınızda vereceği hükme katlanabilecek misiniz?

Herhalde sizi tarih bir demokrasi havarisi, bir demokrasi kurtarıcısı diye yazmayacak bay Kenan Evren. Herhalde tarihte, gencecik çocuklar için, doğru yanlış siyaset yapmış siyasi hükümlüler için ''bunları asmayalım da besleyelim mi?'' sözleriniz yer alacaktır ve unutulmayacaktır. Bu nasılsa ağzınızdan çıkıvermiş, ama inanarak çıkıvermiş sözün ağırlığına katlanabilecek misiniz? Demokrasi tarihimizin yüz karası olabilecek daha böyle binbir talihsiz sözünüz ve davranışınız var bay Kenan Evren! Bu sözlerin, bu davranışların ağırlığı altından kalkabilecek misiniz? Kalkabilir misiniz?

İşte süreniz doldu gidiyorsunuz. Uğurlar ola ve güle güle.. Ama bilin ki, bir sade vatandaş olarak, sayenizde az şey çekmemiş biri olarak, hayatta sizinle bir kez olsun karşılaşmak ve elinizi sıkmak istemem bay Kenan Evren! ■

▼Gelecek suçlara karşı önlemler aldı ama. Bir gün geçmişin kimi olaylarının hesabını vermesini isteyecekler.

Ahmet Kahraman

"BENİM DARBECİM İYİDİR"

Paşa, Çankaya'ya çıkarken eşyadan yana fazla bir şeyciği yoktu.

Görüş'ten bir dost, telefonda "Evren'i uğurlama yazısı" istediğinde, düşünmeden, bir çırpıda "olur" dedim. Fakat, içten gelen bir "olur" değildi. Tersine içime bir sıkıntı saplanmıştı.

Sıkıntım nedensiz değildi. Evren'in "hayatı, sanatı ve eserleri"ni içeren, "Bana Evren Paşa Deyin" kitabı daha yeni çıkmıştı. Araştırarak bulduğum, bildiğim, tanığı olduğum her şeyini, bu kitapta yazmıştım.

Şimdi yeni olarak neyini yazayım onun?..

Üstelik Paşa, Çankaya'dan taşınma hazırlığındaydı. (Bu toplumun en üst düzey yönetimini oluşturan Osmanlı geleneğindeki Padişahlık, babadan oğula geçiyordu. Babanın ölümüyle Padişahlığa yükselmenin adı, "tahta çıkmak"tı. Cumhuriyet döneminde, en üst makama geçiş seçimle gerçekleşmeye başladı. Meclis çoğunluğuyla Cumhurbaşkanlığına geçişin halk arasındaki adı, "Çankaya'ya çıkmak" oldu. Yani Padişah tahta çıkarken, Cumhurbaşkanı da Çankaya'ya çıkıyordu)

Paşa, Çankaya'ya çıkarken (O, önce darbe yapıp Çankaya'ya çıktı. Sonra kendini seçtirdi.), eşyadan yana fazla bir şeyciği yoktu. Küçücük bir kamyonetin dibini bile doldurmayacak kadar az, başka bir deyimle, birkaç bavulla çıktı Çankaya Köşkü'ne...

Fakat inerken, eşyası TIR'lara sığmayacak kadar çoğalmıştı. Sadece Marmaris'teki villasına iki TIR dolusu eşya boşalttı. İstanbul'daki evine kaç TIR gitti, onu bilmiyoruz...

▼İster yüzme havuzunda ister denizde. *Evren, Marmaris'te yaptırdığı villacığında artık bol bol yüzebilir.*

Paşa, (Paşa, Arapça'da bolluk içinde yaşayan kişi demektir) 12 Eylül 1980 gecesi, silahına sarılıp, "memleketi kurtarmak" için ileriye fırlamadan önce, fazla evi olan bir kişi değildi. "Türk tarihini namlunun ucuyla" yeniden başlatıp, yazmaya başladığı gün, İzmir'de bir "evciği" vardı. Onu da, emekli olduğunda, içine girip huzur içinde yaşamak için satın almıştı...

Fakat, "tarih kendi ağını" örüyordu. Değişen, değiştirilen koşullar ve de onu beğenenler, yeni görev çağrıları yapıyordu. Emekliliğini beklerken, "süper bir hızla" yükselmeye başladı yıldızı, Kara Kuvvetleri Komutanı, ardından Genelkurmay Başkanı oldu. Hemen ardından, "memleketi kurtarma" çağrıları gelmeye başladı gaipten...

İhtilâl kurulları oluşturup başına geçti. Düğmeye basmak için uygun ortam beklemeye başladı. Nihayet, beklenen gün doğdu. 12 Eylül 1980 gününün gece yarısı, düğmeye basıp birlikleri eyleme geçirdi. Darbeyi başarıya ulaştırdı...

Artık İzmir'deki "küçücük evi" düşünecek durumda değildi. Çankaya Köşkü'ndeydi. Daha sonra da o eve sığacak durumda olamazdı...

Çankaya'daki günlerinin sonu yaklaşınca, Marmaris'te bir arsa edindi. Sonra "idealindeki" villayı yaptırmaya başladı. Üç katlı, çok odalı, bahçeli, yüzme havuzluydu. Paşa bu villayı, maaşından tasarruf ederek yaptırmıştı...

Ama tek başına yeterli değildi villa. Çünkü, mevsimler arasında kış da vardı. Dolayısıyla kışlık da gerekliydi.

İstanbul'da, Boğaz'a tepeden bakan iki daire beğendi. Her biri, birer saray yavrusu büyüklüğündeydi. Fiyatı da uygundu. Bunlardan iki tane satın aldı. Birini dolarla kiraya vererek, bütçesine katkı yaptı. Ötekini de, canı istediğinde kışın gelip oturmak üzere dayayıp döşedi...

Paşa'nın artık bu dünyada mekân sorunu kalmamıştı...

□

Paşa (Osmanlılar döneminde, albaydan sonraki rütbedeki askerlere, yüksek dereceli sivil devlet adamlarına Paşa deniyordu) daha Çankaya günlerini tamamlamadan, yeni hayatına ilişkin hazırlıklar çoktan bitirilmişti. 1989 model BMW marka otomobil, Marmaris'teki villasının önüne çekilmiş, sahibini bekliyordu.

Otomobilde aranan, beklenen her türlü konfor vardı. Deri kaplı koltukları pamuk yumuşaklığındaydı. Özel olarak yaptırılmış otomobil saatte 260 kilometre hız yapabiliyordu. (Bu otomobil, memlekete hizmetlerinden dolayı sunulmuştu) 12 silindirli ve her şeyi otomatikti. Telefonlu olmakla kalmıyor, ayrıca konuşuyordu. (Tarih, coğrafya, sosyal ve siyasal kültürü, Amerikan film dizileriyle sınırlı olanlar, konuşan otomobilleri, filmlerin fantazisinden ibaret sanıyordu. Paşa'nın böyle bir otomobile sahip olduğunu duyan sevgili halk, başlangıçta, "vay be" diyerek şaşırmıştı ama, sonradan alışacaktı, bu yeniliğe...)

Paşa'nın otomobili, tam altı dilden sürücüyü uyarıp yol, motor ve yakıt durumu hakkında bilgi verebiliyordu. Böylece, gezmeyi oldukça seven Paşa'nın dağ başlarında, yol ortalarında kalmasının önü kesilmişti. Çünkü, herhangi bir eksiklik ya da arıza çok önceden kendiliğinden haber veriliyor, önlem için uyarılıyordu sürücü...

Anlayacağınız Paşa, Çankaya'dan taşınma hazırlıklarına başlamadan önce hiçbir eksiği yoktu. Korumacıları bile yerlerini almış, tetikte beklemeye başlamıştı...

□

12 Eylül Paşaları, "görev sürelerini" doldurma sürecine girdiğinde, onlara çok şey borçlu olan ve de düzenlerini devralıp başarıyla, hem de eksiksiz sürdüren "sivil" iktidar, "kadirşinaslığını" göstermek üzere kolları sıvadı. Halkın vergileriyle oluşan hazineden ek olanaklar sağlamak amacıyla yasa önerisi hazırladı.

Paşaların, 12 Eylül'den sonra yaptırıp içine girdikleri köşkler, ömür boyu tahsis edilecekti. Buyruklarına lüks arabalar sunulacak, maaşları yüzde 500 artacaktı. 12 Eylül'ün devrik Başbakanı Süleyman Demirel, bunun üzerine kolları sıvayıp karşı taarruza geçti:

Ne oluyor böyle? Benim darbecim iyidir denilerek ulufe mi dağıtılıyor?.. Diyet borcu mu ödeniyor ANAP iktidarı tarafından?

Salvo atışları karşısında, ortalık dalgalandı. Tasarı buzdolabına kondu...

□

Türkiye'de halkın demokrasi anlayışı, genel olarak fazla gelişkin değildi. Herhalde demokrasi deyince, üst düzey seçkinlerini seçmek üzere sandık başına gidip oy vermek, sonra kenara çekilip seyretmekten ibaret sanıyordu. (Aslında halkın sadece seyirci olması için gereken yapılıyordu. Halkın "ben sadece seyirciyim" demesi için, hiçbir özveriden kaçınılmıyordu. Yıllardan beri, "senin görevin sadece seyretmektir. Karışma, konuşma görevin yok" diyen sayın seçkinler, karşı çıkanlar için, büyük büyük hapishaneler yaptırmakla övünüyorlardı. Sonra, ses çıkarmanın karşılığında işkenceden geçmek, coplanmak korkusu vardı. O nedenle yığınlar tepkisizleşmiş, "Bana ne? Ne isterlerse yapsınlar" diyerek, kenara, seyirci tribünlerine çekilmişti.)

Paşa ve arkadaşlarına "vatana hizmet tertibinden" yeni olanakların sağlanması halkı asla ırgalamamıştı. Hiçbir tepki görülmemişti. Süleyman Demirel, "ulufe mi dağıtılıyor?" diye bağırmasaydı, Paşalar, köşklerinde paşa paşa oturacak, yüzde beşyüz oranında artan maaşlarını alıp keyifle harcayacaklardı...

Gerçi Eylül'cü paşaların fazla paraya pula gereksinmeleri yoktu ama, iktidar yine de "kadir bilirlik" yapmak istiyordu. (Paşaların İstanbul'da villaları vardı. Çocukları iş aleminde at koşturuyordu. Paşalardan, Tahsin Şahinkaya daha yıllar öncesinde dünyanın en zengin on general sıralamasında, layık olduğu yeri almıştı.)

□

"Kurtarıcılarımız", 1989 Ekimi'nde, "görevimiz bitti" diyerek, "yeni yaşamlarına" başladılar. Memleketi kurtarmışlardı nasıl olsa...

Nasıl bir kurtarma mı?

Kurtarıcılar geldiklerinde, Türkiye'de para birimi olarak "kuruş" vardı. En küçük para birimi lira değildi, kuruştu. "Görevimiz bitti, memleket kurtuldu çünkü" dediklerinde, kuruş çoktan iktisat tarihinin derinlikle-

rine gömülmüştü. 1989 sonbaharında, yani "kurtarmadan" dokuz yıl sonra, piyasada en küçük para birimi 50 liraydı. (Onlar geldiklerinde, 50 lira günlük yaşamda büyük satın alma gücü olan bir paraydı)

Memleketi kurtarmak için hamle yaptıkları gün dolar 70 liraydı. "Kurtardık, işimiz bitti" dedikleri gün dolar, 2300 liraya tırmanmıştı. Ülkenin dış borcu da 50 milyar dolara yükselmişti...

Açlık ve sefalet kent sokaklarını kadın pazarına döndürmüştü. Gazeteler, geçim sıkıntısından çocuklarını sokağa atan annelerin öykülerini anlatıyordu.

Paşaların "memleketi kurtarmak için öne fırladıkları gün", elindeki parayla bir apartman dairesi alabilenler, "kurtuldu işimiz bitti" dedikleri tarihte, aynı parayla paşalar çağının yarattığı süper lüks mağazadan, bir takım elbise alabiliyorlardı (Tabii, kıravat, gömlek, ayakkabıya yetmesi olanaksızdı).

İnsan manzaraları açısından da "kurtarma" operasyonunun meyveleri oldukça ilginçti. Doğu'da, "terörle mücadele" tertibinden, insanlara pislik yediriliyor, kuş avlanır gibi yere indirilenlerin cesedi yakılıyor, "dokuz eşkiya ölü ele geçirildi" diye radyo ve televizyonda ölüm bilançoları anons ediliyordu. Sonra bu insanların, olaylarla ilgisi ilintisi bulunmayan masum köylüler oldukları, iktidarın milletvekilleri tarafından bile gizlenemiyordu...

Her neyse, biz "kurtarmanın" genel bilançosuna bakalım. (ANAP iktidarı da 12 Eylül kurtarıcılarının devamı olduğu için) 1989 yılının sonbaharında, 12 Eylül 1989'dan kalma genel manzara şöyleydi:

240 bin kişi yurtdışına kaçmak zorunda kaldı. 12 Eylül'den 1980 sonbaharına kadar 650 bin kişi gözaltına alındı. 1 milyon 683 bin kişi fişlendi. Toplam 210 bin dava açıldı. 48 kişi ipe çekilerek idam edildi. (1989 yılı sonbaharında onaylanmak üzere 244 idam dosyası Meclis'te bekliyordu) 371 bin kişinin yurtdışına çıkışı yasaklandı. 14 bin kişi yurttaşlıktan çıkarıldı. 9 bin 400 kişi işten atıldı. 177 kişinin işkenceyle öldürülmesi gerekçesiyle soruşturma açıldı. 3 gazetenin yayın yaşamına nokta konurken 8 gazete toplam 195 gün kapalı tutuldu. Dokuz yıl içinde 2 bin basın davası görüldü. Bu davalarda 3 bin gazeteci, yazar yargılandı. 23 bin 667 dernek çalışmaktan alıkondu...

□

Kenan Paşa, 1989 yılı sonbaharına doğru artık görevden ayrılacağı için, "veda" ziyaret ve kabullerine başladı. Kabul edilenlerden biri de Hürriyet Gazetesi'nin Genel Yönetmeni Çetin Emeç'ti. Emeç kabulü sırasında dinlediklerini uzun uzun yazdı. Sonra, yazısını noktaladı:

"Eli öpülesi Paşa..." ■

SÖZÜM SANADIR

Kenan Paşa...

Kenan Evren'i çocukluğuma benzetirdim. Her şey "ya iyiydi ya da kötü", "ya beyazdı ya da siyah", "ya bizdendi ya da onlardan". Biz "iyiydik, beyazdık, bizdendik". Onlarsa "kötüydü, siyahtı, onlardandı".

12 Eylül'den sonra ülke böyle ikiye bölünmüştü. Tuhaftır, kimse de "ülke bölünüyordu, ülke parçalanıyordu" diye diye ülkeyi kurtaranların gerçekte ülkeyi böyle ikiye böldüğüne pek de dikkat etmemişti.

Ülke çocukluğumun filmlerinde olduğu gibi ikiye bölünmüştü: Bizimkiler ve onlar. Bizimkiler Amerikalı askerlerdi, onlar Kızılderililer.

Filmin sonunda Amerikalı askerler yetişir, çoluk çocuğu kesip biçen Kızılderililer'i yenerler, biz de karanlık salonda alkış tutardık.

12 Eylül'den sonra, film tersinden oynuyor gibiydi, biz Kızılderiliydik.

Kendi ordumuz gelip de ülkeyi bizden mi kurtarmıştı? Biz? Sahiden bütün bu söylenenleri "biz" mi yapmıştık? Ülkeyi bölüyor muyduk, parçalıyor muyduk? Terörü, anarşiyi biz mi yaratmıştık? Moskova'dan gizli emirler alıp da bunca hainliği yapıp ellerimizi mi oğuşturuyorduk?

Savcıların iddianameleri doğru muydu? Kenan Paşa da televizyonda bunları söyleyip gezdiğine göre herhalde doğru olmalıydı. Yeni anayasanın tanıtma gezileriydi bunlar. "Neden bu anayasa?" Kenan Paşa bunu açıklıyordu.

Ne hainliğimiz kalıyordu, ne vatan düşmanlığımız.

Biz Kızılderiliydik. Direğe bağlanmıştık.

Her şey çocukluk oyunlarımıza benziyordu. Belki de bir oyundu bu.

Koşulları oluşunca -ya da oluşturulup- oynanan bir oyun.

Bize de Kızılderili olmak düşüyordu.

□

Ama, o gürültü patırtı arasında asılanlar için oyun olmadı.

Yıllarca hapis yatanlar için de. Şimdi bile hapiste olanlar için de.

İşlerinden güçlerinden olanlar için de. Yerlerinden yurtlarından olanlar için de.

Sesleri çıkmadan ekmekleri küçülenler için de.

Onlar için hiç de oyun olmadı bütün bunlar.

Kenan Paşa başlarında beş general Cumhuriyet Bayramı kutlamalarını kabul ederken Beethoven'in 5. senfonisi çalardı. Kader senfonisi. Ne görkemli bir tören olurdu. Televizyondan izlerdik. Hapisane koğuşunun televizyonunda.

O televizyona kimlerin çıktığına bakardım. İşveren temsilcilerine. Ticaret odası başkanlarına. Politikanın izin verilmiş yeni insanlarına.

Her şey cetvelle çizilmiş gibiydi. Düzgün, bir örnek, zaptü rapt içinde.

Onlar "iyiydi, beyazdı, bizdendi". Bizse "kötüydük, siyahtık, onlardan"dık.

Ortalık suskundu. İnsanlar "iyi, beyaz, bizden" olduklarını kanıtlamanın telaşı içinde oradan oraya koşuyordu.

Oyun öyle oynanır da ondan.

□

Askeri darbeden demokrasiye geçmek kolay olmuyor. Koşulların değişmesi gerekiyor, insanların da. Dış görüntünün epeyce, iç görüntünün de "yeteri kadar".

Kenan Paşa da demokrasiye inanıyor. Şu M.Ç. olayı da olmasa iyiydi ya. Demokrasiye inanıp işkenceye inanmamak. Çağdaş uygarlığa inanıp, türbanlılara bakmamak. Siyah-beyaz netliğiyle uyuşmuyor ama demokraside biraz ton ayrımları da olmalı değil mi?

Kenan Paşa'yla Turgut Özal birbirine epeyce zıt düştüler. 12 Eylül'ün Cumhurbaşkanıyla Başbakanı. Hedef aynıydı da arasıra sırt dönüp yürüdüler.

Yeni yüzbin liralıklar basılırsa, bir yüzüne Kenan Paşa'nın filigranı basılmalı, bir yüzüne Turgut Özal'ın. Hem birlikleri simgelenir, hem zıtlıkları.

Yüzbin lira da değerli paradır. Dolara konvertibl. ■

 Reha İsvan

Cehenneme kadar yolun var Pinochet!

Cunta liderlerine, diktatörlere, askeri müdahale ile demokrasi yıkıcılarının tümünü cehenneme uğurlamak en uygun yol...

Uzunca bir ayrılıktan sonra, fırlayıp başına koştum yazı makinamın, PİNOCHET'yi "uğurlamak için.."

Yok canım, uğurlamak da ne demek uğursuzu... Yazıya başlık koymada zorlanıyorum.. "Uğurlar olsun" olmaz, dediğim gibi.. "Hoşça kal" -hoşça mı kalsın? Bu hiç hoş bir şey olmaz insanlık adına.. "Güle güle Pinochet" -insanların anasını ağlatmış böyle bir alçağın gülmesi dilenir mi hiç?

Tüm hoşgörümü, benliğimde barışcıl, sevecen, insancıl ne varsa, imdada çağırıyorum.. "Görüşmek üzere.." Diyemezsin! Belki başka bir anlamda.. Ama askeri diktatörlerden öç almak neye yarar? Onlar zaten insanlık açısından rezil olmadılar mı? Câniyane girişimleri, aşağılık yöntemleri, hukuk ve adalete ilkel yaklaşımlarıyla, zırva sanat anlayışlarıyla, kültüre bilime komik yaklaşımlarıyla aşağılanmadılar mı? Hiçbir kirlerine bulaşmamalı... Öç alınacak halleri mi kalmış zaten!

Buldum! "Cehenneme kadar yolun var..."

Evet, Pinochet'lerin tuttukları yolun böylesi bir sonu olduğu kuşkusuz. İnsanın yaşam bilinci, yaşam felsefesi ne olursa olsun, cehennem kavramını içerir... içermez mi? Cunta liderlerine, diktatörlere, askeri müdahale ile demokrasi yıkıcılarının tümüne, "Cehenneme kadar yolun var" demek, en uygun bir yol veriş!

Pazar günü, kendime bir günlük bir tatil düşlemiştim. Elimde gazete, TV'de ilgi ve beğeniyle izlediğim Pazar Konseri'ne hazırlanıyordum usumdan...

Sayın Nilgün Cerrahoğlu'nun mesleğinin tüm inceliklerini, başarısını yansıtan röportajı aklımı çeldi. Brahms'ın, merhum usta Karajan'ın yönettiği birinci keman konçertosunu feda.. Hayır feda edemedim, dinliyorum bir yandan, ama Pinochet'leri büyük bir hazla cehenneme yolcu ederek...

"Cehenneme kadar yolunuz var.. Cehenneme kadar yolunuz var.."

Çağrışım? Neyi çağrıştırıyor Pinochet'nin dedikleri, böylesi acıyla, hüzünle?

Pinochet'lerin ve onların getirdiklerinin tektip sözcükleri, deyimleri mi var aynı kaynaktan çoğaltılan? Çoğaltılıp ellerine tutuşturulan, onlara belletilen? Haydı aslanım deyip arkalarını sıvazlayan kim bunların?

Pinochet diyor ki:

"(..) her şeyden önce siyasi kaosu sona erdirdim. Sosyal kaosa son verdim.." Ünlü "Z" filmini izlerken de, Yunan generallerinin ağzından böylesi sözcükleri duyduğumda aynı duygulara kapılmıştım! Bir belleten mi var bu hainlere bu sözleri? Sürdürüyor Pinochet:

"(..) Ülkenin ekonomik durumunu düzelttim. Dış borçları ödemeye çalıştım. Ülkedeki yaşam düzeyi yükseldi. Kitlelerin konut şartlarını iyileştirdim. Daha ne istiyorsunuz? (..) devlet yönetiminde, ülkenin bölgelere ayrılması.."

Ah Brahms Brahms, Pinochet'lerle uzantıları, yandaşları, bırakmazlar senin gerçek müziğini, gerçek bir barış ortamında, tadına varabilecek koşullarda dinleyelim! Brahms, kusura bakma sürdürmek zorundayım, anla ne olur! Brahms seni seviyorum, iyi ki sen de varsın.. Neresindeydik? Ah lâfımı şaşırttın Brahms.. Evet, diyordu ki Pinochet:

"(..) devlet yönetiminde, ülkenin bölgelere ayrılması, yönetimde bürokrasinin azaltılması gibi.."

Kim öğretiyor bunlara bunları sahiden?

"(..) Ülke ekonomisinin ulaştığı istikrar; başarımızın uluslararası bir tanım kazanmasını sağladı."

İtibar kazanmaktan mı dem vuruyor o da? Affedersin affedersin Brahms, ölümsüz Karajan sen lütfen devam et!

Evet, "istikrar" ve "itibar"da kalmıştık!

Brahms sustu, Gençlik Forumu'nda gençler konuşacak.. Gençler ne zaman konuşabilecekler gerçekten? Zindanların karanlıklarında işkenceyle boğulmaya çalışılan sesleri ne zaman coşkuyla yükselecek gençlerimizin?

Cehenneme kadar yolunuz var gidi Pinochetler sizi...

Allah allah, gider ayak Allah mı söyletiyor ne?! Diyor ki Pinochet, Cerrahoğlu'nun referandum gecesi "bir darbe hazırlığı girişiminde bulunduğu" söylentilerini anımsatması üzerine:

"Saldırgan bir harekete ya da silahlı bir harekete hazırlanıyor olsaydım, böyle sivil giyinir miydim? Böyle bir niyetim olsaydı üzerimde askeri giysilerim olmuş olurdu."

Ülkemizde olsa tutuklarlardı keratayı, orduyu küçük düşürmekten!

Tabi, Pinochet'nin Avrupa Topluluğu'na kabul edilip edilmemek gibi bir sorunu yok, yummuş gözünü, sürdürüyor sözünü:

"(..) insan hakları kızılların, komünistlerin şimdiye dek icat ettikleri en güzel propaganda oldu.(..) Komünistler, aptal demokratları, insan haklarıyla bir günah işlendiği masalına inandırdılar. Oysa insan haklarına saygı göstermeyen asıl onlar, komünistler."

Cerrahoğlu diyor ki, "(..) rejimin belli başlı iktidar noktalarını 'sıkı sıkı bağlayıp' öyle çekilmeyi planladığımız anlatılıyor. Söyleviniz demokrasiye geçiş açısından bir tehdit olarak değerlendirildi. (..) Sınıf mücadelesine yol açacak gelişmeler karşısında açıkça askeri müdahaleyi savundunuz.." Yanıt:

"Bakın iş sınıf mücadelesine dönüşürse, hukuk devleti biter. Onu söyleyeyim. Bu, orduyu müdahaleye teşvik etmekle eş anlama gelir."

Sivil yönetimin ordu karşısındaki konumu konusundaki düşünceleri de ilginç Pinochet'nin:

"Benim askeri görevim aynen olduğu gibi devam eder. O (seçilecek sivil başkan) askeri güçlere karışamaz. Askerlere doğrudan doğruya hükmeden tek güç benim."

"Korunan, sınırlı bir demokrasi" işin özeti..

Bunalıyorum, "Pazar Konseri" bitti, Brahms'ın gücüyle güçlenemiyorum da ondan mı?

Yok yok, Pinochet'lerin sesi soluğu tümden kesilene dek, tek bir pazar bile dinlenceye hakkımız olamaz... Hele tüm Pinochet'leri yolcu edelim bir...

Cehenneme kadar yolun var Pinochet.. Cehenneme kadar yolun var! ■

▶ *Uygun yol veriş! Cunta liderlerine, diktatörlere, askeri müdahale ile demokrasi yıkıcılarının tümüne, "cehenneme kadar yolun var"!*

YÜZDE YİRMİ-YÜZDE SEKSEN HANGİSİ DAHA BÜYÜK?

Öyle bir durum ki, "herkese" 12 Eylül'e muhalif ve demokrasiden yana olma imkânı, 12 Eylül'e de muhalefetsiz olma şansını bahşediyor!

Kenan Evren Cumhurbaşkanlığı'ndan ayrılıyor. Bunun normalde önemli bir siyasal değişim olması gerekirken Evren'in ayrılışı Türkiye'nin sosyal ve siyasal yaşamında hiçbir değişikliğin **doğrudan** sonucu olamıyor. Her gün yüzlercesine tanık olduğumuz malülen, res'en, yaş haddinden emekli memurlardan hiçbir farkı yok Evren'in gidişinin. Halbuki o, Türkiye'nin siyasi ve sosyal yaşamında köklü değişimler yaratmış, her şeyin altından girip üstünden çıkmış bir askeri faşist girişimin lideri ve giderek simgesi durumunda değil midir? Herhalde General Pinochet de böyledir, fakat onun gidişi, nerden bakarsanız bakınız, Şili tarihinin karanlık bir döneminin geride kalmasıyla özdeş seyretmektedir. Halbuki Evren zati eşyalarını toplayıp gitmektedir ama onun adıyla zikrettiğimiz rejim tek bir temel çivisi dahi oynamadan kalmaktadır.

Bunun böyle olmasının, üstünde önemle durmaya değer muhtelif nedenleri olmalıdır. 12 Eylül çıplak bir zorbalıktan ibaret kalmamıştır; hatta belki toplumdan yeterli bir direnç görmediğinden ötürü özünde mevcut zorbalığı gerçek hacmiyle açığa vurmamıştır. Öyleyse tam da bu durumun doğal sonucu olarak 12 Eylül, Türkiye'nin sosyal yaşamında derin tahribatlar yaratan eylemini kesintisiz sürdürebilmiş, bir yandan devletin tarzını kendi geleneğine malederken öbür yandan ve çok daha sistemli olarak toplumsal hafızanın arka planına yerleşmeye çalışmıştır. On yıl boyunca kendi geleneğini rahatça konuşlandırma olanağı bulan bir siyasal zorbalığın simgesel isimlere bağlanmasına da gerek kalmamıştır.

Halbuki aynı süreç çağdaş sosyolojinin hemen her yerde aynı sonucu veren genel doğrularına uygun bir tarzda gelişebilseydi, yaşadığımız ve herkesin açıklamakta bir parça zorluk çektiği, belki bundan ötürü biraz da "akıl ve izan dışı" bulduğu bugünkü duruma gelinmeyecek, Evren'in gidişi Türkiye'de demokratikleşme sürecinde bir nitel değişimle örtüşecekti. Öyle olmuyor; 12 Eylül rejiminin temel simgesi rejim tarafından bir "çıkartma" gibi alınıp Muğla'da bir köşkün duvarına yapıştırılıyor; ama örneğin, zaten kuşa çevrilmiş bir grev hakkını "lades kemiğine" dönüştürmek gene de mümkün olabiliyor. Rejimin simgesi, arkasından bir gün bir "celp" çıkıp gelmeyeceğinin inancı ve her cuntacıya nasip olmayan bir güvenle çekiliyor.

Demokratikleşme açısından anlamlı bir momenti anlamsız bir emeklilik haline getiren, olayın ANAP elinde gerçekleşiyor olmasıdır. ANAP'ın gücü aldığı oy veya milletvekili aritmetiği değil, onun ne olup olmadığıdır. ANAP'ın temsili gücü bulunmamaktadır veya bu olsa olsa yüzde on'lar dolayındadır; ama o gücünü "temsil ettiği" her ne ise ondan almaktadır. Süreç elbette ANAP'ın elinde gerçekleşecek, o dilediğini cumhurreisi, dilediğini başbakan atayacaktır. Evren'in reis, Ulusu'nun başbakan, Özal'ın ekonomiye patron atandığı koşulların temel çivilerinden hangisi, ne zaman ve kim tarafından değiştirilmiştir ki ANAP'ın gücüne, 12 Eylül'ün açtığı platformdan bambaşka bir platform demek olan parlamenter platformdan bakalım ve onun gücünü "oy oranı", "temsil oranı" vb. ölçülere bağlayalım?

ANAP'ın "köpeksiz köydeki değneksiz" hareketi en çok da SHP ve DYP tarafından yadırganıyor. Bu "muhalefet" partilerine göre, oy oranı yüzde ona düşmüş bir partinin izlediği deligöz politika, Türkiye'nin realitesini görmezden gelmek oluyor. Evet, ANAP da onlar gibi temsili kökeni bulunan bir parti olsaydı böyle düşünmek mümkün olurdu. Ne ki ANAP böyle bir kökenden gelmiyor, Türkiye'nin dokuz yıl öncesinden başlayıp gelen özgün bir realiteyi temsil ediyor ve temsiline uygun bir yol izliyor. SHP ve DYP, kendilerini ve işlevlerini ANAP'la aynı platformun partileriymiş gibi kavramakta ısrar ettiklerinden ötürü yüzde onluk küçük ANAP'ın büyük gücünü "cüret" sayıp yadırgıyorlar. ANAP'ın "aykırı" tavrını demokrasiye ve seçmen tabanına **göre** yargılamakla ANAP'ı demokrasiye, öyleyse aynı zamanda Türkiye'nin geleceğine yakıştırıyorlar. Demokratikleşmemizde ANAP'ın da, yerine getirmekten kaçındığı bir rolü olabileceğini düşünüyorlar. ANAP'ı ANAP olduğu için değil, bu rolünü yerine getirmekten anlaşılmaz bir inatla kaçındığı için eleştiriyorlar. (Sol'da da bu yanılgıyı paylaşanlara rastlanıyor)

ANAP'ın ANAP olarak kalacağı platformlarda demokratik kriterlerin olmayacağı besbellidir. Şimdiki parlamento bunun DYP ve SHP tarafından da çoktan anlaşılmış olmasını gerektiren açık delildir. Bu iki muhalefet partisinin % 55'i aşan **temsil** gücünün hiçbir kıymet ifade etmediği, Evren'in gidişini 12 Eylül'ün tasfiyesine dönüştürmeye yetmediği anlaşılmıştır. Zaten bu "muhalefet" açısıyla başka bir sonuç elde etmek mümkün olmazdı. Bu parlamento, 12 Eylül'ün, kendi temsilini ANAP aracılığıyla içine yerleştirdiği, siyasetin tek meşruiyet alanı ilan edip meşruiyeti olan siyasal güçlerle orada birleştiği, böylelikle muhalefeti, kendi meşruiyetini ancak 12 Eylül'ün meşruiyetiyle birlikte mütalaa etmek zorunda bıraktığı, neresinden bakılırsa bakılsın her daim 12 Eylül profili veren bir platform olmaktan öteye geçmemiştir ve geçemeyecektir.

Bu, anlaşılması için 1989 Kasımı'nı beklemeyi gerektirmeyen, adım adım ve "herkesin" bir parça katkısıyla oluşmuş, 12 Eylül'le demokrasinin "sentezini"(!) çıkarmaya çalışmanın baştan belli sonucudur. Öyle bir durumdur ki, "herkese" 12 Eylül'e muhalif ve demokrasiden yana olma imkânı, 12 Eylül'e de muhalefetsiz olma şansını bahşetmiştir!

Bu konumda olmak iktidar nimetlerinden yararlanması sınırlandırıldığı için "hırsız var!" diye bağıran muhtelif sağ kesimler açısından anlaşılmaz değildir. Esasen 12 Eylül'ün ANAP'la devam eden tarzının işini kolaylaştıranlar da bu konumdakiler olmamışlardır. ANAP kendine askerlerin verdiği misyonu hâlâ ve karşısında % 80 gibi şaşırtıcı bir oy bloku varken de sürdürebiliyorsa, bu **gerçek muhalefet** güçlerinin, daha çok da SHP'nin, kendini gerçek muhalefet platformuna yerleştirememiş olmasından dolayıdır. Gerçek muhalefet platformu ise, % 80 oy bloku her kimse ve neredeyse, işte orasıdır. Parlamento içinde ANAP'ın yüzde yirmisiyle toplansa, çarpılıp bölünse ve de çıkarılsa hep aynı sonucu, ANAP'ın hakimiyetini veren yüzde seksen, gerçek muhalefet platformunda ANAP'ın da, 12 Eylül'ün de tozunu atmak için fazladır. SHP'nin başından beri izlediği doğrultu, işte bu gerçek muhalefet platformunu felce uğratmaktadır. Temsil etmekle mükellef bulunduğu toplumsal sıkleti ANAP'ın ağırlıklar hanesine taşıyan SHP bu kendi aczini, "ANAP'ın arkasında millet yok" derken daha bir göze batırmaktadır.

12 Eylül, Evren'den sonra da duruyor ama kendi eliyle kurduğu bir platformda oluyor bu. Toplumun muhalefetinin bu platforma akseden suretinden ötürü, 12 Eylül asıl tarz olarak kalırken her somut olayda tasfiye edilen toplumsal muhalefet oluyor. Halbuki bir de **öteki taraf**, 12 Eylül'ün gerçekten tasfiye edildiği, ANAP'ın marjinal bir kalıntı haline geldiği taraf var.

Sonuç olarak bir siyasi muhalefet, halk tarafından ANAP'sızlaştırılmış bulunan ve yerçekimi yasasının işlediği bu alanda yürütülmedikçe "yüzde yirmi büyüktür yüzde seksen" garabeti sürecektir. ■

▲ **Demirel artı İnönü.** *Yüzde 80'lik bir oy blokları var ama kendilerini gerçek muhalefet platformuna yerleştiremiyorlar.* ▼

MACARİSTAN'DA KOMÜNİST PARTİ KURULUYOR!

Macaristan örneği pek bilinen bir gerçeği daha kanıtlıyor: Komünistlikle sosyal demokratlığın ortası yok.

International Herald Tribune gazetesinin 13 Ekim 1989 tarihli sayısında yer alan bir habere göre "katı" düşünceli bir kısım komünist, "Janoş Kadar Topluluğu" adı altında bir komünist partisi kuruyorlarmış. Yeni partinin lideri, Macaristan Sosyalist İşçi Partisi'nin (MSİP) yegâne meşru mirasçısının kendileri olduğunu ileri sürmüş, MSİP'yi ihanetle suçlamış ve "50 bin kayıtlı üye adına" konuştuğunu söylemiş.

Sanırım bu kısacık haber Macaristan'ın nereden gelip nereye gittiğini pek veciz bir şekilde ifade ediyor. "50 bin kayıtlı üye"den kasıt MSİP içindeki komünistler olsa gerek. 40 yılı aşkın sosyalist uygulamadan sonra on buçuk milyonluk bir ülkede topu topu 50 bin komünist çıkıyor! Yani kabaca bir hesapla her yetişkin 150 kişiden sadece bir kişi komünist. **"50 bin sadece kayıtlı üyelerin sayısı, bir de parti üyesi olmayan ama kendini komünist sayan insanlar olabilir"** türünden gerekçeler, partinin iktidarda olduğu rejimlerde bana inandırıcı gelmiyor.

Peki, ne oldu da böyle oldu?

Bu kısa yazıda Macaristan'ın nasıl bir evrimden geçtiğini incelemek mümkün değil. Ama son olup bitenler üzerine bazı çıkarsamalar yapılabilir.

MSİP'nin 1987 sonunda kayıtlı üye sayısı yaklaşık 900 bin. İki yıl sonra bu üyelerin sadece 50 bini komünist kimliğini koruyor. Yani her 18 üyeden 17'si iki yılda komünistlikten vazgeçmiş. Bu kadarcık bir sürede bu kadar çok insanın kimlik değişikliğine uğraması pek inandırıcı değil. Gerçi dünya ölçeğinde tartışılan "yeni düşünce"den, onu istediğince yorumlayıp etkilenenler az değil. Ama gözüküyor, "yeni düşünce"den en aşırı ideolojik uçta ilham alanlardan birisi MSİP olmuş. MSİP'nin pek çok üyesi "dogmatizmde" daha fazla ısrar etmenin faydası kalmadığını görüp süratle sosyal demokratlaşmışlar.

Bu olguda, son yıllarda sosyalist ülkelerdeki komünistler arasında bir hayli yaygınlaştığını sandığım bir tür "aşağılık kompleksi"nin adeta tayin edici rolü var: **"Sosyal demokratlar başarılı oldu, biz beceremedik!"** Sözünü ettiğim kompleks sanırım bu "duygu"dan kaynaklanıyor. Ve bu duygu bir süre sonunda "gerçeğin kesin yargısı" haline gelince de çare komünistlikten vazgeçip sosyal demokratlaşmada bulunuyor.

Böyle düşünenler yüzeyden bakınca haklı imişler gibi gözüküyor. Gerçekten de Avrupa'nın batısındaki, özellikle kuzeyindeki ülkelerin "refah" seviyesi ile kıyaslandıklarında Avrupa'nın doğusundaki ülkeler oldukça "mütevazi" kalıyorlar. Ama böyle olması, "Batı"daki "başarı"nın sosyal demokratların aktifine kaydedilmesini hiç mi hiç gerektirmiyor. "Batı"nın, yani emperyalist metropollerin damgasını vurduğu gelişkin kapitalist ülkelerin, "gelişkin" olmalarının çok daha belirleyici başka nedenleri var. Doğu'nun, yani sosyalist ülkelerin yaşamakta olduğu bunalımın nedenlerini ise, sosyalizmin kendisinde değil de mevcut uygulamalarda aramak herhalde daha akıllıca olur.

Örneğin, nasıl oldu da milyona yakın yetişkin Macar komünisti -çünkü komsomolları saymıyoruz- birkaç yıl içinde dünya görüşünü radikal bir şekilde değiştirebildi?

Ben insanların "gerçeği" görmeye başlasalar dahi, gömlek değiştirircesine düşünce değiştirebileceklerini inandırıcı bulmuyorum. O zaman da Macar komünistlerinin çoğunluğunun zaten hiçbir zaman komünist olmamış olmaları bence daha büyük ihtimal. Oysa görünüşte pek çok şey yapılmış. Sosyalizmin ne olduğu, meziyetleri daha ilkokuldan başlanarak herkese öğretiliyor, Parti içinde eğitim yapılıyor. Parti'nin okulları var, akademileri var vs.. Ama bütün bunlar pek fayda etmemiş. Neden? Bence nedeni, en azından nedenlerden başta geleni açık: Eğitim kapsamında söylenenlerin hayata geçirilmesinde çok eksikli kalınmış, bir başka deyişle sosyalist demokrasi -ya da onun bir varyantı olan halk demokrasisi- o toplumda geçerli kılınamamış. Yani insanların masa başında değil de hayatın içinde komünistleşmelerinin sistematiği becerilememiş. Bunun, Macaristan'ın, başlangıçta sanayii fazla gelişmemiş bir tarım ülkesi olmasından tutun da, tesadüfen "Doğu" coğrafyasında yer almasına değin bir seri objektif nedenleri var. Ama böyle olması, Macaristan'da kapitalizmin restorasyonunu hazırlayan şartların oluşmasında "hakiki" Macar komünistlerinin günahsız oldukları anlamına gelmez.

Evet, "kapitalizmin restorasyonu"! Macaristan'da olmaktan olan budur; burası hiçbir illüzyona yer vermeyecek kadar açık. Çünkü MSİP'den türeyen Macaristan Sosyalist Partisi üretim araçlarının özel mülkiyete devredilmesini, tümüyle pazar ekonomisinin geçerli kılınmasını ve "Batı" tipi bir demokrasiyi öngörüyor. Böyle yaparken de örneğin **"ülkemizde sosyalizm ön şartları olgunlaşmamıştı, onun için başarılı olunamadı; şimdi kapitalizme geri dönüp, sosyalizm için şartların olgunlaşmasına hizmet edeceğiz"** vb. herhangi bir gerekçe getirmiyor. Yani Macar komünistleri sosyal demokratlaşırlarken, "Batı"da hâlâ daha sosyalizmin hiç olmazsa ütopyasını koruyan kimi sosyal demokratların bir hayli sağına düşüyorlar. Bu, sosyalizme, kapitalizmin demokratik gelişmesi yolundan varılacağını öngören, bunu komünistlerle sosyal demokratların birbirlerine yaklaşarak birleşmelerine ve sürecin başını çekmelerine bağlayan kimi "ortodoks" Marksistlerin kulağına küpe olsa gerek. Macaristan örneği pek bilinen bir gerçeği bir kere daha kanıtlıyor: Komünistlikle sosyal demokratlığın ortası yok. Onun için de sosyal demokratlarla birleşmenin tek yolu kalıyor; gerçekten sosyal demokratlaşmak. (Ya da aksi) Başta değindiğim gazete haberi de bunun ispatı.

Kurulmakta olan partinin "Janoş Kadar Topluluğu" adını alması ise -tepkiden de kaynaklansa- tam bir basiretsizlik örneği. Daha ilk adımda kitlelerden tecrit olmak için bundan daha yakışıksız bir isim sanırım bulunamazdı.

Ne ki benim hoşlanmadığım bu isim herhalde "Batı"yı bir hayli memnun eder. Halktan tecrit olmuş bir komünist partisinin bulunduğu, yani Batı standardına uygun kapitalist bir ülke. Bahse varım ki, yakın zamanların "kızıl komünist" Macaristan'ı pek Avrupai kodamanlarımızı hasetten çatlatarak Türkiye'den çok daha önce AT'ye kabul edilecektir. ■

Ahmet Kaçmaz

▼ **Adidas kuyruğu.** *Üretim araçları özel mülkiyete devredilip pazar ekonomisi geçerli olunca acaba kaç kişi Adidas alabilecek?*

Ogonyok Genel Yayın Yönetmeni Vitali Korotiç:

"KENDİMİZDEN DAHA AZ KORKMAYA BAŞLADIK"

▲ Vitali Korotiç. "Eğitim düzeyi bugünkü kadar artmış insanları artık köle gibi kullanamazsınız."

Değişime, ilerlemeye yol açacak gelişimler sadece sosyalist yoldan olacaktır.

Ogonyok dergisi Genel Yayın Yönetmeni Vitali Korotiç Ekim ayı içerisinde Ekin-Bilar'ın davetlisi olarak Türkiye'ye geldi, İstanbul ve Ankara'da çeşitli toplantılara konuşmacı olarak katıldı, görüşlerini anlattı, soruları cevapladı.

Aynı zamanda Halk Temsilcileri Kongresi üyesi olan Korotiç'ten Sovyetler Birliği'ndeki gelişmelerle ilgili çeşitli görüş ve düşünceleri dinlemek, bu süreçlere ilgi duyan özellikle sol ve sosyalist izleyiciler açısından ilginçti. **Ogonyok**'un son yıllarda tiraj patlaması yaparak adından sıkça söz edilen bir dergi olması ve Korotiç'in de Sovyetler Birliği'nde "en popüler adam"lar arasında yer alması da ilgiyi artırıyordu.

Vitali Korotiç İstanbul'da bulunduğu sırada **Görüş** Dergisi ile **Adımlar** Gazetesi'nin düzenlediği ve iki yayının temsilcileriyle konukların bulunduğu bir yemeğe katıldı. Yemek sırasındaki sohbette Korotiç, özellikle Stalin döneminin baskıları ve bunun güncel sonuçları üzerine vurgularda bulundu:

"Stalin'in kurduğu ilk toplama kamplarından birinde tabelada şöyle deniyordu: 'Biz demirden elle insanlığa mutluluğu getireceğiz!' Şimdi insanları mutluluğa demirden elle götürmenin imkânsızlığı kanıtlanmış bulunuyor. Komünistler haklı olduklarını güçle değil, kanıtlarıyla göstermek zorundalar. Biz kapitalistlerin yine karşıtıyız. Konumlarımızda ise çok önemli bir değişiklik söz konusu. Savunduklarımızı güçle değil, argümanlarımızla kanıtlamaya çalışıyoruz. Stalin partiyi Haçlılar örgütü olarak görüyordu, halkının üzerine çıkan ve halkın kaderini elinde bulunduran bir Haçlılar örgütü. Bu görüşün bedelini biz ağır ödedik. Aşabilmek için çok uzun süre çalıştık ve bugünkü noktaya geldik. Demokrasi olmadan halka yararlı olacak bir sosyalist yapı kurmaya imkân yok. Kimse 'ben akıllıyım, halkım aptal. Bu aptal halka yol göstereceğim' diyemez. Halkın kabul etmediği bir yol kimseye lâzım değildir. Bu yüzden tartışma süreçleri çok daha temellendirilmelidir.

Korotiç sohbet sırasında genellikle gazetecilik çerçevesinde kalarak, teorik irdelemelere girmeden çeşitli konulara değindi. Bugün Sovyetler Birliği'ndeki gelişimin en önemli başarılarından birisinin "neyin yapıldığının, neyin yapılamadığının açık bir şekilde, rahatlıkla söylenebilmesi" olduğunu belirtti.

Yaşanan tüm olumsuzluklara rağmen sosyalizmin nasıl ayakta kalabildiği üzerine bir soruyu Korotiç şöyle cevapladı:

"Bence bu sosyalizmi kurma girişimidir. Üretim ilişkileri sosyalist. Mülkiyet biçimi de sosyalist. Köyde ise böyle değil. Köyde devlet feodalizme bayağı yakın bir şeyler kurdu. Biz bugün sosyalist değişimlerin, dönüşümlerin olmasını istiyoruz. ...Ekim Devrimi zamanlı mıydı? Bugün bunun tesadüf mü değil mi, gerekli mi değil mi olduğunu söylemek zor. Ama bir kere oldu. Tek bir parti tarafından gerçekleştirilen bir dönüşümdü. Ancak hatırlatmak isterim, ilk hükümetler çok partiliydi. Bu parti daha sonra NEP uygulamasına başladı. Ne ki devrimin yaratıcısı 1924'te öldükten sonra yerine gelen adam o demir yumruğu ile yeni bir düzen yaratmaya başladı. Ama ilkesel açıdan bakarsak, Ekim'de olan normal devirmeydi, korkunç sonuçları ise 20'lerin ortasında başlayan gelişmelerle ortaya çıktı. 20'lerin sonlarında Stalin kolektivizasyona, tutuklamalara, infazlara başladı, sonuçta başımıza gelenler geldi. Stalin'in komünistleri fiziksel olarak yok ettiğini söylemek mümkün. Brejnev ise sistemi içinden çökertti, içinden kemirdi. Biz şimdi bu sistemi arıtmaya çalışıyoruz. Kanımca değişime, ilerlemeye yol açacak gelişimler sadece sosyalist yoldan olacaktır. Yapmak istediğimiz şey, insanların korkmayacağı bir sosyalizm kurmaktır. Şimdiye kadar sosyalizmi 'başın üzerinde sürekli bir sopa tutmak' olarak algıladık. Kim bu yaşamdan hoşnutsuz görünürse sopa kafasına iniyordu. Bakalım gelecek ne gösterecek? Her şeyden önce halkın kabul ettiği bir şey olacak. Bugün ülkemizde dönüşüm süreçlerine 20 milyon parti üyesi katılıyor. Bunlar çok farklı insanlar, yine de bu farklı insanları birleştiren ortak, büyük bir düşünce var. Pek çok şey yapmayı başardık. Ülkemizde ve dünyada çok önemli dönüşümler yapmayı başardık. Biz kafamızdaki bilgelik tacını çıkartıp, herkese birlikte düşünelim diyoruz. Kendimizden daha az korkmaya başladık. Soyut resmin, rock'un bizi parçalamasından korkmuyoruz! Sosyalizm bunu kaldırabilir. Önemli olan gelişmekte olan süreçleri kontrol edebilmemiz, bu süreçlere katılmamız. Şunu eklemeliyim. Antidemokratik yollardan sonuca ulaşmak artık mümkün değil. İstesek bile mümkün değil. Örneğin insanlar üretmeyi durduruyorlar, büyüme oranı istediğinizin altında kalıyor. Bir başka çelişkili durum, insanlarımızın yüzde 90'ının eğitim görmüş olması ile ortaya çıkıyor. Stalin insanların okuma-yazma bilmediği, radyo, TV ve eğitimin olmadığı koşullarda işe başladı. Bu koşullarda her şeyi yapmak mümkündür. Ama eğitim düzeyi bugünkü kadar artmış insanları artık köle gibi kullanamazsınız. İşte Gorbaçov şimdi böyle yeni bir düzeyden işe başlıyor."

Tüm olumsuzluklara rağmen sistemin içinde kendini koruyacak bir potansiyelin varolduğunu, bunun sistemin Gorbaçov'u yukarı çıkarmasından da anlaşıldığını belirten Korotiç, demokrasinin olmadığı bir yerde yasallığın da olamayacağını söyledi. **(Soru üzerine)** Yenilenme için ilk adımların Andropov zamanında başladığını, Gorbaçov'la birlikte uygulamaya geçildiğini, gerek Andropov'un, gerekse Gorbaçov'un seçiminde, partinin kendi dinamizminin bu sonuçları yarattığını kaydetti.

(Soru üzerine) Korotiç Sovyetler Birliği'nde "Gorbaçov reformları" olarak adlandırılan girişimlerin geniş kitle desteğine sahip olduğunu ve Gorbaçov'un -sübjektif faktörü kendisi oluştursaydı- tek başına hiçbir şey yapamayacağını söyledi. Değişimler bu kadar önemli ve güçlü olduğu için, bunlara karşı direncin de çok güçlü olduğunu, aparatı kırmak gerektiğini ve Gorbaçov'un iradi olarak kalkışmış olsaydı bunu başaramayacağını kaydetti. Mevcut durumda, "kimse ateş etmiyor. Ama yaralılar var, ölüler var, kaçaklar var. Gerçek bir savaş sürüyor" dedi.

Troçki'nin neden rehabilite edilmediğine ilişkin bir soru üzerine Korotiç şunları söyledi: "Troçki'yi yargılamadılar, onu haydutça öldürdüler. Troçki'nin hesabını Stalin'den sormak gerekir. Rehabilite edilenler mahkeme tarafından hüküm giyip, idam edilenlerdi. Bu hükümler iptal edildi. Ancak ben hâlâ infaz edilmiş bir idamın nasıl iptal edilebileceğini anlayamıyorum. Şimdi Troçki'nin birçok eseri halka açıldı, kütüphanelerde okunabiliyor ve basılıyor. Örneğin ben Troçki'nin Lenin hakkındaki hatıralarını bastım. Başka dergiler başka yayınlar yaptı. Bana sorarsanız Stalin ile Troçki arasında pek bir fark yoktu, ikisinin de gidecekleri yol aynıydı. Troçki devrimin en ünlü fikirlerinden birisidir. İnsancıl açıdan bakarsanız kendisine çok haksızca, çok adaletsizce davranıldı. Ama o da insanlara çok zalimce davranan biriydi." ■

Ayşe Sarı

SSCB'DE MİLLİYETLER SORUNU TARTIŞILIYOR

Milliyetler arasındaki ilişkilerde, geçmiş süreçlerin sonucunda beliren deformasyonların zaman yitirilmeden ortadan kaldırılması gereği SBKP Plenumu'nda vurgulandı.

Sovyetler Birliği'nde milliyetler ve etnik topluluklar arasındaki ilişkiler ve sorunlar SBKP Merkez Komitesi'nin Eylül sonunda yapılan plenumunda kapsamlı biçimde tartışıldı ve bugünkü koşullarda partinin milliyetler politikası ana çizgileriyle açıklandı.

Plenumda her şeyden önce self-determinasyon ilkesinin günümüz koşullarında nasıl anlaşılması ve uygulanması gerektiği irdelendi. Self-determinasyonun ayrılma hakkının kullanımı ile ilgili bir kereye mahsus bir hareket değil, ulusal onuru koruyan, dil ve kültürü geliştiren, siyasi bağımsızlığı pekiştiren ekonomik ve sosyal ilerlemeyi sağlayan karmaşık, çok yönlü bir süreç olarak algılanması gereği vurgulandı.

Milliyetler arasındaki ilişkilerde geçmiş süreçlerin sonucunda beliren deformasyonların daha fazla zaman yitirilmeden ortadan kaldırılması gereği vurgulanırken, sorunların nedenleri özetle şöyle sıralanıyordu:

▶ Tümüyle merkezileşmiş ve bir örnek yapılar gerektiren emirle yönetim anlayışı ulusal gelişmenin gereklerini giderek artan biçimde gözardı etmiş ve bu durum etkisini hayatın her alanında hissettirmiştir. Devletin çıkarlarını koruma adı altında cumhuriyetlerin bağımsızlıkları sınırlanmış, yetki ve egemenlikleri adeta formaliteye indirgenmiştir.

▶ Ulusal problemlerin ağırlaşmasında kitlelere yönelik baskı ve özellikle bazı halkların diğer cumhuriyet ve bölgelerde yerleşmeye zorlanmaları çok ciddi bir nedeni oluşturmuştur. Bu durumdan özellikle Kalmuklar, Çeçenler, İnguşlar, Kırım Tatarları, Mesket Türkleri, Almanlar, Koreliler, Yunanlılar ve Kürtler etkilenmiştir. İstisnasız bütün halklar kişi kültü yaşanan dönemde trajik kayıplara uğramıştır. Bu kanunsuzluğun sonuçları henüz tümüyle ortadan kaldırılmamıştır ve olumsuz etkisini duyurmaktadır.

▶ Bugün mevcut olan ağır sorunların çoğu sosyal ve ekolojik sonuçları hesaba katılmayan ekstansif endüstriyel ve ekonomik gelişmenin çelişkileriyle meydana çıkmıştır. Cumhuriyetler, bölgeler ve yörelerde uzunca bir süre endüstri potansiyelleri dengesiz bir gelişme politikasına hedef olmuştur.

▶ Bugün yaşanılan sorunlar sosyal süreçlerin tam olarak kavranamaması ile de yakından ilgilidir. Bir taraftan ulusların gelişmesi diğer taraftan birbiriyle yakınlaşması, aynı şekilde bir yandan bağımsız olma istekleri ve diğer yandan bütünleşmeyi derinleştirme ihtiyacı şeklinde beliren karmaşık nesnel durum ne yeterince incelenmiş ne de politikalar oluşturulurken gözönünde tutulmuştur.

▶ Ulusal bilincin gelişmesi kişinin kendi tarihine, kültürel geleneklerine ve değerlerine ilgi duymasını getirmiştir. Buna karşılık milliyetler sorununun bir defada, üstelik ilk ve son olarak çözümlendiğini iddia eden yaklaşımlarla bu ihtiyaçların tatmini engellenmiş, etnik farklılıklar ve manevi hayatın özgül özellikleri küçümsenmiştir.

▶ Son onyıllarda demografik, ekonomik ve sosyal süreçler bölgelerdeki yerli nüfus ve sonradan gelenler arasındaki oranı önemli biçimde değiştirmiş, bu da etnik kimliğin korunması konusunda korkular doğurmuştur, yörelerde istihdama ilişkin kaygıları getirmiştir.

Plenumda milliyetler meselesinde en önemli sorunun devletin çalışmasında olsun, sosyal ve ekonomik alanda olsun ulusal ve uluslararası değer ve çıkarların organik olarak birleşmesini sağlayacak, sonuç alıcı mekanizmaların yaratılması olduğu belirtildi; bu hedefin ekonomik, sosyal ve siyasi ilişkilerin yeniden yapılandırılması sürecinden ayrı düşünülemeyeceği, yalnızca Sovyet toplumunun demokratikleştirilmesi ve halkın sosyalist özyönetimi yoluyla yerine getirilebileceği vurgulandı. Bu doğrultuda milliyetler politikasının önde gelen unsurları şöyle sıralandı:

▶ Sovyet federasyonunu yetkinleştirmek, ona gerçek siyasi ve ekonomik muhteva kazandırmak,

▶ her tür etnik özerkliğe tanınan hak ve imkânları genişletmek,

▶ bütün halklara eşit haklar sağlamak ve her milliyetin özgül çıkarlarını tatmin etmek,

▶ etnik dillerin ve kültürlerin özgür gelişimi için gereken koşulları yaratmak,

▶ yurttaşların haklarının herhangi bir şekilde etnik nedenlerden dolayı zarar görmesini önleyici teminatları pekiştirmek,

▶ ulusal ilişkiler alanındaki tüm ideolojik, siyasi, araştırmacı ve eğitimle ilgili çalışmaları yenilemek,

▶ her halkın maddi ve manevi çıkarlarını gözönünde tutarak etnik ilişkilerde tarihi geleneklere ve ulusal kimliklere karşılıklı say-

▶ ***Azerbaycan'da Ermeni aleyhtarı gösteri.*** *Etnik farklılıklar ve manevi hayatın özgül özellikleri şimdiye kadar küçümsenmişti.*

gıyı güvence altına almak.

Bu politika doğrultusunda atılacak adımların başında Birlik ile tek tek cumhuriyetler arasındaki ve cumhuriyetlerin birbiriyle olan ilişkilerinin esaslı biçimde gözden geçirilmesi geliyor. Bu doğrultuda Birlik, federasyonun ortak görevlerini yerine getirecek yapı ve mekanizmalara sahip olurken, önceden olduğu gibi fiilen her konuda karar verici olma konumundan çıkarılıyor. Cumhuriyetlerin egemenliklerine gerçek bir öz kazandırıcı, siyasi bağımsızlıklarını pekiştirici önlemler öneriliyor. Ekonomik açıdan maliyet-muhasebesi ve kendini finansman yöntemi temelinde şekillendirmekte olan ilişkilerin bir bütün olarak Birlik'in ve tek tek cumhuriyetlerin, cumhuriyet, bölge ve yörelerde yaşamakta olan milliyet ve etnik grupların çıkarlarını en iyi şekilde uyumlaştırması isteniyor. Cumhuriyetler ve diğer birimlerin ekonomide ve işletmecilikte bağımsız karar ve yöntem tespiti teşvik ediliyor.

Sovyet Federasyonu'nda öngörülen değişiklikler konusunda SSCB'nin kuruluşuyla ilgili 1922 tarihli anlaşmanın yerini alacak yeni bir Birlik Anlaşması'nın hazırlanması ve imzalanması öneriliyor. SSCB Anayasası'nın organik bir parçası olacak böyle bir yeni deklarasyonun Sovyet federalizminin yenilenmesi yönündeki önlemleri yasallaştırabileceği ve ortaya çıkacak yeni problemlere cevap verebileceği belirtiliyor.

Birlik ve cumhuriyetler arasındaki ilişkiler konusunda Rus Federasyonu'nun hem Birlik içindeki yeri, hem de iç yapılanması açısından çetin bir durumda olduğuna dikkat çekildi; ulusal-siyasi ve kültürel-etnik açıdan karmaşık sorunların üstesinden gelebilmek üzere idari yapısında köklü değişiklikler önerildi. Bunun yanı sıra otonom cumhuriyetleri devlet hayatının her alanında, sosyal ve kültürel gelişme, ekonomik bağımsızlığı güçlendirme yönünde haklarının genişletilmesi; aynı şekilde otonom bölge ve yörelere daha geniş haklar tanınması öngörülüyor.

Milliyetler politikası yeni hatlarıyla belirlenirken, her ulusun özgül çıkarlarını karşılamak ve aynı zamanda Sovyet yurttaşlarının milliyetlerine bakılmaksızın bir bütün olarak haklarını korumak, bu konudaki teminatları güçlendirmek gereği vurgulandı. Bu arada cumhuriyetlerdeki KP'lerin şimdiki yapılarıyla ancak bağımsızlıkları güçlendirilerek, Parti hayatının tüm ana sorunlarıyla ilgili karar verme hakları hayata geçirilerek, Parti Program ve Tüzüğü çerçevesinde kalmak koşuluyla kendi özgül ulusal gereksinimleri yansıtan siyasi dökümanları benimseyerek çalışmaları gerektiği kaydedildi.

Plenumda M.Gorbaçov ulusal nedenlerle olsun, devlet yapısı açısından olsun, idari bakımdan olsun sınırların yeniden çizilmesi ve teritoryal değişiklik istekleri konusunda, mevcut ulusal-teritoryal bölümlenmenin ülkenin neresinde olursa olsun tüm milliyetlerden insanların normal olarak yaşamlarına engel olmadığını belirterek, idari haritayı ve toprak belirlemesini tekrar çizmeye girişmenin durumu sadece daha da güçleştireceğini belirtti. Gorbaçov'un konuşmasında anti-perestroyka ve anti-sosyal güçlerin "milliyetçilik kartı"nı oynamalarına izin verilmeyeceği yolundaki sert sözleri de dikkati çekti. ■

Kara Afrika'da darbeler ve insan hakları

Darbeyle işbaşına gelenler bugün hesap vermemek için korkuyla iktidara sarılır ve her türlü şiddete başvururlar.

Kara Afrika ülkelerinden Burkina'da (eski adıyla Yukarı Volta'da) geçen Eylül ortalarında iki bakan kurşuna dizildi. Bizim gazetelerde bu habere rastlamadım. Belki de gözümden kaçmıştır. Önemli bir olay mı iki bakanın kurşuna dizilmesi? Hele Üçüncü Dünya ülkelerinde. Burkina dört beş kez gittiğim bir ülke olduğu için bu olay beni çok ilgilendirdi. Öldürülen bakanları tanımıyordum, ama kim olduklarını çok iyi biliyordum. Ne diyeyim, hiç acımadım, "Cezalarını buldular" demekle yetindim. Onları kurşuna dizdiren devlet başkanının da birgün cezasını bulacağından hiç kuşkum yok. Faturayı ödetirler. Göreceğiz elbette.

Olay şu: Bugün Burkina denen Yukarı Volta 1960'ta bağımsızlığa kavuştuktan sonra çok partili rejim ancak 6 yıl ayakta kalabildi, ondan sonra da askeri darbeler birbirini kovaladı. Dördüncü darbeyi Yüzbaşı Thomas Sankara adlı eski bir enformasyon bakanı yapmıştı. 1983'te yönetimi eline geçiren Sankara kısa zamanda Kara Afrika'da en çok kendinden söz ettiren devlet başkanı oldu. Sömürgeciliğe karşı savaş açtı, yolsuzlukların üzerine yürüdü, kolektif işletmeler kurmaya yöneldi, gençlere kendini sevdirdi, araba saltanatına son verdi, rahat rahat halkın arasına karışıyor, gitar çalıyor, oyun oynuyor, koşuyor, spor yapıyor, halkla bütünleşiyordu.

En yakın arkadaşları Sankara'yı kıskandılar. Ülkede Sankara'dan sonra üç subayın adı başta geliyordu: Compaore, Lingani ve Zongo. Her üçü de yıllardan beri Sankara'nın yanından ayrılmamışlar, darbe girişimlerini birlikte düzenlemişlerdi.

Sankara bu en yakın üç silah arkadaşının ihanetine uğrayacağını hiç aklından geçirir miydi acaba?

15 Ekim 1987'de bomba gibi bir haber patladı Afrika'da: Sankara evine girerken kapının önünde kurşunla delik deşik edilmişti. Kendisini askerlere vurduranlar işte o üç arkadaşıydı.

Compaore devlet başkanı oldu, Lingani savunma bakanı, Zongo da ekonomik kalkınma bakanı. Bütün Kara Afrika ülkeleri Sankara'nın yasını tuttular. Sankara'nın cesedi gizlice başkentin dışında bir mezarlığa götürülüp gömülmüş, ailesi de tutuklanmıştı. Burkina'da aylarca bir terör havası estirildi. Ağıtlar yazıldı Sankara için, şarkılar söylendi, Sankara ölümsüzlüğe kavuştu sanki.

Compaore, Lingani ve Zongo bütün törenlerde hep birlikte görünüyor, hiç birbirlerinden ayrılmıyorlardı, üçünün de elleri en yakın arkadaşlarının kanına bulanmıştı; kan kardeşi gibiydiler!

Devlet başkanı Compaore Eylül başlarında uzun bir Çin gezisine çıkmış ve yerine Lingani ile Zongo'yu bırakmıştı. Compaore dönüş yolunu uzattı, Paris'e uğradı. 15 Ekim akşamı başkent Ouagadougou'ya gelmesi bekleniyordu. Daha uçaktan inerken devlet radyosu bir darbe girişimini açıkladı. Lingani ve Zongo devlet başkanına suikast girişimi ile tutuklanmışlar ve suçlarını itiraf etmişlerdi. Ertesi gün her ikisinin de kurşuna dizildiği açıklandı. Compaore, Sankara'dan sonra öteki arkadaşlarından da kurtulmuş ve tek başına kalmıştı.

Olay bu işte. Ama nedir ki, bu tür olaylar artık Kara Afrika'da çok kanıksanıyor. Neden? Kara Afrika'da rejimler hâlâ demokratik temellere oturtulmadı da ondan. 60'lı yıllardan bu yana Afrika'da 50'ye yakın askeri darbe yapıldı. Darbe girişimlerini de saysanız bu sayı 100'ü geçer. En çok darbe yapılan ülkelerin başında Nijerya, Ghana, Benin (eski Dahomey), Burkina, Orta Afrika Cumhuriyeti, Etiopya ve Uganda geliyor.

▲ ***Sürekli darbe.*** *60'lı yıllardan bu yana Afrika'da elliye yakın askeri darbe yapıldı. Darbe girişimlerini de saysanız bu sayı 100'ü geçer.*

Hep aynı darbe girişimleri tezgahlanıyor, aynı senaryolar oynanıyor. Askerler yolsuzluklara son vermek bahanesiyle darbe yapıyorlar. Halk alkışlıyor kendilerini. Hemen bir cunta yönetimi kuruluyor, parlamento dağıtılıyor, iktidar partisi yasaklanıyor, yöneticiler, eğer hemen o gece öldürülmemişlerse, tutuklanıyorlar.

Darbeyi düzenlemiş olan albay, ya da "Ulusal Devrim Konseyi" diye adlandırılan askeri cunta bir bildiri yayınlıyor, "Vatana ihanet eden ve yabancılarla işbirliği yaparak rejimi devirmek isteyen hainlere karşı halkın tam bir bütünlük ve dayanışma içinde olduğu, bütün yolsuzlukları bu işbirlikçilerin yaptığı" açıklanıyor. Suçlu durumunda olan üst düzeyde eski yöneticiler, yüksek dereceli komutanlar hemen suçlarını itiraf ediyorlar. Duruşma hazırlıkları yıllarca sürüyor. Sanıkların zindanlarda öldükleri de oluyor. Bazen rejimler değişiyor, tutukluları koyveriyorlar. Sağ kalanlar, yüzlerinde, gördükleri işkencenin ve çektikleri acının izleriyle yaşlanmış ve çökmüş bir halde zindandan çıkıp evlerine dönüyorlar. Artık ne dostları kalmıştır, ne yakınları. Bir zamanlar kendilerine uşaklık edenler yenilerin yanında yer almış ve eskileri akla gelmez yolsuzluklarla suçlamışlardır.

Çok gördük bu tür olayları. Darbeyle iş başına gelenler birgün hesap vermemek için korkuyla iktidara sarılır ve her türlü şiddete başvururlar. Darbe girişimleri de çok kez bundan kaynaklanır.

Bütün bunların halkın çıkarlarını korumak için, demokrasi adına yapıldığı söylenir. Ama halk nerede? Nerede demokratik kuruluşlar, özgür seçimler, parlamento, bağımsız adliye, basın, üniversite, sendikalar, kamusal örgütler ve nerede insan hakları?

Bütün bu devletler uluslararası anlaşmaların tümüne katılmışlar, insan haklarıyla ilgili bildirgelerin hepsinin altına imzalarını basmışlardır.

Bir yutturmacadır gidiyor.

Ama ne var ki, bütün Afrika ülkeleri böyle değildir, elbette. İçlerinde, Senegal gibi, çok partili rejimi rayına oturtmuş ülkeler de vardır. ■

NASIL BİR PARTİ?

Çağatay Anadol: Kolektif aklın küçülmesi: Monolitik parti yapısı

Nasıl bir parti sorusuna bir yandan gündeminde birlik hedefi bulunan Türkiye Marksist hareketinin özgül problemleri açısından, bir yandan da Marx-Engels'den bu yana sürekli gelişen parti kavramının günümüzdeki evrensel problemleri açısından yaklaşmak durumundayız. Ben daha çok ikinci problemi temel alan bir yaklaşım getirme amacındayım. Ama şüphesiz parti pratiğinin ortaya çıkardığı evrensel sorunları Türkiye'nin özgül renklerinden bakarak irdelemek zorundayım. Evrensel sorun yekparelikten kurtulma, çeşitlilik içinde birliği sağlama, durağanlığı aşma ve tüm bu amaçlar için parti içi demokrasiyi geliştirme olarak ortaya çıkıyor. Evrensel soruna Türkiye için yanıt getirmek ister istemez parti pratiklerinin bu ülkedeki zaaflarına bakmayı gerektiriyor. Sanırım hangi pratiğin içinden gelirse gelsin Türkiye'nin Marksistleri şu iki gözlemin, belki derece farkıyla kendi pratikleri için geçerli olduğunu kabul edeceklerdir.

Monolitik parti yapısı, düşünsel alanda merkezi bir hegemonya yaratır. Partiyi, tüm üyelerini kapsayan en geniş kolektivite olmaktan, merkez organlarını kapsayan dar bir kolektiviteye dönüştürür. Böylece ortak aklımız, zenginliğimiz küçülür.

▶Parti yaşamı, üyelerinin aktif ve yaratıcı faaliyetine dayanmamaktadır. Bunun yerine **merkezin** aktif ve yaratıcı faaliyeti geçmiş, merkezin programladığı bir faaliyetin uygulayıcıları olmak içselleştirilmiştir. Faaliyet, yerine getirilmesi gereken bir **ödeve** dönüşmüştür. Çoğu kere de bu "ödev" yapılabildiği kadar yapılmıştır.

▶Üyeler, partiyi kendilerinin oluşturduğunun bilincinde değildir. Parti kendi dışlarında mistik bir varlıktır. Üyeler ondan çok şey beklerler ama ondan beklentileriyle kendi performansları arasındaki bağın ayırdında değildirler. Parti sanki içine emek atılmadığı halde kapağı açılınca içinden birikmiş emek fışkıran bir kumbaradır. Beklentilerinin gerçekleşmediği durumlarda "Parti yapmadı" derler, "biz yapmadık" ibaresi pek akla gelmez. Brecht'in şiirindeki gibi, "Parti Biziz" biçiminde düşünmezler. Parti kendi dışlarında bir olgu olduğu için adeta başkalarının **mülkü**'dür. Bu yüzden de zaman zaman mülkü **esas sahiplerine**, yani merkeze bırakarak ayrılırlar.

Önceleri bu olumsuzluğun sadece yurdumuzun geri toplumsal yapısından kaynaklandığını düşünüyordum. Sosyalizm bir kent ideolojisiydi ve esas olarak kentli insan faaliyetiydi. Gerçek bir sanayileşme temeline dayanmayan kentleşme, kentte yaşayanlar yaratmış ancak onları kentlileştirememişti. Kırsal karakterli bir insan tipolojisinin **aktiflik** ve **yaratıcılık** ögelerini barındırması mümkün değildi. Batı'da sanayi devrimi ve ona öngelen burjuva demokratik devrimleri teba olmaktan yurttaş olmaya geçmiş "özgür" bireyleri yaratmıştı. Soydan gelen ilişkiler yıkılmış, yaşamın yeni maddi dokusundan türeyen yeni ilişkiler ortaya çıkmıştı. Kapitalizm kırsal alana özgü durağanlığı yıkmış, kişilerin emeği ile maddi yaşam süreçleri arasında dolaysız bir bağ kurmuş, emek üretkenliğiyle ilgili standartlar getirmiş ve çalışanları bu standartlara uygun bir çalışma temposuna zorlamıştı. İşçilerin demokratik haklar için mücadelesi, bu mücadele içinde örgütlenmesi, ulaşılan sonuçlar ile mücadele ve örgütlenme arasındaki doğru orantılı ilişkinin içselleştirilmesine yol açmıştı. Örgütlerini **kendi** mücadeleleriyle oluşturmuşlar ve zaman içinde mükemmelleştirmişlerdi. Örgütlerinden bekledikleri işlevin **kendi** katkılarıyla türediğini kavramışlardı...

Meramımı anlatmakla yetinip sözü uzatmıyorum. Şüphesiz insanlar binlerce yıldır **yönetiliyor.** Batı'daki süreçler bile yönetilmeye **alışma** olgusunu ortadan kaldırmadı. Sınıflı toplum aşılmadan tamamlanabilecek bir süreç de değil bu. Yönetme-yönetilme alışkanlığının özgül tarihsel süreçlerden bağımsız olarak değişik ölçülerde devam ettiğini biliyoruz. Bu alışkanlığın aktif ve yaratıcı olmaya bir engel teşkil ettiğini, Parti'yi kendi dışında bir varlık olarak görmenin de bu alışkanlıktan kaynaklandığını söyleyebiliriz.

Ama bu tesbitler bize pek faaliyet alanı bırakmıyor. Öyle ya, kökleri tarihsel geçmişte ve bugünkü sosyo-ekonomik gelişkinlik düzeyinde bulunan ögeler karşısında ne yapabiliriz?

Nesnel alandan öznel alana kaymak gerekiyor. Nesnelliğin yarattığı sınırlamalardan daha az önemli değil çünkü öznelliğin sınırlamaları.

Hiyerarşisiz toplumu, kurallarla çerçevelenmeyen bir "demokrasiyi" hedefleyen öğreti yaşama geçişinin somut tarihsel patikalarında ilerlerken oldukça katı bir hiyerarşiye ve sosyalist demokrasinin inkarına yol açtı. Bilimsel sosyalizmin kurucularının ve onların emperyalist çağdaki sürdürücüsünün büyük bir uzak görüşlülükle altını çizdikleri parti içi demokrasi, aleniyet, özgür eleştiri, kült düşmanlığı gibi kavramlar somut pratikte yaşam alanı bulamadılar.

Öğretinin 1930'lu yıllardaki "yeniden üretimi" bu kavramları dışladı ve tepeden tırnağa monolitik bir parti anlayışını yeni kuşakların bilincinde Leninist parti modeli olarak kurguladı.

Bu yeniden kurgulama zihnimizde bir "özür" yarattı. Bu yüzden "geç ve güç" öğreniyoruz. 1980'li yıllarda çok sesliliği, özgür bireylere dayalı parti yapısını, parti içi demokrasiyi tartışıyor ve keşfediyor olmamız **tarihin** bir **istihzası** olarak anılmaya değer.

70'li yıllarda homojenlik, geçmişin bir mirası olarak, sınıf partisinin olmazsa olmaz ögesi olarak görülüyordu. Oysa ne sınıf homojendi, ne de sınıfın öğretisini benimsemiş oldukları için partiye gelen farklı toplumsal kökenli insanlar. Gerçek yaşamda varolmayan bir homojenlik ancak yukarıdan aşağıya üretilebilirdi. Dolayısıyla düşünsel homojenlik ancak **merkez**'in üreteceği homojen düşüncelerin aşağıya akıtılmasıyla sağlanıyordu. Bu da kural olarak homojen bir merkez kavramına olan ihtiyacı yaratıyordu. Merkezi oluşturan kişiler bile, tartışma öncesinde farklı görüşleri olan, ancak tartışmanın sonucunda çoğunluk görüşü oluştuğunda kolektif görüşün bir parçası haline gelen konumdaydılar. Heterojenlik çok sınırlı boyutlarda varolabilen ve ancak tartışma öncesi ile sonrası arasında yaşam alanı bulabilen bir şeydi. Yaşamın öne sürdüğü her konu merkezde kolektif görüş haline getirilir ve daha önceki görüşler kataloğuna eklenirdi. Böyle bir pratik, üyelerde düşünsel çabaya gerek bırakmaz, bunun yerine merkezden "politikalar" beklemeye dönüşürdü. O yıllarda "Ardahan'dan, Edirne'ye kadar" tüm üyelerin katalogda yer alan her konuda benzer şeyleri savunmaları bir üstünlük olarak algılanıyordu. Pratik faaliyet bile temel kampanyaları merkezlerce belirlenmiş alanlar ve çalışma programları biçiminde aşağıya indiriliyordu. Üye'ye, yapılacak iş olarak önceden verilmiş **çiviye,** önceden verilmiş **çekiçle** merkez tarafından iyi tanımlanmış bir vuruş stiliyle vurmak kalıyordu.

Ben bu durumu **Guguk Kuşu** filminde beyninin saldırgan bölümü bir ameliyatla alınmış (lobotomi yapılmış) olan Jack Nicholson'un pelteleşmiş haline benzetiyorum. Kendi düşünsel kişiliği olmayan, farklı görüşlerini diğer görüşlerle çatıştırma süreci içinde bu kişiliğini geliştiremeyen, **merkez doğrusunu bilir** "bilinciyle"davranan, doğruyu irdelemeyen, kuşkuculuğu, pratik faaliyetini belirleme kaygısı, gerilimi bulunmayan, bu yüzden de yaptığı işe yabancılaşan, **kendi işini** merkezin verdiği bir görev olarak gören insanların **aktif ve yaratıcı** olması mümkün mü? Bu insanların partiyi kendilerinin oluşturduğunu kavramaları kolay mı? Onlara göre parti eşittir merkez. Ve bir gün merkezi protesto etmek isterlerse bunu partinin faaliyetine katılmayarak veya partiden çekilerek yapmaları çok doğal. Parti merkezin **mülkü** çünkü! Monolitik yapı, yani düşünsel yekparelik ve kaçınılmaz olarak merkezin heyulalaştırılması sosyalizmin temeli olması gereken özgür bireylere yer bırakmıyor.

Monolitik olmayan bir partinin özellikleri nedir? Böyle bir yapıya nasıl gidilir? Yanıtı el birliğiyle üretilmesi gereken ve şıp diye cevaplandırılamayacak sorular bunlar. Ama şimdilik şu noktaların altını çizmek gerekiyor.

▶Partiyi hepimiz adına düşünen, yaşamın her sorunu hakkında fikirleri olan adeta canlı bir kişi gibi algılamaktan vazgeçmek gerekiyor. Parti pratik davranış birliği, nihai hedef birliğinin kurumudur. Bünyesinde yüzbinlerce insan bulunabilir. Bu insanların pratik faaliyetleri yoğun bir tartışma sonrasında oluştu-

racakları çoğunluk görüşüne bağlı olarak düzenlenir. Partinin dünyaya ve ülkeye genel bakışı programında somutlanır. Bu genel bakış çerçevesini çok detaylandırıp her spesifik konuda **parti görüşü** oluşturmaktan kaçınılmalıdır. Çünkü böylesi bizim yerimize düşünen parti olgusunu yaratır, partide ve kaçınılmaz olarak merkez organlarında somutlanmış bir düşünme, görüş geliştirme fonksiyonu ile üyelerde somutlanmış bir resmi görüşleri benimseme, savunma fonksiyonunu ortaya çıkarır. Marksist formasyonu düşünce ve politika üretenlerle uygulayıcılar şeklinde tehlikeli biçimde böler, Marksist kişiliği parçalar. Düşünsel alanda merkezi bir hegemonya yaratır. Partiyi tüm üyelerini kapsayan en geniş kolektivite olmaktan merkez organlarını kapsayan dar bir kolektiviteye dönüştürür. Böylece ortak aklımız, zenginliğimiz küçülür, yanlışlarımız artar. Bireysel düzlemde de aktif ve yaratıcı bir konum yerine pasif ve uygulayıcı bir konuma yol açar. Partide bireylerin düşünceleri olmalı, **parti düşüncesinden** olabildiğince kaçınılmalıdır.

▶Merkez kavramının klasik anlamı monolitizmin ortadan kalkmasına paralel olarak değişecektir. Merkezde bulunan kişilerde de düşünsel homojenlik aranmayacaktır. Merkez organlarının konumu Zeus katından, Olimpos dağından aşağıya, insanların yaşadığı düzlüğe indirilmelidir. Merkez organlarını tarihsel süreç içinde yüklendikleri kutsal, dokunulmaz, erişilmez anlamları yüzünden Merkez Komitesi, Politbüro diye adlandırmaktan vazgeçilmeli, merkezin bir yönetsel ve koordinatif **komisyon** olduğu içselleştirilmeli, kişilerinin bir dönüşümlü yöneticilik metoduyla hızla değişmesi sağlanmalıdır. Hedef yönetenlerle yönetilenler arasındaki kastlaşmanın ortadan kaldırılması, yönetme işinin, sırası seçimlerle belirlenen bir işlev olarak sıradanlaştırılması gerekmektedir. Şüphesiz en üst organlarda sınıf hareketinin o partide somutlanmış zenginliklerinin en niteliklileri bulunmalıdır. Ancak nitelik gelişimi insiyatif ve sorumlulukla, özgür tartışma ortamı ve demokrasiyle ortaya çıkar. Monolitik parti yapısı çok az insana bu olanağı vermektedir. Yönetim organlarında yer alanların kendilerini "büyük adam" gibi görme eğilimi aslında tabanın başında "büyük adam" arama motifinden kaynaklanmaktadır. Asıl mücadele edilmesi gereken bu anlayıştır. Doğal bilimlerde Edison'dan bu yana icatların tek kişilere dayandığı örnekler azalmış ve ortadan kalkmıştır. Bilimin gelişmesi çok sayıda bilim adamının ortak çabaları ile olmaktadır. Siyasal alanda da aynı süreç yaşanmaktadır. Tarih, yolunu kişinin rolüne daha az dayanarak açacaktır artık. Bu kavrayışın yaygınlaşması ve tek tek rollerimizin toplamıyla süreçleri kavrayıp dönüştürebileceğimiz iyice anlaşılmalıdır. Hiçbir Marksist **kendi işini** bazı "büyükler" arayarak ve **yaratarak** onlara ihale edemez. Bu yaklaşım yıkılmalıdır.

▶Yerel birimlerin kendi çalışma alanlarındaki özerkliği, bu özerk çalışmanın sorumluluğunun, çalışma tarzını biçimlendiren yerel birimlere ait olması sağlanmalıdır. Bu amaçla genel politikalar, kampanyalar mutlaka en geniş katılımlı tartışmalarla biçimlendirilmeli, fazla detaylandırmalardan kaçınılmalı ve yerel birimlere kendi özgül şartlarını değerlendirme ve genel politikaya uygun doğrultuda sonuçlara ulaşma amacıyla yerel politikalar oluşturma olanağı tanınmalıdır.

▶Yönetim organlarına her düzeyde **özgür** seçimlerle gelinebilmeli, seçilenler seçenler tarafından geri çağrılabilmeli, merkez organların görevden alma yetkisi bulunmamalıdır. Seçimlerde tavsiye listeleri oluşturulmamalı, adaylar hakkında seçim öncesinde eleştiri yapılmalıdır. Tam açıklık, demokrasi ve seçimler her üyenin seçmen kitlesinin gözünde hakettiği yere çıkarılması veya **indirilmesi** sonucunu verebilmeli, herkes "kendi gücü ve yeteneklerine en uygun düşen işi üstlenmeli, yanlışlarının tüm sonuçlarına bizzat kendisi katlanmalıdır".

▶Parti basını "program ve kabul edilen taktikler dahilinde partinin her bir adımına karşı çekinmeksizin muhalefet yapabilecek ve parti kurallarının sınırları dahilinde program ve taktiği de serbestçe eleştirebilecek" nitelikte olmalıdır.

▶"Örgütlülük eylem birliğidir, pratik davranış birliğidir" tesbitine uygun olarak geniş tartışmalarla oluşmuş çoğunluk kararları doğrultusundaki pratik faaliyete, eyleme herkes -azınlıkta kalanlar dahil- katılmalıdır. Demokratik merkeziyetçiliğin bu ilkesi sadece düşünsel alanda esnekliklere açık olmalıdır. Örneğin Parti çoğunluğunun faşizm olarak adlandırdığı rejimin bu niteliği, bu kanıda olmayan üyeler tarafından da savunulmaya zorlanmamalıdır. Rejimin faşizm olduğunu göstermeyi hedefleyen iç seminerlerde konuşmacı olmak, çoğunluk kararı oluştu diye azınlıktaki bir kişiye görev olarak verilmemelidir. Ama partinin pratik faaliyetinde, anti-faşist bildirilerin dağıtılmasında azınlıkta olanların eylemden muaf tutulması düşünülmemelidir. Pratik faaliyet birliği olmayan bir parti, parti olamaz çünkü.

▶Çeşitli sorunlara ilişkin gruplaşmalar meşru görülmeli, ancak gruplaşmaların değişken, akışkan bir karakter taşımasının daha sağlıklı olduğu gözden uzak tutulmamalıdır. Birlik süreci **kanatlı parti** yolundan geçse de bu **aşılacak** bir evre olarak görülmelidir. Çünkü kalıcı kanatlar **parçalı bir monolitizm** anlamına gelir ve kanat mensupları açısından düşünmeyi, politika üretmeyi, farklı olabilme hakkını dışlar. Hedeflenmesi gereken konum çeşitli konularda çeşitli çoğunlukların oluşması ve bunların zaman içinde pratiğin yeni verileriyle değişebilir olmasıdır. Monolitik partinin üyesi nasıl özgür birey olamıyorsa, kanat üyesi de özgür birey olamaz.

▶Parti içi demokrasi, aynen parti dışındaki demokrasi kavramı gibi mutlak ve esnemez bir kavram olarak algılanmamalıdır. Partinin dışındaki demokrasi serpildikçe parti içi demokrasi ondan daha büyük bir hızla serpilmelidir. Ama partinin dışındaki demokrasi ortadan kalkarsa partinin pratik faaliyeti tamamen başka kategorilerde yürütülecek demektir. Böyle bir durumda üyelerin ortak, gönüllü yönelimiyle parti içi demokrasi geçici olarak kısıtlanabilmelidir. Ama bu koşullarda bile içe karşı mümkün olduğunca aleniyet sürdürülmelidir. Demokrasinin kısıtlanması, eğer buna öngelen dönemde parti özgür bireyler temeline oturtulmuşsa kötüye kullanılamaz, bundan korkmamak gerekir.

"Nasıl Bir Parti?" sorusunun yanıtını elbirliğiyle ve asıl olarak da parti pratiğinde geliştirerek bulacağız. Ben sorunun önemli olduğunu sandığım küçük bir bölümünü görebiliyorum şu anda. Ve getirdiğim düşünceleri de tartışılmaz doğrular olarak ileri sürmüyorum. Yönetici konumlarda bulunmam kendi pratiğimi eleştirdiğim yargısını yaratacaktır. Kısmen böyle. Kendi pratiğimiz de evrensel pratikten etkilenen, onun biçimlendirdiği bir pratik çünkü. Netice olarak hiçbir **tabu** tanımamak gerektiğini savunmuyor muyuz? ■

Gönül Dinçer: Hangi politika için, "nasıl bir parti"...

Görüş dergisinde daha önce yayınlanan yazımı **Gelenek** dergisinde eleştiren Serdar Aydın beni uyarmış oldu. "Politika"dan ne anladığımızı tartışmadan "nasıl bir parti" konusundaki tartışmalarımızın ayağının havada kalacağını ortaya serdi. Benim kısaca ve yetersiz de olsa açıklamaya çalıştığım "politika" anlayışına S.Aydın "politikasızlık" diyor ve beni "politikasız bir politik parti" önerme saçmalığına düşmekle suçluyor. "Leninist olmayan bir politika pratiği", "yanlış politika" önermek gibi yine de "politika içi" bir yerde bile görmüyor. Demek ki S.Aydın'a göre yanlış da olsa neyin "politika" içi, neyin ise dışı olduğunu belirleyen "Marksist" (hadi kalıp demeyelim) ölçütler var. Bu ölçütlere göre, benim "politika" diye önerdiğim kimi görüşleri "politikasızlık" sayınca, haklı olarak kendisi benimle "politik bir araç" olan "parti"nin "nasıl" olacağını tartışmayı bile "abesle iştigal" olarak görecektir.

Parti "politika yapmak için" gerekliyse, "politika"dan ne anladığımızı Marksist kuramı ve yaşadığımız dünya ve Türkiye gerçekliğini irdeleyerek yeterince tartışmadan bir yere varabileceğimizi düşünmüyorum. Bunu yaparken kendimizi Marks-Engels-Lenin'in yazdıklarıyla sınırlamak bir yana Marksist kuramın içinden ve dışından yapılan geliştirici katkıları ve eleştirileri, tarihsel deneyimin ve toplumsal pratiğin yanıt bekleyen sorularını atlayamayız.

"Politika" nedir? Sosyalistler arası bir tartışma düzleminde olduğumuza göre "bilimsel sosyalist", "devrimci" vb. sıfatlarını hak eden "politika", "politik çalışma" nedir?

Bu soruya fazla düşünmeye bile gerek kalmadan verilegelen yanıtları biliyoruz:

"Politika" iktidar için, işçi sınıfının iktidari için mücadeledir.

Devrim için, devrimci amaçlar için mücadeledir.

Sosyalizm için mücadeledir.

Sosyal demokrasinin solunda bir emekçi alternatifi için mücadeledir.

Benzeri yanıtlar çoğaltılabilirse de şimdilik bu kadarıyla yetinelim. Bence yukardakilerin hiçbirisi önerilen bir hedefin ve çalışmanın "bilimsel sosyalist", daha doğrusu kapitalist formasyondan nitelikçe farklı, onu aşan bir toplumsal formasyona "dönüştürücü" niteliklere sahip olup olmadığını "ölçmeye" yetmiyor. ▶▶

Bir kere ''iktidarı hedeflemek'' ''sosyalist politikanın'' ölçütü olamaz. Çünkü bu burjuva, küçük burjuva partilerinin ve politikalarının da hedefidir. Sosyalist politikanın diğerlerinden nitelikçe farklı, bağımsız ve özgün bir alternatif oluşu tam da burda yatmıyor mu? Diğer politikalarda amaç iktidarı ele geçirmek ve sonuna kadar korumakken, sosyalistlerin amacı her türden ezen-ezilen, yöneten-yönetilen ya da egemenlik ilişkisine, bir başka deyişle her türden ''iktidara'' son vermek değil mi? Bu anlamda ''iktidar'' sosyalistler için ''amaç'' değil bir ''araç'', hem de geçici bir ''araç'' olma gibi farklı bir özelliğe sahiptir. Tam da bu nedenle, sosyalist politikanın özünü diğer politikalardan farklı olarak ''iktidar amacı'' değil, her türden sömürü, baskı, egemenlik ilişkisinin ortadan kaldırılarak insanın çok yönlü gelişmesinin koşullarının yaratıldığı toplumsal formasyonu oluşturma ''amacı'' belirlemelidir. Söz konusu olan işçi sınıfının iktidarı da olsa, ''iktidarın'' sosyalist politikanın amacı olamayacağının pek sık gözardı edilmesi, onun nitelikçe farklı, bağımsız ve özgün bir alternatif olmaktan çıkmasının başlıca nedenidir. Dolayısıyla ''aracı'' ''amaç'' kabul etmek hastalığı sürdükçe ''sosyal demokrasinin solu'', ''emekçi alternatifi'' ve benzeri tanımlamalar sosyalist politikanın ''güneşin altındaki'' gerçek yerini belirlemeye yetmiyor.

Savunduğum politika anlayışının gerektirdiği parti, ''yeni insani ve toplumsal ilişkileri'' temel alan sosyalizmi savunmanın dışında yığınlar ve hareketleri adına politik hedefler ve mücadele biçimleri saptayıp ''bilimsel doğrular'' olarak benimsetmeye yeltenmez.

İktidar için mücadelenin sosyalist politikanın neredeyse amacı olur duruma gelmesinin bedellerinin ne denli ağır olduğunu tarihsel deneyim bize göstermiş olmalıdır. İktidar öncesi illegal partileri bir çeşit ''darbeciliğe'', legal partileri parlamentarizme sürükleyen temel nedenlerden birisi bu amaç sapması değil midir? İktidarı ne pahasına olursa olsun korumak ''sosyalist'' ülkelerin teori-taktik kitaplarında ''sosyalist devrimin yasallığı'' mertebesine asıl amacın ne olduğunun unutulmasına bağlı olarak yükseltilmedi mi? ''Stalinizm'' pratiği aynı yanlışla ilişkili değil mi?

İkincisi, yukarıdakine bağlı olarak bir politikanın ve mücadelenin ''sosyalistliğini'' ''devrim'', ''sosyalizm'' hedefini temel yapmış olması da belirlemiyor. ''Devrimci mücadele'', ''sosyalizm'' kavramlarından ne anlaşılması gerektiği netleşmelidir önce. Söz konusu devrimin bir toplumsal devrim olması ''teorik'' doğrusunun, iktidar öncesinde de politik mücadelenin özünü oluşturup oluşturmayacağı iki çok farklı politika anlayışına yol açıyor. ''Her şey önce politik devrim için'' anlayışı ile ''bugünden toplumun çok yönlü olarak toplumsal devrime hazırlanması için'' demek arasındaki farktır bu.

Aynı şey ''sosyalizm'' kavramından ne anlaşıldığı, sosyalizmin temel ölçütünün ne olduğu konusundaki farklılıklar için daha da çok geçerlidir. Devrimin amacını ve başarısını neredeyse üretim araçlarının toplumsal mülkiyeti ölçütü ile belirleyen bir ''sosyalist politika ve mücadele'' anlayışı ile, insanın sınıfsal, cinssel, ulusal vb. her türlü sömürü, baskı ve ezgiden kurtularak, çok yönlü gelişebilme koşullarının düzeyini ölçüt alan bir ''sosyalist politika ve mücadele'' anlayışı, birbirinden nitelikçe farklı olacaktır.

Sosyalizmi kurma girişiminde bulunan ülkelerin deneyimi, işçi sınıfı ve emekçi bağlaşıklarının iktidarı ele alarak, üretim araçlarının toplumsal mülkiyetini gerçekleştirmelerinin, ''yeni insanı'', ''yeni toplumsal ilişkileri''ne OTOMATİK olarak ne de devlete egemen olmanın olanaklarına başvurarak, YUKARIDAN oluşturmaya yetmediğini ortaya koydu. Kapitalizm koşullarında sosyalizm için mücadele verenlerin bundan çıkaracağı önemli dersler olmalıdır diye düşünüyorum. Bence bu derslerden en önemlisi, kapitalizm koşullarında, sosyalist politikanın özünü, ''yeni insanı'', ''yeni toplumsal ilişkileri'' bugünden oluşturmaya katkıda bulunmak amacının belirlemesi gerektiğidir. Tarihsel deneyim ve günümüz dünyasının ve kapitalizminin özellikleri, bu görevi ''politik devrim'' ve ''üretim araçlarının toplumsal mülkiyetine'' geçilmesinin sonrasına erteleyen ''klasik'' politika anlayışından vazgeçmeyi öneriyor. ''Yeni insanı ve toplumsal ilişkileri'' bugünden oluşturmaya yönelik sosyalist politika, asıl amacımıza özü ve biçimiyle uygun karakterde bir ''politik devrim''e toplumu gerçek anlamda hazırlamanın da tek yoludur. Politikamızın ''sosyalistliğinin'' ölçütünü ''yeni insanı'' ve ''yeni toplumsal ilişkileri'' oluşturmaya, bugünden yaptığı katkı olarak ele almak sosyalist politik teori ve pratiğe ilişkin yeni yaklaşımlar gerektirecektir:

Çeşitli mücadele konularının öncelikleri ve aralarındaki hiyerarşi;

Sosyalist mücadelenin öznesi ve teori-pratik ilişkisini kurmakta partinin rolü;

Bireysel, yerel, ulusal ve enternasyonel politik pratikler arası ilişkiler ve bunun ''kütlesel mücadele'' kavramına, biçimlerine yansıması; ile ilgili yaklaşımlar konumuz açısından en önemlileridir.

Sömürüye karşı sınıf mücadelesinin zaferini, tüm diğer sömürü, baskı ve egemenlik biçimlerinden kurtuluşun ÖNKOŞULU sayarak, çeşitli mücadele konuları ve alanları arasında HİYERARŞİK bir yapı kurmaya dayalı ''politika ve mücadele'' anlayışı öncelikle irdelenmelidir. Çünkü, ''yeni insan'' yalnız artı-değer sömürüsünden değil, cinssel, ulusal vb. her türden sömürü, baskı ve egemenlik ilişkisinden kurtularak çok yönlü gelişme olanağına kavuşacaksa; böyle bir toplumsal dönüşümün öznesi de, bugünden tüm bu sömürü, baskı, egemenlik biçimlerine karşı mücadele vererek, kazanımlar elde ederek, adım adım ''insanlaşarak'' oluşacaktır.

Çeşitli sömürü, baskı, egemenlik biçimlerinin ve bunlara karşı verilen mücadelelerin, edinilen kazanımların birbirlerini karşılıklı olarak etkiledikleri tartışılmaz bir gerçektir. Öte yandan bu etkileşimin tüm formasyonlar için veya herbir formasyon için geçerli, belirli, mutlak bir hiyerarşik yapısı olup olmadığı ''Marksizmin'' içinde ve dışında tartışma konusudur. Toplumsal pratik, yaşanılan gerçeklik ise zaten karşımıza birbirine paralel olarak, etkileşim içinde yürüyen ve bir hiyerarşik yapıya oturtulamayan çeşitli mücadele alanları ve hareketler çıkarıyor. Tüm diğer mücadele alanlarındaki ''nihai zaferi'', sınıf mücadelesinin zaferi ile ''önkoşullayan'' politika anlayışı, politik mücadelenin alanının sınıf (iktidar) mücadelesi ile, politikanın öznesinin ise sınıf bilinçli işçilerle sınırlanması sonucunu yaratıyor. Sınıf (iktidar) mücadelesi dışındaki diğer mücadeleleri veren hareketler ve bireyler ise ''sosyalist politikanın'' nesnesi olarak görülüyor. Oysa, ''yeni insanı ve toplumsal ilişkileri'' bugünden oluşturmaya yönelik bir sosyalist politika anlayışı açısından, insanın insan üzerinde kurduğu her türden sömürü, baskı ve egemenliğe, insanlığa ve doğaya yönelik her tür tehdide karşı, verilen her mücadele, ''politik mücadeledir''; sosyalizme hazırlanma mücadelesinin öğeleridir. Böylesi mücadeleleri veren tüm bireyler ve hareketler de dolayısıyla sosyalist politikanın gerçek özneleridir.

''Klasik'', hiyerarşik ve dar sosyalist politika anlayışı, politik mücadelenin biçimlerine ve ''kütle mücadelesi'' anlayışına da yansımaktadır. Yasal koşullarda seçimsel ve parlamenter çalışma biçimlerinin, parlamento dışı çalışmaya ağır basması, yasadışı koşullarda ise ''darbecilik'' saplantısı gibi.

Zaten bugün de, ''yasal bir sol'' partide birleşememiş olmamıza en çok da seçim dönemlerinde ya da seçime giremediğimiz için hayıflanılmıyor mu? Parlamento ve seçim dışı yığın mücadelesi biçimleri, yine ''klasik sosyalist politika'' açısından grev, miting, direniş, yürüyüş vb. çok sayıda insanın zaman ve mekan birliğinde yaptığı ''kütlevi'' ''klasik'' eylemlerle sınırlıdır. Tek tek bireylerin, küçük grupların, doğal yaşam ve çalışma çevrelerinde, çeşitli yollarla verdikleri ve verebilecekleri mücadele ''politik'' sayılmaz. Katılanların sayıları ve etkileri çok da olsa ''kütlesel'' olmadığı için ''politik'' önemi de yoktur.

Yukardan beri sözünü ettiğimiz iki farklı politika anlayışı, kuşkusuz iki çok farklı parti anlayışını gerektirir. ''Klasik'' parti, kendisini politikanın gerçek öznesi görür. Politikanın nesnesi görülen yığınların ''aklı ve vicdanı'' olduğuna inanır. Sosyalizm için yakın ve uzak politik hedefleri ve mücadele biçimlerini yığınlar adına saptama hak ve yetkisini kendisinde görür. Bunları yığınlara ve onların hareketlerine ''bilimsel doğrular'' olarak benimsetmeye çalışır. Bunun adına da kitlelerin ''politik eğitimi'' denir. Üstelik, parti içinde bile yeterince tartışılmamış, ''bilimselliği'' su götürür, en demokratiğinde ''oy çokluğuyla'' belirlenmiş bu ''doğrular''ı ''bellemekte'' ve peşinden gelmekte direnen yığınlar ve hareketler ise ''bilinçsiz'' sıfatını kazanır. ''Çoğunluğun'' saptadığı bu ''bilimsel doğrulara'' uymayan partili ceza görür.

Son zamanlarda, yukardaki tarife tıpı tıpına uymakla beraber, ''doğrunun tekeli bende değildir'' deme çelişkisine düşen ''neo-klasik'' partiler de ortaya çıktıysa da, savunduğum politika anlayışının gerektirdiği partinin rolü ve işlevi tümüyle farklıdır.

O, kendisini sosyalist politikanın yığınsal gerçek öznesinin bir öğesi olarak kabul eder. ''Yeni insanı ve toplumsal ilişkileri'' temel alan sosyalizmi savunmanın dışında, yığınlar ve hareketleri adına politik hedefler ve mücadele biçimleri saptayıp, ''bilimsel doğrular'' olarak benimsetmeye yeltenmez. Buna yelten-

mez çünkü "doğrunun tekelinin kendisinde olmadığını" kavramıştır. Daha da önemlisi, yığınların ve hareketlerinin kendi hedeflerini ve mücadele biçimlerini kendileri seçerek, kendi kendini yöneten "yeni insanlaşacağını" unutmaz. "Politik eğitim"den anladığı ise, yığınların ve hareketlerinin kararlarını daha doğru alabilmeleri için gerekli verileri ve seçenekleri sunmaktır. Daha da önemlisi YIĞINLARIN KARAR ALMA, uygulama ve sorun tanımlama YETENEKLERİNİ KAZANMALARINA VE GELİŞTİRMELERİNE YARDIMCI OLMAKTIR. Benzetme yapmak gerekirse, bu tür politik eğitim, katılanlara sorun çözme, sorun tanımlama yeteneğini kazandırmayı temel alan çağdaş eğitim anlayışına; "klasik" politik eğitim ise sonuçları ve formülleri belletmeyi temel alan klasik eğitime tekabül eder. Çağdaş eğitimde ise "öğretmen" rolü yerini, "rehberlik-yardımcılık" rolüne çoktan terketmiştir.

Ne yazık ki, bugüne kadar sosyalist partiler tüm "bağımsızlık", "özgünlük" "gerçek dönüştürücü, kurtuluşçu alternatif" olmak iddialarına rağmen, yığınları politikanın nesnesi olarak gören diğer iktidar ve muhalefet partileri gibi davranagelmişlerdir. Tıpkı onlar gibi, yığınları, partilerinin aldığı kararların peşinden sürüklemeye çalışmışlardır. Oysa böylesi bir politika anlayışı, düzeni korumak isteyen partilerin ne kadar doğaları gereğiyse, devrimci, dönüştürücü partilerin ise o kadar aykırıdır.

Yukardaki yaklaşım, Marksist teoriyle, özellikle de, kapitalizmin ancak bir politik devrimle başlayabilecek bir toplumsal devrimle aşılabileceği öngörüsüyle bağdaşır mı?

Tartışılabilir ve tartışılıyor da...

Marx'ın teorisi geliştirilebileceğine göre, bu yönüyle de geliştirilebileceğini savunanlar var. Hatta, K.Somer'in "ortodoks" sıfatını yakıştırdığı Krasin gibi, gelişmiş kapitalist ülkelerde toplumsal devrimin başladığı bir aşamaya girilmiş olduğu görüşünü destekleyen "Marksistler" var. Marksizm içinden ve dışından tersini savunanlar olduğu gibi. Onlara göre, bu, Marksist kuramın öylesine temel bir yapısal öğesini terketmek olur ki, Marksist teorinin bunalımı ya da inkarı anlamına gelir. Her durumda, Marksist teoriyi geliştirerek ya da aşarak da olsa yaşamın dayattığı sorulara yanıt arayan bir teorik tartışma ve yenilenme ortamındayız. Yaşamın dayattığı soruları varolan teorik şemalara uymadığı için görmezlikten gelmek ya da yaşamı teorik şemalara uydurmaya çalışmak "bilimsellik" iddiasıyla bağdaşmayacağına göre, içinde bulunduğumuz teorik tartışma ve yenilenme ortamında birbirinden nitelikçe farklı "sosyalist politika ve mücadele" anlayışlarının varlığını ve tartışmasını, teorik tartışmanın bir uzantısı ve parçası olarak ele almak durumundayız.

Bu nedenle, "sosyalist politikadan ne anlıyoruz?" sorusunu, "nasıl bir parti?" tartışmasının anahtar sorusu olarak görüyorum. Politika, teori ile pratiği bağlayan halka ise, bu tartışma bir yönüyle yukarda değindiğim gibi teorik tartışmanın bir uzantısıdır. Öbür yanıyla ise, dünyada ve ülkemizde sosyalist politik pratiğin ciddi bir değerlendirmesini içermelidir. ■

Yurtdışındaki sosyalistlere Çağrı

Biz aşağıda imzaları bulunanlar, 1989 Temmuz ayı içinde Türkiye'de, 18 arkadaşımızın "Sosyalistlere" çağrısı ile başlatılan insiyatifi destekliyoruz. Bu çağrı sonrasında yapılan toplantı ve çalışmaları, karşı karşıya bulunulan sorunlar ne olursa olsun, birlik yolunda atılmış azımsanmaması gereken adımlar olarak değerlendiriyoruz. Bizler, söz konusu insiyatife paralel olarak, halen çeşitli Batı Avrupa ülkelerinde yaşamakta olan sosyalistleri kapsayacak bir tartışma ve ortak çalışma platformunun gerçekleştirilmesinin de birlik sürecine çok yönlü katkılarda bulunabileceği kanısını taşıyoruz.

Batı Avrupa'da böyle bir platformun yaratılması için, başlangıçta görece küçük bir grubun kendi arasında kimi ilke ve tespitlerde anlaşıp, daha sonra bunlar üzerinde tartışma açılması yolunu değil, sosyalist bir toplum kurmak için mücadele amacında birleşen kişilerin bu ortak mücadelenin nasıl bir yapı içinde ve hangi temel program hedefleri etrafında örgütlenebileceğine ilişkin bir görüş alışverişi ve çalışma sürecine girmeleri yolunu öneriyoruz.

Böyle bir görüş alışverişi ve ortak çalışma sürecinin birçok noktada, varolan farklılıkları azaltabileceği, bunun sağlanamadığı durumlarda çeşitli görüşlere açıklık ve belirlilik getireceği, böylece daha geniş bir anlayış ve güven ortamına yardımcı olabileceği düşüncesindeyiz.

Ne var ki, Türkiye'deki ve Batı Avrupa'daki deneyimlerin, verimli ve sürekliliği olan bir tartışma sürecinin bazı asgari yöntemsel gerekleri olduğunu ortaya çıkarttığı kanısındayız. Olabildiği kadar, örgüt ya da grup propagandasına yönelik söylevleri, tek taraflı deklarasyonları ve monologları kapsamayan, birlik alanını genişletmeye ve ortak bir üslup yaratmaya yönelik ve katılanların örgütsel bağları ne olursa olsun, kendi görüşlerini özgürce dile getirebildikleri bir platformun yaratılmasının ve düzeyi yükseltilerek sürdürülmesinin zorunlu olduğu görüşündeyiz. Bunun yanı sıra birlik alanındaki benzeri tartışmaların, "sosyalistlere" çağrısı ile başlatılan süreçle uyumlaştırılmasını öneriyoruz.

Bu düşüncelerle, başta bir süredir toplanarak dünyada ve Türkiye'de sosyalizmin genel sorunlarını tartışan arkadaşlarımız olmak üzere, Batı Avrupa'daki Türkiyeli sosyalistleri "sosyalist hareketin geçmişini ve bugününü, birlik deneyleri ve birlik imkanları bakımından değerlendirmek üzere" biraraya gelmeye çağırıyoruz. ■

Oya Baydar, İlkay Demir, Engin Erkiner, Ahmet Kaçmaz, Veysi Sarısözen, Orhan Silier, Server Tanilli, Bülent Uluer

Birlik için tartışma süreci gelişiyor

18 Marksistin çağrısıyla toplanan Kuruçeşme Platformu'nda oluşturulan Birlik İçin Tartışmaları Düzenleme Kurulu'nun çalışmaları ilk meyvalarını vermeye başladı. Tespit edilen yedi ayrı konuda yuvarlak masa toplantıları, seminerler, bu seminerlere sunulacak tebliğler tartışma metinlerinin basılması gibi faaliyetlerin planlanması sonuçlandı. Tartışmalar şu başlıklar altında yapılacak: Demokrasi-Devrim İlişkisi, Sosyalist Demokrasi, Enternasyonalizm, Program Anlayışları, Ulusal Sorun, Türkiye'nin Toplumsal Dinamikleri, Birlik Düzlemleri ve Parti.

Yuvarlak masa toplantılarından ilki Demokrasi-Devrim ilişkisi konusunda 4 Ekim tarihinde gerçekleştirildi. Sadece Tartışmaları Düzenleme Kurulu mensuplarının izleyebildiği bu Yuvarlak Masa toplantısına Nail Satlıgan'ın yönetiminde konuşmacı olarak Çağatay Anadol, Zülfü Dicleli, Ertuğrul Kürkçü, Sezai Sarıoğlu, Mehmet Emin Sert ve Sungur Savran katıldılar. Banda alınan tartışmalar yakında kitap olarak yayınlanacak.

İkinci Yuvarlak Masa toplantısı Sosyalist Demokrasi konusunda 21 Ekim tarihinde gerçekleştirildi. Üçüncü Yuvarlak Masa'nın konusunu ise Türkiye'nin toplumsal dinamikleri oluşturuyor. Bu tartışma 4 Kasım 1989'da yapılacak.

Daha sonra tartışma konularında azami 30 sayfalık tebliğler hazırlanacak ve bu tebliğler kapalı salon toplantılarında kitleye açık olarak tartışılacak. Tebliğin metinleri de ayrıca kitap haline getirilecek.

Tartışma konularının sonuncusunu Birlik Düzlemleri ve Parti konusu oluşturacak. Bu konudaki kapalı salon toplantıları Ankara, İzmir ve İstanbul'da gerçekleştirilecek. Kuruçeşme Platformu bu toplantıdan sonra tekrar toplanarak süreci değerlendirecek ve birlik amacına yönelik olarak yeni kararlar almaya çalışacak.

Birlik için Tartışmaları Düzenleme Kurulu'nda yapıcı ve olgun bir hava egemen bulunuyor. Zorluklar bulunmasına rağmen hiçbir konuyu tabu haline getirmeden, birbirini anlama amacıyla çalışmalar sürdürülüyor. Tartışmalardan hep birlikte değişerek çıkma isteği güçlü bir şekilde kendini hissettiriyor. Ancak Marksist hareketin çeşitli kesimlerinin ve bağımsız Marksistlerin sosyalizme ve Türkiye'ye ilişkin olarak birbirinden oldukça farklı düşünceleri ve perspektifleri var. Bu farklılığın birkaç aylık bir çalışma ile makul düzeylere indirilmesi özlenen bir durum olsa da çok gerçekçi değil. Önemli olan tartışma sürecini sürdürmek, birlik noktalarını geliştirmek için çaba sarfetmeye devam etmek, kestirme çözümlere iltifat etmemek.

Şu ana kadar farklı kesimlerden Marksistlerin birbirini daha yakından tanıması, keşfetmesi ve birbirine ısınması gibi çok önemli gelişmeler sağlandı. Bu iyi başlangıçtan yararlanmak mümkün. ■

KADIN ÖRGÜTLENMESİ NASIL OLMALI?

Kadınların yeniden toplum hayatına katılan, kimliğini kazanmış özgür bireyler olabilmeleri, bilinçli ve örgütlü ortak bir mücadele alanında mümkündür.

Kadın hareketinin hemen tüm nüanslarıyla bir araya geldiği 1.Kadın Kurultayı'nın ardından geçen sürede kadınlar ne yapıyor?

Kadın kurultayı programının son maddesi olan örgütlenme bilindiği gibi zaman sorunu, karşılıklı güvensizliğin getirdiği abartılı tartışmalar ve örgütlenme konusunu henüz tartışmak istemeyen arkadaşların çabalarıyla tartışılamamıştı. Oysa örgütlenme sorunu diğer gündem maddeleriyle karşı karşıya getirilmemesi gereken; dahası aile, cinsellik, şiddet, kadınlara karşı her türden ayrımcılık gibi çok önemli konuların tartışılması, Türkiyeli kadınların gerçek anlamda gündemlerine girebilmesi ve kalıcı, sonuç alıcı çabalara dönüşebilmesi için öncelikle tartışılması gereken maddeydi.

Kurultayın yapıldığı mayıs ayına kadar kadınlar, gruplar, dergi çevreleri, dernekler biçiminde ifade edilseler de, önemli bir kısmının kadın sorununa nasıl baktığı, perspektifleri, örgütlenme konusu son derece muğlak görünüyordu. Geçen sürede bu muğlaklık bir ölçüde aşılmış, daha açık bir biçim almıştır. Genel hatlarıyla bu yaklaşımları değerlendirmek ve bizim için asli gündem maddesi olan ''örgütlenme'' konusundaki yaklaşımlarımızı tartışmaya açmak istiyoruz.

Örgüt içi yaşamda dostluk, iyi niyet, açıklık, dayanışma güçlendirilmeli. Kadınların kendi bölgelerinde, genelde kadınları ilgilendiren tüm alanlarda alabildiğince inisiyatif kullanabilecekleri bir kolektif önderlik yaratılmalı.

Kadın örgütlenmesi konusunda bugün esasen üç eğilim gelişmektedir. Birinci yaklaşım en genel ifadesiyle, ülke düzeyinde merkezi bir yapılanmayı reddeden çeşitli feminist çevrelerdir. Bu çevreler, ayrı ayrı kadın grupları, dergiler, kadın kültür evleri biçiminde ifadesini bulan kadın toplumsallıklarının kadınların yapısına en uygun biçim olduğunu; bunun dışında merkezi yapılanmaların kadınlar açısından inisiyatif kırıcı, onların gelişmelerini önleyici, yeniden yöneten-yönetilen kavramlarıyla kadınlar açısından bağlayıcı olduğunu öne sürerek merkezi bir yapılanmayı reddediyorlar. Kadın olmanın ortak sorunlarına karşı ortak bir mücadele yürütme yerine, dağınık olarak varlıklarını sürdüren bu gruplar tek ortak hareket biçimi olarak ortak eylemler, kampanyalar, geçici birliktelikler öne sürüyorlar. Sonuç olarak mücadele perspektifleri belirlenmiş örgütlü bir kadın hareketinin karşısına kendiliğindenliğe hapsolacak dar, edilgen mücadele biçimleri ortaya çıkıyor.

İkinci yaklaşım, kadın hareketi için merkezi bir örgütlenme modeli arayan çeşitli kadın dernekleri ve dergilerinde yansımasını bulan, sosyalist öz taşıyan kadın örgütlenmesi modelidir. Bu yaklaşımlar en genel ifadesiyle omurgasını işçi ve emekçi kadınların oluşturduğu anti-faşist, anti-emperyalist, anti-şovenist bir kadın örgütlenmesi savunuyor. Hatta kimi çevreler bunu tekstil ve gıda işkolunda çalışan kadınlar biçimine kadar indirgeyebiliyor. Bu tür yaklaşımlar, ardındaki demokratik nitelemesine rağmen bırakın sıradan sorununu yaşayan demokrat olan kadınları, ancak siyasi tercihini yapmış kadınlara yönelik bir yapılanmayı getirme durumundadır. Kısa zamanda bir siyasi örgütün yan örgütü durumuna düşme riski taşıyan, bu anlamda da programları, ilkeleri ve etkinlik alanları ile geniş kadın yığınlarıyla bağ kurma şansını daha baştan sınırlayan bir yaklaşımdır.

Üçüncü eğilim ise; yaşı, işi, medeni hali, dini inancı, toplumsal konumu, siyasi düşüncesi ne olursa olsun tüm kadınlara seslenecek demokratik bir kadın örgütü yaratmak gereğinden yola çıkıyor. Aile yaşamında, toplumsal yaşamda, üretimde, eğitimde, yasalarda, kültür yaşamında kadınların karşı karşıya olduğu sorunlarla mücadele edebilmek, acil istemleri konusunda etkili adımlar atabilmek için, ülke düzeyinde, bağımsız, demokratik, merkezi bir örgütün yaratılması gereğini savunuyor. Teorik ve pratik tüm çabaların ortak bir platformda değerlendirilmesi ve bu değerlendirmelerin ışığı altında ortaya çıkacak eğilimlerin demokratik bir örgüt yapısı içinde hayata geçirilmesi gereğine inanıyor.

Niçin demokratik bir kadın örgütü

Yaşanan ekonomik, toplumsal ve politik bunalımın kadınlara karşı uygulanan ayrımcılığı daha da ağırlaştırdığı koşullarda önümüzde duran en acil görev, geniş kadın yığınlarının harekete geçmesini sağlayacak, ayrımcılığa karşı mücadele eden dönüştürücü bir güç olarak örgütlenmektir. Kadınlarımız çağdışı gelenek ve göreneklerin, dinsel baskıların, ataerkil değer yargılarının etkisi altında toplum hayatının dışına itilmiş, etkisizleştirilmiştir. Kadınların yeniden toplum hayatına katılan, kimliğini kazanmış özgür bireyler olabilmeleri için en önemli araç, bilinçli ve örgütlü ortak bir mücadele alanına çekilmeleridir. Sessiz kadın yığınlarına hareketlilik kazandırmak ve toplumsal dönüşümlerde kadın yararına etkide bulunmak ancak bu anlayıştaki bir örgütlülükle sağlanabilir.

1980 öncesi kadın örgütlenmelerinin demokratik örgütlenme anlayışlarıyla çelişen yapı ve yaklaşımları, yani belli bir siyasi görüşün az ya da çok etkisi altında olmalarının getirdiği zaaflar, darlıklar, kadınların özgül sorunlarına eğilmedeki ve kadın kitlesini kucaklamadaki yetersizlikler, bugün önemli çoğunluğun katıldığı değerlendirmelerdir. Ancak yine aynı örgütlenmelerden kazandığımız mücadele deneylerinin ortaya koyduğu gibi, kadınların özgül sorunlarını bilince çıkarma, kısa ve uzun erimli mücadele perspektifleri çizme ve bu uğurda mücadele etme konusunda en önemli kaldıraç, merkezi düzeyde bir örgütlülük yaratmakla mümkündür.

Bu nedenlerle, geçmişin olumlu ve olumsuz değerlendirmelerinden yararlanacak bir kadın örgütlenmesi ne geçmişin negatifi, ne de basit bir tekrarı olmak zorundadır.

Demokratik kadın örgütünün kuruluşu ve işleyişi ile gerçekten demokratik olmasının güvenceleri neler olacaktır?

Demokratik kadın örgütü aşağıdan yukarıya örgütlenmelidir. Örgütün oluşumuna katkısı olabilecek tüm çevrelerin katılımı ve inisiyatifi esas alınmalıdır. Örgüt programıyla, tüzüğüyle aşağıdan yukarıya işleyen bir süreç içinde biçimlenmelidir. Değişik çevrelerden değişik bakış açılarına sahip kadınların örgütte kendi talepleri ile yer alabilmelerinin, eylemleri yönetebilme inisiyatifi gösterebilmelerinin, ortak eylemlere kendi yöntemleriyle ve renkleriyle katılabilmelerinin güvencesi demokratik bir yapılanma ile olacaktır.

Demokratik örgüt yapısının en temel işleyiş kuralı her kademede seçimle gelip seçimle gitme ilkesi olmalıdır. Atama yöntemine başvurulmamalıdır. Hiç kimse ortak programa uymayan görüşleri nedeniyle örgütten atıl-

mamalı, yerel örgüt feshi söz konusu olmamalıdır. Örgüt içinde azınlığın görüşlerini özgürce tartışması güvencede olmalıdır. Azınlığın çoğunluğun görüşlerine uyması kesin bir kural olmamalı, ancak örgütün işleyişini, eylem bütünselliğini zaafa uğratacak eğilimler önlenmelidir.

Yapılacak tüm eylemler mümkün olan en çok üyenin katılımı ve onayı ile yürütülmelidir. Ortak kararlara katılımı sağlamaya çalışırken gönüllülük ve ikna yöntemi esas olmalıdır. Dayatmacılıktan kaçınılmalıdır. Örgüt içi yaşamda dostluk, iyi niyet, açıklık, dayanışma güçlendirilmelidir. Son derece esnek ve yenilenmeye açık çalışma biçimlerinin yaratılmasına imkan verilmelidir. Kadınların kendi birimlerinde, kendi bölgelerinde, yani genelde kadınları ilgilendiren tüm alanlarda alabildiğince inisiyatif kullanabilecekleri, kendilerine en uygun çalışma ve örgütlenme biçimlerini yaratabilecekleri geniş bir kolektif önderlik yaratılmalıdır.

Demokratik kadın örgütü merkezi olmalı

Demokratik bir kadın örgütü için merkezilik öncelikle program düzeyindeki ortak ve özgül taleplerin yaşama geçirilmesi için gereklidir. Ülke düzeyinde kampanyaların düzenlenmesi, yerel etkinliklerin kazandırdığı deneylerin ülke düzeyine taşınması, merkezde toplanan deney ve bilgilerin ülke düzeyine aktarımı, merkezi bir yayın çıkarma ve uluslararası ilişkileri ve dayanışmayı sağlama ancak bu şekilde mümkün olacaktır.

Demokratik kadın örgütü birleşik olmalı

Toplumsal kimlikleri çeşitlilik gösteren bir kadın kitlesini tek bir hareket içinde birleştirecek bir örgüt, değişik bakış açılarının, farklı ideolojik, politik ve pratik yaklaşımların birarada olması demektir. Ülke düzeyinde kurulacak bir kadın örgütünün yapısı Türk, Kürt ve diğer ulusal kimliklerden kadınların ortak çatısı olarak birleşik olmak durumundadır.

Demokratik kadın örgütü bağımsız olmalı

Kadın sorunu ve çözümü konusunda ortak bir program etrafında birlikte çalışmak, toplumsal yaşamın diğer alanlarında aynı bakış açılarına sahip olmayı gerektirmez. Böyle bir örgüt içerisinde değişik siyasi, felsefi ve dinsel inanca sahip kadınlar olacaktır. Demokratik kadın örgütünün bağımsızlığı ancak siyasi bir örgütün yan örgütü olmamak ve hatta ele geçirme çabalarından uzak tutmakla sağlanabilir. Kadın örgütünün ideolojik, politik ve örgütsel bağımsızlığı aynı zamanda bu örgüt içinde varolacak değişik kadın toplumsallıklarının da güvencesi olacaktır. Kimsenin dünya görüşünü, dinsel inançlarını, felsefi yaklaşımlarını bir başkasına dayatması, ya da bu nedenlerle örgüt dışına itilmesi söz konusu edilmeyecektir. Böyle bir kadın örgütünün program ve çalışma ilkeleri bu değişik görüşlerin bir ortalaması elbette değildir. Aynı örgütte çalışmanın anlamı kadının kadın olmaktan kaynaklanan özgün sorunları etrafında ortak programla birlikte mücadele etmeyi kabul etmek olacaktır.

Yüzyıllardır varlığını sürdüren, toplumsal ve kişisel bilinçlere kazınmış olan ataerkil değer yargıları ancak bugünden başlayarak verilecek sistemli ve bilinçli bir mücadele ile değiştirilecektir. Bu nedenle demokratik kadın örgütü program, politika ve pratiğiyle de ataerkil değer yargılarından bağımsızlaşmak zorundadır.

Demokratik kadın örgütü yığınsal olmalı

Ne iyi bir örgüt, ne iyi bir program kadın kitlesine malolmadığı sürece fazla bir anlam taşıyacaktır. Kadın kitlesinin özel mülkiyetin başladığı zamanla içine itildiği sömürü, yalnızlık ve dışlanmışlık günümüze yansıdığı biçimiyle ancak birlikte ve ortak bir bilinçle aşılacaktır.

Bu nedenle demokratik kadın örgütünün programı en geniş katılımla ve mümkün olduğu ölçüde en küçük sorunları bile atlamayan kapsayıcı bir program olmalıdır. Program düzeyindeki bu kapsayıcılık örgütsel alanda tüm kadınlara açık olmak ilkesiyle birlikte algılanmalıdır.

Bu anlayışla yaklaştığımızda kadın örgütüne üye olmak için program ve tüzüğü benimsemek yeterli olmalıdır. Artı koşullar getirilmemelidir. Örgütten atılma adi suçlar (hırsızlık, ihbarcılık v.b.) dışında gündeme gelmemelidir.

Demokratik kadın örgütü uluslararası kadın hareketinden kopuk olmamalıdır.

Kadınlara karşı uygulanan ayrımcılık toplumdan topluma farklılık gösterse de bugün tüm dünya kadınlarının ortak sorunudur. Bu nedenle ülke düzeyinde verilecek mücadelenin ancak tüm dünya kadınlarının verdikleri mücadele ile bütünleşmesi, bağlanması gereklidir. Diğer ülke kadınları ile iletişim kurmak, eşgüdüm içinde olmak özellikle Uluslararası Demokratik Kadınlar Federasyonu (UDKF) ile bağlanmak, kadın hareketimiz için vazgeçilmez önemdedir. Böyle bir ilişkiyle dünya kadınlarının deneylerinden yararlanmak, ülkemizde verilen mücadeleye ivme kazandırmak ve örgütlü güçlerimizi birleştirmek olanağı kazanabiliriz.

Sonuç olarak; bugün ülkemizde çok renkli, çok çeşitli bir biçimde varlığını sürdüren tüm kadın toplumsallıklarıyla el ele vererek sorunu tartışmak, çözüm yolları aramak ve birlikte çözmek üzere birlikte davranmak gerekir. Hangi toplumsal çevreden, hangi görüşten olursa olsun kadın sorunu öncelikle tüm kadınların sorunudur. Kadın taleplerine kalıcı çözümler aramak, ciddi kazanımlar elde etmek, kısa ve uzun vadeli perspektifler açmak ancak esnek, kapsayıcı, katılımcı, aşağıdan yukarıya örgütlenen merkezi bir yapılanmayla sağlanabilir. ■

Prof.Dr.Zafer Üskül

2.Dünya Savaşı nedeniyle ilan edilen sıkıyönetim

SAVAŞTAN DA UZUN...

Savaş tehlikesi bu denli yakın idiyse, askerlerin bir bölümü, sıkıyönetim görevlileri neden "müşterilerini dövüp parasını alan içkili saz ve gazino işletmecileri" ile uğraşıyordu?

Türkiye 2. Dünya Savaşı'na girmedi. Ancak, savaşın tehdidini duydu ve önlem aldı. Önlem, sıkıyönetimdi. Bakanlar Kurulu, "umumi siyasi vaziyetin gösterdiği lüzum ve icabları mütalea" ederek, 20 Kasım 1940 tarihinde, İstanbul, Kırklareli, Edirne, Tekirdağ, Çanakkale ve Kocaeli illerinde bir ay süreyle sıkıyönetim ilan etti. Sıkıyönetimin "harbi gerektirecek bir durumun başgöstermesi" nedeniyle ilan edildiği açıktı.

Sıkıyönetim ilan kararı, TBMM'de üzerinde görüşme gereği duyulmadan oylanıp onaylandı.

Sıkıyönetim Komutanlığı'na atanan Korgeneral Ali Rıza Artunkal, 25 Kasım'da bir bildiri yayınlayarak görevine başladı. İstanbul, Çanakkale ve Çorlu'da görev yapacak üç sıkıyönetim mahkemesi kurulması kararlaştırıldı. Aralık ayı başında, sıkıyönetim komutanlığı ve sıkıyönetim mahkemelerinin kadroları oluşturulmaya başlandı. Aralık ortasında örgütlenme tamamlanmıştı.

Bu dönemde, 25 Mayıs 1940'ta yürürlüğe giren 3832 sayılı Örfi İdare Kanunu, ilk kez uygulama ortamı buldu. Sıkıyönetim komutanlığı da, uygulamalarını bu yasaya dayanarak yürütecekti. Ancak, "umumi emniyet ve asayişe taalluk eden" yetkiler bakımından komutanlığın uygulamaya geçebilmesi için bakanlar kurulunun bir kararı gerekiyordu. Çünkü, yasa, sıkıyönetim komutanlığının (askerlerin) kullanacağı, genel güvenlik ve asayişe ilişkin kolluk yetkilerinin bakanlar kurulunca belirlenmesini öngörüyordu. Yani, günümüzde uygulanmakta olan 1402 sayılı Sıkıyönetim Kanunu'nda öngörüldüğü gibi, sıkıyönetim ilan edilir edilmez tüm kolluk yetkileri askeri yönetime geçmiyordu. Bu nokta önemlidir, çünkü yasa, sıkıyönetim askeri makamlarının yetkilerinin belirlenmesinde siyasal iktidarı yetkili kılıyordu. Siyasal iktidarın sıkıyönetim askeri makamları üzerinde bir denetim kurabilmesi açısından, 1940 tarihli Örfi İdare Kanunu'nun 1402 sayılı yasadan daha ileri olduğunu kabul etmek gerekir.

Öte yandan, sıkıyönetim komutanlığı, umumi emniyet ve asayişe taalluk eden ve bakanlar kurulunca belirlenen yetkilerini kullanmak üzere aldığı kararları bizzat uygulama olanağına da sahip değildi. Çünkü yasa, bu kararların "mahalli zabıta marifetile icra" ettirileceğini öngörüyordu. Bu nokta da çok önemlidir. Uygulamanın siyasal iktidarın denetimi altındaki görevlilerce yapılmasına olanak sağlar. Ayrıca, "kanunsuz emir"e ilişkin yasa hükümlerinin uygulanabilmesi sonucunu doğurur. Bu da yönetilenler için bir ek güvencedir. Bu bakımdan da, 1940 yasasının 1402 sayılı yasadan daha ileri olduğunu kabul etmek gerekir.

İşte, yasanın öngördüğü bu bakanlar kurulu kararı, 30 Kasım 1940'ta kabul edildi ve 4 Aralık'ta Resmi Gazete'de yayınlanarak yürürlüğe girdi.

Sıkıyönetim komutanlığının yetkilerini belirleyen bakanlar kurulu kararnamesinin yürürlüğe girmesini, komutanlıkla sıkıyönetim mahkemelerinin personelinin atanmasını beklerken, bir aylık süre neredeyse dolacaktı. Bakanlar kurulu, sıkıyönetimin uzatılmasını istedi.

▼ *İsmet Paşa. Önceleri sıkıyönetime en son çare olarak başvurmak düşüncesindeydi. Ama bu gelenek 1940'da ilan edilen sıkıyönetimle bozuldu.*

Sıkıyönetimin uzatılması

Sıkıyönetim, TBMM'ce iki kez üçer ay, onüç kez de altışar ay süreyle uzatıldı. Toplam 15 uzatma kararının ilk 13'ü tek parti döneminde, CHP'nin "memur milletvekilleri"nce tartışılmadan alındı. Sıkıyönetimin Meclis'te tartışma konusu olması için, Demokrat Parti'nin (DP) TBMM'ye girmesini beklemek gerekti.

7 Ocak 1946'da kurulan DP'nin sıkıyönetime ilk tepkisi, 21 Temmuz 1946 seçimlerinden hemen sonra ortaya çıktı. DP, seçimlerin yapılış biçimini ve sonucunu eleştiriyordu. Seçim hilelerini yeriyordu. Basın, DP'nin eleştirilerine geniş yer veriyordu. Sıkıyönetim Komutanlığı, 24 Temmuz 1946'da, "seçim sonuçları hakkında vatandaşları şüpheye düşürecek, tahrik edici" yazıların basında yer almasını yasakladı. Ertesi gün de, Bayar'ın bir demecini yayımlayan iki gazeteyi süresiz kapattı.

Bu olayın ardından, DP Genel İdare Kurulu, bir mektupla başbakanlığa başvurarak, sıkıyönetimin kaldırılmasını istedi. Mektupta, sıkıyönetimin uzatılması için anayasal nedenlerin bulunmadığı, bu yüzden yurttaş hak ve özgürlüklerinin sınırlanmaması gerektiği ileri sürülüyordu.

Daha sonra, kapatılan gazetelerin neden kapatıldığını soran Cihat Baban'ın sorusu üzerine, konu TBMM'de gündeme geldi. Başbakan, soruya verdiği yanıtta,bunun sıkıyönetim komutanının takdiri olduğunu, hükümetin sıkıyönetim kararlarına müdahale hakkı bulunmadığını ileri sürüyordu.

TBMM'de sıkıyönetime ilişkin ilk ciddi tartışmalar, sıkıyönetimin 14. kez uzatılması TBMM'de görüşüldüğünde söz konusu oldu. TBMM'nin 4 Aralık 1946'da yaptığı toplantıda, DP İçel Milletvekili Refik Koraltan, sıkıyönetimin uzatılmasını gerektirecek bir durumun söz konusu olmadığını, vatandaş haklarının sınırlanmasının doğru olmadığını, sıkıyönetimin uzatılmasını gerektiren ciddi bir savaş tehlikesi varsa, hükümetin bunu açıklaması gerektiğini söylüyordu.

CHP'li üyeler, sıkıyönetimin uzatılmasını haklı kılacak tehlikelerin sürdüğünü, sınır komşularımızda ayaklanmalar, silahlı çatışmalar olduğunu; öte yandan, sıkıyönetimin vatandaşa baskı yapmadığını, sıkıyönetimin varlığının bile hissedilmediğini belirtiyorlardı.

DP İstanbul Milletvekili Fuad Köprülü, ülke içindeki zararlı fikir akımlarından, bunların sıkıyönetimce önlenemediğinden yakınıyordu. Ama çözümü sıkıyönetimin uzatılmasında bulmuyordu.

Başbakan Yardımcısı ve Devlet Bakanı Mümtaz Ökmen, "**Hükümetin süresini uzatmayı teklif ettiği sıkıyönetimin lüzumunu, tehlikelerin mevcut olduğunu, bilhassa gözbebeğimiz olan ordumuzun, milletin savunma kaderini kendisine bağladığı ordumuzun, arkasındaki bir bölgede milli nizamı bozmaya çalışan anasırın** (unsurların) **faaliyette bu-**

lunduklarını açıkça belirtmek suretiyle kendileri de ifade ettiler. Bu bölgede sıkıyönetim süresinin uzatılması için bu söylediklerinden daha kuvvetli sebepler aramaya lüzum yoktur" derken, tehlikenin dışarıdan değil, içeriden geldiğini anlatıyor olmalıydı. Nitekim, bu görüşmelerden on gün sonra, sıkıyönetim komutanlığı komünist tevkifatına girişti.

Sonuç olarak, sıkıyönetim, CHP'li üyelerin oylarıyla altı ay daha uzatıldı. Ancak bu son uzatma değildi.

28 Mayıs 1947'de, dört saat süren toplantıda, sıkıyönetimin uzatılması konusu bir kez daha tartışıldı.

Bu toplantıda da, DP'lilerin eleştirileri, özde bir önceki toplantıda ileri sürülen görüşlerin bir tekrarıydı. CHP'nin savunması da öyle. Sonuçta, sıkıyönetim, altı ay süreyle bir kez daha, ama bu kez son olarak uzatıldı.

20 Kasım 1940'ta ilan edilip 23 Kasım'da yürürlüğe giren sıkıyönetim, 22 Aralık 1947 günü saat 24.00'te kendiliğinden sona erdi.

Sıkıyönetim uygulamaları

TBMM'de yapılan sıkıyönetim görüşmelerinin de gösterdiği gibi, CHP hükümetleri, yedi yıl boyunca, sıkıyönetimin halkın günlük yaşamını etkilemediğini ileri sürdüler. Gerçekten de, savaş yıllarında, sıkıyönetimin iç politikayla ilgilenmek durumunda kalmadığı anlaşılıyor. Bu dönemde, zaten, ülkede tek parti yönetimi hüküm sürüyordu. Muhalefet yoktu. Bu yüzden, sıkıyönetim komutanlığının ve sıkıyönetim mahkemelerinin, genel asayişle ilgili sıradan olaylarla ilgilenmekle yetindiği anlaşılıyor.

Ancak, savaş ilerleyip faşizm yenilgiye uğradıkça ve Türkiye'de rüzgârlar başka yönden, Atlantik ötesinden esmeye başladıkça, sıkıyönetimin ilgi alanı da yeni rüzgârlara göre değişiyordu. Örneğin, bir gün aniden, ırkçı ve Turancı bir gizli örgüt ortaya çıkarılıyordu. Bu gizli örgütün üyeleri, sıkıyönetim mahkemesinde yargılanıp önce mahkûm edildiler. Ancak yargıtayın kararı bozması üzerine, sonra beraat ettirileceklerdi.

Demokrat Parti'nin kuruluşu ve 1946 seçimlerine katılışı da sıkıyönetimin ilgisini çekti. Önce, açık yerlerde seçim yasakları konuldu, sonra, DP muhalefetine yer veren basının üzerine gidildi.

Öte yandan, savaşın sona ermesinden bir süre sonra başlayan soğuk savaş rüzgârı, sıkıyönetimi etkilememezlik edemezdi.

1945 Aralığında, sol görüşlü **Tan, Yeni Dünya** gazeteleri ile **Görüşler** dergisinin tahribi, sıkıyönetim altında gerçekleşti.

Bundan bir yıl sonra, 1946 Aralığında, TBMM'de sıkıyönetimin uzatılması görüşülürken, ABD'den esen yeni rüzgârlar, hükümeti komünizm "tehlikesi"ne karşı uyanık olmaya zorluyordu. Bunun ardından, sıkıyönetim komutanlığı Türkiye Sosyalist Emekçi ve Köylü Partisi ile Türkiye Sosyalist Partisi'ni, bunların yayın organları ile matbaalarını kapattı, yönetici ve üyelerini yakalayıp yargılamaya başladı. Bütün bunlar olurken, Başbakan Recep Peker, sıkıyönetim komutanlığının, hükümetten bağımsız, yasadan aldığı yetkilere göre davrandığını iddia ediyordu. Ancak, bu iddia, Demokrat Partililer'e bile inandırıcı gelmiyordu.

Sıkıyönetim neden bu kadar uzun sürdü?

İkinci Dünya Savaşı'nın Türkiye için yarattığı savaş tehlikesi nedeniyle ilan edilen sıkıyönetim, bu savaştan çok daha uzun sürdü: 7 yıl 1 ay.

CHP Hükümeti ve sözcüleri, savaşın sona ermesinden sonra da hep soyut bir savaş tehlikesinden söz ettiler. Sıkıyönetimi, bu soyut savaş tehlikesiyle savundular. Yüzbinlerce asker bu yüzden sınırlarda tutuluyordu. İyi de, tehlike bu denli yakın idiyse, askerlerin bir bölümü, sıkıyönetim görevlileri, neden "müşterilerini dövüp parasını alan içkili saz ve gazino işletmecileri" ile uğraşıyordu? (Cumhuriyet, 6.2.1941). Bu gibi asayiş işleriyle ilgilenme görevi, aslında yerel güvenlik güçlerine aitti. Bu görevlilere güvenilmiyor muydu? Bu soruyu, TBMM'de DP de soruyor, ama yanıt alamıyordu.

Savaş boyunca neler olmuştu?

İnsanlar uzun süreler için silah altına alınmıştı. Üretim düşmüştü. Birçok temel mal, tüketime yetmediği için karne ile dağıtılmak zorunda kalınmıştı. DP Milletvekili İsmail Hakkı Çevik'e, **"Şimdi bizim memleketimizde de iktisadi bakımdan sefalet manzarası vardır. Büyük bir sefalet vardır"** dedirtecek denli sıkıntılar vardı. Varlık Vergisi Kanunu bu dönemde çıkarıldı, uygulandı.

Bütün bunlar söz konusuyken, İstanbul, ülkenin düşün merkeziydi, basının merkeziydi, İstanbul gazetelerinin yazdıkları tüm ülkeyi etkiliyordu. Denizli Milletvekili Reşat Aydınlı ise şunları söylüyordu: **"Benim şahsi kanaatime göre, Hükümetin maksadı nedir? Türkiye'nin en kuvvetli dimağı olan İstanbul'da baskıyı idame etmektir. (Sağdan bravo sesleri) Yani Demokles'in kılıcını iktidara hizmet ettirmektir. Bu iş demokrasinin gelişmesinin frenlenmesidir."**

Bu kanıyı benimsememek mümkün görünmüyor. Böyle olunca, bir başka soruyu sormak yerinde olur: CHP yönetimi, bu baskı ortamını kurmak için sıkıyönetime başvurmak zorunda mıydı? Sıkıyönetimsiz bu olmaz mıydı?

DP Sinop Milletvekili Suphi Batur, bu soruya yanıt veriyordu: **"Kaldı ki bilindiği veçhile şahıs ve mesken masuniyetleri** (dokunulmazlıkları) **ile matbuat, muhabere, cemiyet ve şirket hürriyetlerinin muvakkaten tahdit ve tadilinden ibaret bulunan Sıkıyönetimin memleketimizde ilanında hukuki bir faide de görmemekteyiz. Zira başka memleketlerde mutlak olan bu hürriyetler, bizde hususi kanunlarıyle esasen takyit ve tahdit edilmiş bulunmaktadır. Nitekim hâlâ meriyette bulunan Polis Vazife ve Selahiyetleri Kanunu, şahıs ve mesken masuniyetlerini, sıkıyönetime hiç de ihtiyaç göstermeden ihlâle pekâlâ müsait olduğu gibi, diğer hürriyetler de, matbuat, cemiyet ve şirketlere müteallik kanunlarla daimi takyit altındadır."**

O zaman, polisin elinde zaten var olan "Demokles'in Kılıcı"nı askerin eline vermek neden? Askeri, siyasal çatışmaların içine sokmak neden? Askerin eline yetkileri vererek onu ülkeyi (ülkenin bir bölümünü), üstelik başbakanın ağzından, **"sıkıyönetim komutanı yetkisini yasadan alır, ben ona karışamam"** dedirtecek denli, yönetme yetkisi ve sorumluluğu vermek, ona ülkeyi yönetme alışkanlığı kazandırmak neden?

Cumhuriyetin ilk yıllarında, TBMM askerlikle milletvekilliğinin bağdaşmayacağına karar vermişti. Asker milletvekilleri orduyu ya da milletvekilliğini yeğlemek zorunda kalmışlardı. 1931'de, Menemen olayları nedeniyle ilan edilen sıkıyönetim sırasında, o sırada başbakan olan İsmet Paşa, bir önemli olay olduğunda mülki idarenin önce sorunu çözmeye çalışması, gerektiğinde polis ve jandarmayı kullanması, bunlar yetmezse askeri birliklerden yardım istemesi gerektiğini, bütün bunlar yeterli olmazsa sıkıyönetime başvurulabileceğini belirtiyordu. Bütün bunlardan amaç, ordu mensuplarının politikanın dışında tutulmasıydı.

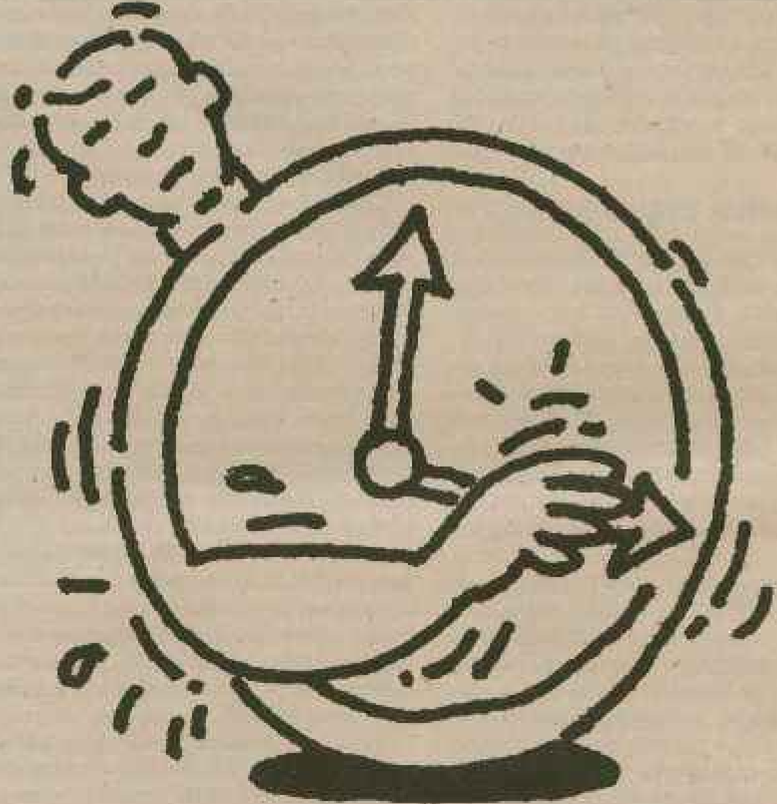
Bu gelenek, 1940'da ilan edilen sıkıyönetimle bozulmasaydı, tam tersine, çok partili siyasal yaşama geçilirken titizlikle sürdürülüp kökleştirilmeye çalışılsaydı, Türkiye'de ordu, zor durumlarda rejimi "kurtarma" misyonunu belki de kendisinde görmeyecekti. ■

▼*2.Dünya Savaşı 1945'te bitti ama. Savaş tehlikesi bahanesiyle ilan edilen sıkıyönetim 7 yıl sürdü.*

FÜTÜROLOGLARA RAĞMEN YARIN

İnsanın özgürleşme süreci donmuş, zaman son sömürücü toplumda durmuş değildir.

140 yıl önce **Manifesto** "Avrupa'nın üzerinde bir hayalet dolaşıyor" cümlesiyle başlamıştı. 141 inci yılda, kapitalizm kendini bu hayaletten kurtulmuş hissetmenin keyfini yaşıyor, sevinç çığlıkları atıyor. "Sosyalizmin sonu geldi" diyor, komünizmin iflas ettiğini duyuruyor.

Şu sıralarda, Batılı burjuvalar -ve entelektüeller- harıl harıl, Japon kökenli bir Amerikalı'nın kitabını okuyorlar. Francis Fukuyama adlı bu Kaliforniyalı, sosyalist ülkelerdeki süreçleri göstererek, özellikle Polonya ve Macaristan örnekleri üzerinde durarak, "kapitalizmin ebedi bir sistem olduğu artık kanıtlanmıştır" diye buyuruyor ve kapitalizmin sonlu olduğu, kapitalizmden sonra dünyanın sosyalizm yolundan sınıfsız topluma geçeceği savının yanlışlığının anlaşıldığını ileri sürerek, kapitalizmi "**tarihin sonu**" ilân ediyor.

Biliyorsunuz, 50'li, 60'lı yıllarda Amerika Birleşik Devletleri "fütüroloji" diye bir bilim dalı(!) icat etmişti. Fütürologlar biraz teknolojik öngörülerle, biraz bilim kurgu hayal gücüyle karışık olarak, Ziya Paşa'nın "turfa müneccimleri" gibi, birkaç yüzyıl sonrasını okumaya çalışıyorlar ve boyuna sosyalizmsiz bir dünyayı tasvir ederek, kapitalizmi ve Amerikan sistemini ebedileştiriyorlardı. CIA'dan, Pentagon'dan ve büyük sermaye vakıflarından çok sıfırlı çekler alan bu fütürologlardan birisi olan, R. Reagan'ın, K.Evren'e gönderdiği büyükelçi Strausz-Hupe iki arkadaşıyla birlikte yazdığı, **Amerika İçin İleriye doğru Bir Strateji** adlı kitabında, "ABD ve Hür Dünya bir ölüm kalım mücadelesi içindedir. Bir kuşaktan daha kısa bir zaman içinde ABD'nin hürriyet davası, prestiji ve nüfuzu öylesine zayıflamıştır ki, Batı'nın tehlikede olduğu artık salt bir deyim olmaktan çıkmış, gerçek bir durumun tam ifadesi haline gelmiştir... 'Med ve cezir' komünist stratejinin artık iyice anlaşılmış bulunan bir karakteristiğidir. Bugüne değin, görülmüştür ki, her cezir döneminden sonra daha güçlü bir med dalgası gelmektedir. Bu mücadelenin, edebi sözlerle söylersek, yeryüzünde yaşayan insanoğlunun geleceği için verilen mücadelenin işleyiş avantajı komünizm tarafına doğru kaymaktadır. Bu güç kayması Amerika ve ortakları için büyük kararlar alma zamanının geldiğini gösteren bir dönemi başlatmaktadır" diyordu (Strausz-Hupe, Kintner, Possony, **A Forward Strategy for America**, Harper B. P., New York, 1961)

Bugün Batı'da zafer naraları atılıyor, insanlığın onbinlerce yıllık serüveninin güzergâhı kapitalizm konağında sonsuzlaştırılıyor.

Strausz-Hupe ve arkadaşları, ABD ve ortaklarının yitmekte olan prestijlerini geri kazanmalarının palyatif önlemlerle mümkün olamayacağını, "komünist dünyaya karşı ani bir nükleer saldırıyı" gerçekleştirmek gibi "büyük bir kararın" alınmasının zamanı geldiğini söyleyerek, "dünya tarihinde ilk kez teknolojik silah kudretine sahip bir süper güce dünyayı fethetme olanağını sunan silahlar mevcuttur. Dünyayı fethetmenin asıl yöntemi karşı süper gücün askeri kudretini yok edecek şekilde imal edilmiş büyük çaplı nükleer patlayıcıları kullanarak sürpriz bir saldırı düzenlemektir" diyorlardı. Böyle bir saldırıyı karşı tarafın etkisiz bırakmasını önlemek içinse, ABD önce kendi askeri üstünlüğünü hızla sağlamalı ve savaş deklare etmeksizin saldırmalıydı. Strausz-Hupe ve meslektaşları "Tarih bize barış değil kılıç getirmiştir. Ellerimiz bu kılıcı yakalayacak mı?" diye soruyorlardı.

Alexander de Severky adlı Rus asıllı bir başka uzman da, aynı yıl yazdığı **Amerika: Ölmek İçin Çok Genç** adlı kitabında ABD ve SSCB'yi karşı karşıya pozitif ve negatif yüklü iki kurşuni buluta benzeterek, bu karşıt kutupların deşarjından korkunç bir yıldırım doğmasının kaçınılmaz olduğunun bilinmesini istiyor, nükleer silahsızlanma ya da nükleer savaş tehlikesini önlemek gibi saçmalıklar şöyle dursun, tam tersine ABD'nin nükleer bakımdan daha daha çok silahlanması gerektiğini belirterek şöyle diyordu: "Global savaşlar III. Dünya Savaşı ile son bulacaktır; bu bizim son büyük savaşımız olacaktır. Bu savaşın sonucunda dünya ya hür olacaktır ya da komünist." (**America: Too Young to Die**, New York, 1961)

Bu sözleri yazan kişi, Çarlık ordusunda kitle hareketlerini bastırmakla görevli birliklerde subaydı. 1917 Ekimi'nde Kerenski hükümetinin emrinde işçilere kurşun sıkmıştı, sonra da bir yolunu bulup kaçtığı ABD'de 45 yıl sonra komünizme kinini kusuyordu.

Daha sonraki yıllarda sosyalist ülkelerin yumuşama politikası bu tür saldırı emellerine izin vermediyse bile, ABD'nin ve uluslararası burjuvazinin komünizm ve silahlanma fobisi devam etti. Nitekim, yeniden gerginlik dönemini başlatan Carter yönetiminin Gü-

venlik Danışmanı -bir başka strateji uzmanı ve fütürolog- Brzezinski, geleceğin toplumunu **teknotronik** (teknoloji + elektronik sözcüklerinden türetilmiş uydurma bir sıfat) diye nitelerken, Amerikan kapitalizminin gelecekteki düşlenen durumunu tanımlıyor, sosyalizmin de öyle bir topluma dönüşeceğini iddia ediyordu. Brzezinski, yakın gelecekle ilgili yazdığı strateji yazılarında ise, ABD'nin muazzam gücünden duyulan rahatsızlığın ABD'yi ve tüm insanlığı düşmanca bir dünyada yaşamaya mecbur bıraktığını, ne var ki, ABD'nin gücünün artmaya devam edeceğini, bu nedenle de ona karşı duyulan düşmanlığın daha artacağını, ABD'nin iktisadi yayılmasının halklarda uyandıracağı tepkinin ABD için son derece tehlikeli olduğunu belirtiyordu. Brzezinski, buna rağmen nükleer savaş çıkmayacağı konusundaki iyimserliğini dile getirirken, bunun gerekçesini de, "halkların günün birinde ABD'nin gerçek gücünü tanımak zorunda kalacakları" öngörüsüne dayandırarak, umutsuz olmamak gerektiğini söylüyordu.

Fütürologlar astronomiyi astrolojiye dönüştürürlerken, Beyaz Saray ve Pentagon yıldız falına bakmaktansa, Yıldız Savaşları projesini başlatarak geleceği garantiye almaya bakmaktaydı. Ne ki, daha üç-beş yıl öncesine kadar, gelecek 500 yılı okumaya çalışanlar, şimdi kapitalizmin nihai zaferini ve ebediliğini ilan ediverdiler. Böylece, insanlığın da yarını merak etmesine, önüne bir dünya projesi, bir toplum tasarısı koymasına gerek kalmadı.

Fütürologlar düşlerinin birkaç on yılda gerçek olabileceğine asla inanmıyorlardı. İdeologlar, durup dinlenmeksizin kapitalizmin faziletlerini sayıp dökmeye devam ediyorlardı. Kapitalizmin insanlığa söyleyecek yeni hiçbir şeyi kalmamıştı, tüm klişeleri baskıya gire çıka, gire çıka aşınmış, silikleşmişti. Bugün ise aynı klişelerle zafer nârâları atılıyor, Batı'da yaratılmış olan "kapitalist cennet" tüm insanlığın ebedi sistemi ilan ediliyor, insanlığın on binlerce yıllık serüveninin güzergâhı kapitalizm konağında sonsuzlaştırılıyor. Diyelim ki, 500 milyon kişi adına, 5 milyar insana dönülüp, "yolunuz buraya kadar" deniliyor. Liberal ekonominin ve hür dünyanın, insanlığa ebedi saadet ve hürriyet yolunu gösterdiğinin artık kanıtlandığı söylenerek, "peşimizden gelin" deniliyor. (Ama her nedense, 1989 yılında tüm dünyadaki askeri bütçelerin toplamı 1.1 trilyon doları bulmaktaydı, bu rakam dünya nüfusunun üçte ikisini oluşturan Üçüncü Dünya ülkelerinin dış borçlarından fazlaydı. Dahası da, Batı sermayesi, gücünün doruğuna çıktığı son on yıl içinde, Üçüncü Dünya'ya yatırdığının -o borçların önemli bir bölümünün- tam tamına dört katını kâr olarak transfer etmişti.) Şimdilerde, Batı'da 60 yıl sonrasının, 20 yıl sonrasının yeni dünya haritaları çiziliyor. " Sosyalizm sonrası" dünyasının nasıl bir coğrafyada yayılacağı spekülasyonları yapılıyor. O kadar uzağa da gitmeğe gerek kalmadan, **Le Monde Diplomatique,** Polonya ve Macaristan'daki süreçlerin Demokratik Almanya'da da gerçekleşmesi durumunda, birleşik bir Almanya'nın dev bir güç halinde Avrupa Birliği'ne hakim olmasından Fransa ve İngiltere'nin daha şimdiden endişelenmeye başladığını, zaten birlik konusunda pek de iştiyakli olmayan İngiltere'nin "Atlantik'in Batı yakası"nı seçebileceğini, söylüyor. Avrupa'nın "Germanofon bölgeleri" gözönüne alındığında (Avusturya, İsviçre'nin Almanca konuşan bölümü, Polonya'nın Silezya'sı ve Çekoslovakya'nın Südet'i kastediliyor olmalı), Almanya'nın 1914 öncesinde öngördüğü Avrupa hakimiyetini sağlamış olacağını belirtiyor, vb. (Nitekim, Fransız televizyonu, F. Almanya'dan tekrar Demokratik Almanya'ya geri dönenlerle, ya da Demokratik Almanya'dan hiç göç etmeyeceklerle uzun uzun röportajlar yayınlıyor. Bonn'un **Ostpolitik** çizgisi üzerine yorumlara yer veriyor.)

Buradan da anlıyoruz ki, uluslararası burjuvazi bunca keyiflendiği bir dönemde, yarının "aile içi" kavgalarına hazırlanmakta. Sorunlara, Atlantik'in ve Pasifik'in Doğu ve Batı yakaları arasındaki çok kutuplu bir sistemin çıkar çekişmeleri açısından bakılıyor, herkes kendi yerini, avantajını belirlemeye uğraşıyor.

□

Kapitalizmin "tarihin sonu" nitelemesiyle sonsuzlaştırılması sıradan bir burjuva propagandasından ötede, insanlığın önünden **yarın** sorusunun kaldırılmasını amaçlıyor. Oysa yarın sorusunu ne bireylerin, ne toplumların, ne de insanlığın yaşamından silmek mümkün olabilir.

İnsanlığın belleği vardır; maddi olarak yaşanmış bulunan, çağlardan çağlara aktarılarak gelen dün, tarih bilgisidir, tarih bilincidir. İnsanlığın bugünü vardır: Yaşanılmakta olan verili koşullardır, nesnel realitelerdir. Ve insanlığın yarın duygusu, yarın tasavvuru vardır. Yarın düşüncesini taşımayan, kendiliğinden akıp giden, nereye varacağı meçhul bırakılan, toplumsal bilinçte üretilmeyen, amaçsız ve hedefsiz bir insanlık olamaz.

Yarın sorunu, düşüncede **İdeal Sorunu** diye adlandırılmış ve tarih boyunca düşünürleri, sanatçıları, önemli devlet adamlarını en fazla meşgul eden sorulardan birisi olmuş.

Toplumların ve insanlığın yaşamında dün ve bugün maddi olarak yaşanandır, yarın sorusu ise ancak düşüncededir, tasarıdadır; "ideal sorunu" adını alması da bu yüzdendir. Ne var ki, ideal'in düşüncede olması, illaki, felsefi idealizmin içinde kalması anlamına gelmiyor. Çünkü, insanlık, yarını, buyruğuyla belirlenen bir yazgı olarak algılamayı aştığından bu yana, düşüncedeki yarın ideali de, maddi veriler, trendler ışığında şekillenmeye başlamıştır. Dün Rönesans, Aydınlanma Felsefesi ve burjuva toplum projesi de maddi idi, bugün sosyalizm düşüncesi ve sınıflardan, ayrıcalıklardan arınmış bir topluma geçiş süreci ve sınıfsız toplum ideali de maddidir.

İnsanlığın evrimi özgürleşme sürecidir. Bu süreç insanın doğadan özgürleşme süreci olarak başlamıştır, toplumda özgürleşme süreci olarak devam etmiştir ve insanın -bireyin- toplumdan özgürleşeceği, birey-toplum çelişkisinin ve ayrılığının sona ereceği, bireyle toplumun özdeşleşeceği özgür bireyler topluluğunun yaratılması idealiyle ilerlemektedir.

Bu idealin, "bir cennet vaadi" diye nitelenmesi, insanın ebediyen sınıflı topluma mahkûm kalacağı, bu nedenle de kapitalizmden ileriye gidilemeyeceği, yani mevcut sömürücü toplumun bir yazgı gibi sonsuz kabul edilmesi anlamına gelmektedir.

İnsanlık kapitalizmden çıkışın -yarınki topluma giden yolun- henüz ilk adımlarında bulunuyor. Sosyalist ülkelerde yaşanılan bunalımlar, tıkanıklıklar, deformasyonlar ve başarısızlıklar, ya da bu evrimleşmedeki zikzaklar, geri dönüşler, bocalamalar... ne sınıflardan, ayrıcalıklardan arınmış bir yarın hedefini ortadan kaldırıyor, ne de bu yarına gidişin öncelikle özel mülkiyeti ve sömürücü sınıf ilişkilerini ortadan kaldırmaktan geçtiğini.

Yani, insanın özgürleşme süreci donmuş, zaman son sömürücü toplumda durmuş değil.

□

Sosyalist toplulukta yaşanmakta olanlar, sosyalizm adına -ve dolasıyla insanlığın geleceği hesabına- ürkütücü sayılmamalı, kapitalizmin zafer tacı diye algılanmamalıdır. Yaşanılmış olan deformasyonlar ne piyasa ekonomisini -artı değer sömürüsünü- haklı gösterir, ne de kapitalizmin insansızlığını perdeler. Sosyalizmdeki başarısızlıklar bu gibi yönelmelere ve geri dönüşlere yol açıyorsa, bu kapitalizmin yetkinliğinden değil, kapitalist hakimiyet altındaki dünya piyasasında var olabilmek, ondan yararlanmak için, çaresizlik içinde başvurulan pragmatik arayışlardan ileri gelmektedir.

Hangi deformasyonlar, hangi zikzaklar yaşanmış olursa olsun, insanlık 70 yıldır özel mülkiyetin kaldırılması, sömürüsüz bir toplumun yaratılması yolunda yüz milyonlarca insanın katıldığı bir sürece girmiş bulunmaktadır. Olumlusuyla, olumsuzuyla sayısız deneyler edinilmiş, bugünkü bunalımda göze çarpmayan olağanüstü kazanımlar sağlanmıştır.

Bugün insanlığın önünde "nasıl bir gelecek" sorusu bulunmuyor. Sömürüsüz toplumdan geçilerek sınıfsız topluma ulaşılması hedefinden daha yetkin, daha mükemmel, **daha inandırıcı,** daha büyük... çünkü daha insani bir ideal yok.

İnsanlığın önünde o ideale, bugün, nasıl bir **toplum tasarısıyla** en iyi ve en çabuk yaklaşılabileceği sorusu var.

Bu soru ise, nasıl bir yaşam tarzı, hangi değerler sistemi, ne türden insan ilişkileri sorularının **nasıl bir sosyalizm,** nasıl bir sosyalist demokrasi, nasıl bir sosyal iş bölümü, hangi toplumsal kurumlar soruları içinde açılmalarını, genellemelerden uzak yanıtların, 20. Yüzyıl sonu dünyasında ve yaşanmış olan deneyler ışığında ayrıntılarla somutlanmasını gerektiriyor.

"Bugün daha iyi bir dünya" için verilen uğraş, ancak "yarın nasıl bir dünya" sorusunun yanıtıyla muhteva kazanabilir. Tarih gerçek insan potansiyellerinin **insan tarafından** gerçekleştirilmesi ve giderek daha insani olarak dışa vurulması sürecidir. Şu halde, "bugün daha insani bir dünya" amacı, gerçek insan potansiyellerinin en tam biçimiyle dışa vurulabileceği yarınki toplum idealimize sıkı sıkıya bağımlıdır. Bu nedenle, tarih, kapitalizmin getirip sapladığı bir çukurda kalamaz. Tarih boyunca, maddi zenginlikleri olduğu kadar, manevi zenginlikleriyle de hayatı yeniden üretmiş olan insan, yarınını da -bu çukurdan çıkarak- kendi elleriyle yaratacaktır. ■

"Bugün daha iyi bir dünya" için verilen uğraş, ancak "yarın nasıl bir dünya" sorusunun yanıtıyla muhteva kazanabilir.

Anı kitapları sorumluluk gerektirir

Her yazın türünde olduğu gibi, anı da en azından bir sorumluluk gerektirir. Hiçbir yazar, aklına geliverenі, bu sorumluluk süzgecinden geçirmeden, anı niyetine rastgele kaleme alamaz. Hele anı, baştan sona toplumsal sorunları içeriyorsa, o zaman yazarın da aranan kişisel sorumluluğuna, bir de toplumsal sorumluluk eklenir. Elbet anılarda en çok aranan, ilginçlik ve orijinalliktir. Anı yazarının kendisini sıradanlıktan, sığlıktan sürekli olarak uzak tutmaya çalışması gerekir. Ama, bu ilginçlik ve orijinallik asla anının gerçek dışına kayması ile bağdaşamaz. Genelde anılar, hele toplumsal ağırlıklı olanlar, her şeyden önce, tastamam gerçeği yansıtmalıdır. Zaman, yer ve olayların akışı yönünde yapılan kaba yanlışlar, anının değerini sıfırlar...

Anı yazarı, bir başkasının anısını aktarırken; zaman, yer ve olayları yansıtmada gerçek dışına düşer ise, suç kendisine yüklenir. Hiçbir şeyi, enine boyuna araştırmadan. ''Onun yalancısıyım (!)'' diyerek sorumluluktan sıyrılamaz. Bu yüzden, hele toplumsal ağırlıklı anılarda kesinlikle doğrulara, elden geldiğince de belgelere dayanılmalıdır. Kişisel anılarda belki biraz, yazara yanılma payı tanınabilir. Ama, toplumsal olanlarda yanlış bağışlanmaz... Çünkü, toplumsal ağırlıklı anılar, tarihin karanlıkta kalmış yanlarına ışık tutar. Gerektiğinde tarih ve araştırmalar için doküman olarak kullanılır.

Yazımın buraya kadarki bölümünde, ister kişisel, ister toplumsal nitelikteki anıların, önünü ardını düşünmeden, çalakalem yazılamayacağına değinmeye çalıştım.

Son zamanlarda, birbiri ardından, **''eski tüfek''**'ten kimi yazarlar, anılarını yayınlamaya başladılar. Kuşkusuz bunda demokratikleşme sürecinde almakta olduğumuz olumlu yolun etkisi oldu. Aslında anı, gereği gibi kaleme alındığında, insan yaşantısına olumlu ve değerli bir katkıdır. Toplumsal nitelikteki anılardan biri, şair-yazar Zihni T.Anadol'un **Truva Atında İlk Akşam**'ı... Ocak 1988'de Milliyet Yayınları'ndan çıktı. 440 sayfa. Kitabın anlamlılığı, kapak kompozisyonundan başlıyor. Yılların toplumcu şairi Zihni T.Anadol'un kitap hâlinde şiirleri de, 1989'da **Ağlama Duvarı** adı ile, Gerçek Sanat Yayınları'ndan basıldı. 80 sayfa. Yine nefis bir kapak düzenlemesi ile. Bu iki kitap, kendini topluma adamış, gılligıçsız, özentisiz ve her türden sosyo-ekonomik-politik baskılara karşı direnmiş, üstelik iyimserliğini asla yitirmemiş ve de yitirmeye yüz tutmuş olanlara aşılamaya çalışan bir eski tüfek yazarın, âdeta birbirini bütünleyen anı ve deyişlerini içeriyor... Belli ki Zihni Anadol, anı ve deyişlerini, baştan sona, toplumcu sorumluluğu ve bilinci ile kaleme almış. Bu yüzden de, bencillik, kişisel çekişmeler ve aşırı duygusallık anaforlarına kapılıp tutarsızlıklara düşmüyor. Yazar, düz yazıda olsun, şiirde olsun konusuna egemen. Özgün bir anlatımı var. Kişiliği ile barışık, uyum içinde... Yazarın, kişiliği ile çatışık olmaması, yapıtına olumlu yönde yansır. Kişiliği ile durmadan didişen biri, kısırlık ve katılıktan yakasını kurtaramaz. Kerhen kaleme aldıklarında da, okumak zorunda kalanı bezdirir canından... Zihni T.Anadol, en üzücü olaylara değinen bölümlerinde bile asla bezginliğe, karamsarlığa düşmüyor...

Truva Atında İlk Akşam'ı ve deyişleri bir solukta okuyup, bitiriveriyor insan. İşlek, akıcı bir anlatımı var... Yazarının, yazın külhanında, şiir mahzeninde yıllandığı belli... Yer yer, tadına doyum olmayan eski bir şarap gibi...

Ancak, Zihni T.Anadol'un anılar kitabının bir noktasına değineceğim. Mâlûm ya, serde DOSDOĞRUluk var. Kusura bakmasın...

Zihni Anadol, kitabında, Türkiye Sosyalist Emekçi ve Köylü Partisi'nden bahsederken, **''emekçi''** yerine **''işçi''** deyimini kullanmış. Ne çıkar bundan canım! Ha, Ali Hoca, ha Hoca Ali! demeyin sakın... Bir parti anılırken, tastamam adı ile anılmalıdır. İş bu kadarla da bitmiyor. 1956'da, Cemiyetler Kanunu'muzdaki ''Sınıf esası üzerine cemiyet kurulamaz'' yasağı kaldırıldıktan sonra bu partinin kurulduğunu yazmış Zihni. Burada da bu çok önemli tarihi, tutmuş 10 yıl ileri almış... Tarih 1956 değil, 1946'dır. Yine **Truva Atında İlk Akşam**'da yazılı olduğu gibi, Türkiye Sosyalist Emekçi ve Köylü Partisi, Esat Adil'in kurduğu, Türkiye Sosyalist Partisi'nden önce değil, bir iki ay sonra kurulmuştur. Hatta, bir iki ay ara ile Dr. Şefik Hüsnü Deymer'in Türkiye Sosyalist Emekçi ve Köylü Partisi'ni kurmasını parmaklarına dolayanlar Esat Adil Müstecaplıoğlu'nun partisini kurmadan aylarca önce TKP'den ayarttığı ve yine TKP'den yıllar önce uzaklaştırılmış bazı kimselerle- teorik ve pratik açılardan eksik ve yetersiz- sanki yangından mal kaçırırcasına Türkiye Sosyalist Partisi'ni kurduğu gizli tutularak, bu partinin programını, kurulmadan önce Dr.Şefik Hüsnü Deymer'e güya gösterip onayını aldığı ileri sürülerek, birincinin ardından ikinci bir sosyalist partinin kurulmasını uygunsuz, sosyalizmi baltalayıcı bir hareket olarak suçlamaya yeltenirler. Yaşayanlar gerçekleri, bu aslı astarı olmayan suçlamanın boşunalığını çok iyi bilirler. Benim de bu konu ile ilgili bir yazımın şu sıralarda **Yeni Açılım** dergisinde çıkacağını sanıyorum. Konunun önemi yüzünden, sırası düşmüşken şunu ekleyeyim: TSEKP ve TSP ne yazık ki, egemen çevrelerin, sola yaşam hakkı tanımayan bağnaz, anti-demokratik çullanması yüzünden çok kısa ömürlü olmuş ve o kısa dönemde de TSP'den ve bu partinin tabanından gelen bir istekle, birleşmek için bir iki kere toplanmış ve bu toplantının gerçekleşmesi için etkili kimseler araya girmiştir. Bu meyanda, değerli toplumcu hikâyeci ve romancımız rahmetli Sabahattin Ali, benden, Dr. Şefik Hüsnü Deymer'le, Türkiye Emekçi ve Köylü Partisi'ndeki yakın çalışmalarımızı bildiğinden olacak, birleşmede ön ayak olmamı istemişti. İki partinin birleşmesi için yapılan konuşmalara ben şahsen katılmadım. Bildiğim kadarı ile, Sosyalist Parti'nin bu birleşme için, önce her iki partinin de kendilerini feshetmelerini, sonra yeni bir program ve ad altında tekrar kurulmalarını önerip bunda sonuna kadar ısrar etmesi, o kritik dönemde böyle bir işleme imkân olmadığı, yeniden partileşmeyi egemen çevrelerin kesinlikle önleyeceğinin davranışlarından anlaşıldığı belirtildiği halde, karşı tarafla hiçbir mutabakata varamamıştır...

Zihni T.Anadol'un **Truva Atında İlk Akşam**'ında bence en çarpıcı nokta, olayları titiz bir toplum sorumluluğu ile ele alması; ne yazık ki insanın yapısında bulunan ve zaman zaman kişiliğini ve davranışlarını kirleten çirkinliklere iltifat etmeyerek, arkadaşlarını, olumlu yanları ile, hatta bazen olduğundan da fazla onore ederek vermeye çalışmasıdır.

Yine eski tüfek yazarlardan biri, anılarını yayımlamadan kısa bir süre önce; bir diğeri yayınladıktan kısa bir süre sonra, dünyamıza gözlerini yumdular (Vartan İhmalyan, Hasan İzzettin Dinamo). Bir başka eski tüfek -kendi yazdığına göre ESKİ TÜFEK adının isim babasıymış- anılarının 1'nci bölümünü Milliyet'te yayınlattı. Kısa bir süre sonra da 2'nci bölümü, tozu dumana katarak, aynı gazetede boy gösterdi. Arkasından, bu karmaşık ortamda ötedenberi, bildiğince, önüne ardına bakmadan, dolu dizgin at koşturan bu aslan CİN OTRİ (!) nin anılarına karşı ver yansınlar başladı... Elbet yazılanların günâhı, vebâli o anıları döktürenin boynuna..! Bu anılar furyasından, içinde benden de bahsettiği için, eski dostum, düşündaşım, rahmetli Dinamo'nunkilere az değinmek istiyorum.

H.İ.Dinamo'nun, eşine dostuna bir sorup etmeden, çalakalem -gider ayak demeye de pek dilim varmıyor- ele aldığı, hem de çok iddialı bir başlıkla giriştiği anılarının, adımın geçtiği bölümlerindeki kimi yanlışlar çarptı gözüme...

1941'de, İslâhiye'de askerken, kendisine, benim aracılığımla, dişhekimi Ziya diye birinin düzenli para gönderdiğini bildiriyor ki, böyle bir şeyden benim haberim yok. Üstelik bahsettiği Ziya, aynı bölgede askerlik eden rahmetlik Tabelâcı Ziya da olamayacağına göre, herhalde o tarihlerden çok sonra ihtisasını verip göz hekimi olan toplumcu, yine rahmetli sınıf arkadaşım Dr. Ziya Oykut (Tatar Ziya) olacak. Bildiğim kadarı ile, Dr. Ziya Oykut o sıralar, Trakya taraflarında bir birlikte, tıpkı benim İslâhiye'de yaptığım gibi, askerliğini yapıyordu. Ama, bu zatın, benim kanalımdan, Dinamo ile hiçbir ilişkisi yoktu ve olmadı... Şimdi, önemsiz gibi duran bu yanılgının üzerinde bunca durmamın nedeni, bu gibi ayrıntılarda bile gerçek dışı şeylerin anılarda yer almasından içerimin burkuluşudur. Ne yazık ki, İslâhiye ile ilgili başka konularda da Dinamo'nun yanılgılarına tanık oldum. Bunları, sağlığında kendisine aktaracak vaktim olmadı. Bu arada Mete Tunçay'ın, bu anılar hakkındaki haklı eleştirisi çıktı....

Diyeceğim, arkadaşların bu türden anılar kaleme alırken, hafızalarının kendilerini her zaman yanıltabileceğini hesaba katarak, daha titiz davranmaları ve ellerinden geldiğince belgelere dayanmalarını anımsatmak isterim.

Dr.M.Hulûsi Dosdoğru